

20—22 april

Debatter m. m.

Onsdagen den 20 april

	Sid.
Svar på fråga av herr Östlund ang. bebådade ändringar i vattenlagen och på interpellation av herr Larsson i Hedenäset ang. ändring av vissa bestämmelser i samma lag, avseende vattenkraftens utbyggnad	4
Svar på interpellationer av:	
herr Hansson i Skegrie ang. fideikommissarrendatorernas besittningsskydd	9
herr Onsjö ang. kravet på koncentration i processförfarandet, m. m.	10
Svar på fråga av herr Ohlin ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer av fru Eriksson i Stockholm och fru Kristensson i anledning av sjuksköterskebristen	14
Interpellation av herr Setterberg i Vilske-Kleva ang. ombudsriktigheten beträffande förtidsvadhållning vid V5-spel	46

Fredagen den 22 april

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd	51
Vidgning av direktiven för författningsutredningen	67
Utredning ang. stadshypoteks- och bostadskreditföreningarnas verksamhet	68
Ändringar i lagen om sterilisering	69
Förordning om mopeder m. m.	79
Ändring i lagen om ersättning för mistad fiskerätt m. m.	80
Översyn av byggnadslagstiftningen	85
Bostadslån åt domänverkets fast anställda skogsarbetare, m. m.	98
Stödet åt lin- och hamphanteringen	101
Anslag till ersättning till strandägare för mistad fiskerätt m. m.	110

	Sid.
Samordning av olika trafikmedel i glesbygderna	111
Interpellation av herr Levin ang. planerad motorväg från Malmö till Vellinge	113

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 20 april

<i>Statsutskottets</i> memorial nr 42, ang. anskaffning av viss materiel för tullverket (gemensam omröstning)	3
---	---

Fredagen den 22 april

<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 23, ang. stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd	51
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 13, om vidgning av direktiven för författningsutredningen	67
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 56, ang. anslag till Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut m. m.	68
— nr 57, ang. befrielse från viss betalningsskyldighet till kronan ..	68
— nr 58, om pension åt vissa personer	68
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 16, om utredning ang. stadshypoteks- och bostadskreditföreningarnas verksamhet	68
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 24, ang. ändringar i lagen om sterilisering	69
— nr 25, om ändring i lagen om avbrytande av havandeskap	79
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 21, ang. förordning om mopeder m. m.	79
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 14, ang. lag om renmärken, m. m. ..	80
— nr 15, ang. ändring i lagen om ersättning för mistad fiskerätt m. m.	80
— nr 16, om översyn av byggnadslagstiftningen	85
— nr 17, om ökat skydd för delägare i bostadsrättsföreningar	98
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 14, ang. bostadslån åt domänverkets fast anställda skogsarbetare, m. m.	98
— nr 17, ang. stödet åt lin- och hamphanteringen	101
— nr 20, ang. anslag till ersättning till strandägare för mistad fiskerätt m. m.	110
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 23, om samordning av olika trafikmedel i glesbygderna	111
— nr 24, om utredning rörande utvecklingsmöjligheterna för kommunerna i Roslagen och Stockholms läns skärgård	112

Onsdagen den 20 april

Kl. 14.00

§ 1

Upplästes följande till kammaren inkomna protokoll angående den i § 32 riksdagsordningen föreskrivna fullmaktstranskningen:

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 20 april 1960.

Till justitiedepartementet hade den 14 april 1960 från länsstyrelsen i Västernorrlands län inkommit fullmakt för fru Elvira Holmberg, Prästmon, vilken vid ny röstsammanräkning blivit utsedd såsom ledamot av riksdagens andra kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till andra kammaren.

I ämbetet:

K. G. Grönhagen

Vid detta protokoll var fogad den däri avsedda fullmakten för fru Elvira Holmberg, Prästmon, att inträda såsom ledamot av kammaren för tiden till den 1 januari år 1961 efter herr Norén.

Herr talmannen meddelade, att fru Holmberg intagit sin plats i kammaren.

§ 2

Anställdes, jämlikt § 65 riksdagsordningen, omröstning över följande av statsutskottet i dess memorial nr 42 föreslagna, av riksdagens båda kamrar godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 451, till *Tullverket: Anskaffning av viss materiel* för budgetåret 1960/61 anvisa ett reservationsanslag av 500 000 kronor, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren beslutat att, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 451, till *Tullverket: Anskaffning av viss materiel* för budgetåret 1960/61 anvisa ett reservationsanslag av 100 000 kronor.

Sedan efter given varsel kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit uppläst, verkställdes omröstningen medelst omröstningsapparat, och utföll densamma med 109 Ja och 104 Nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av första kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med 72 Ja och 66 Nej, vadan, då därtill lades andra kammarens röster

eller	109 Ja och 104 Nej,
sammanräkningen	
visade	181 Ja och 170 Nej,

och hade alltså beslut i denna fråga blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

Svar på fråga ang. bebådade ändringar i vattenlagen och på interpellation ang. vissa ändringar i samma lag, avseende vattenkraftens utbyggnad

§ 3

Justerades protokollen för den 5, den 6 och den 8 innevarande april.

§ 4

Svar på fråga ang. bebådade ändringar i vattenlagen och på interpellation ang. vissa ändringar i samma lag, avseende vattenkraftens utbyggnad

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, som yttrade:

Herr talman! I en enkel fråga av herr Östlund och en interpellation av herr Larsson i Hedenäset har upptagits vissa frågor om ändringar i vattenlagen.

Herr Östlund har sålunda frågat mig, om jag är beredd att lämna besked om och när den proposition angående ändringar i vattenlagen med avseende å naturaersättningar m. m., som enligt propositionsförteckningen i januari månad beräknades komma att avlämnas den 15 mars, kan föreläggas riksdagen.

Herr Larsson i Hedenäset har frågat mig, om proposition med förslag till sådana ändringar av vattenlagen, som medger ersättning i realvärden vid vattenkraftsbyggnadsmål och som innebär en effektivisering av bygdekraftsinstitutet, kommer att föreläggas innevarande vårriksdag.

Till svar härpå får jag anföra följande.

Frågan om ändringar i vattenlagen med sikte bl. a. på naturaersättningar berördes här i kammaren senast i ett interpellationssvar av min företrädare i ämbetet den 11 november 1959. Han framhöll då att frågan om naturaersättningar var av komplicerad natur och att det hade visat sig erforderligt att i samband med departementsbehandlingen av frågan närmare undersöka vissa praktiska problem. Dock uttalade han den förhoppningen, att det skulle

visa sig möjligt att till 1960 års riksdag framlägga förslag beträffande denna fråga liksom även beträffande vissa andra av norrländska vattenkraftutredningen behandlade vattenlagsfrågor. Vid upprättandet av propositionsförteckningen till årets riksdag räknades också med att det skulle vara möjligt att komma fram till ett positivt resultat. Emellertid har regeringen, då den efter slutförd beredning har haft att taga ställning till frågan, funnit att införande av realersättningar på grundval av utredningsförslaget skulle medföra betydande tekniska och praktiska svårigheter och väsentligt öka arbetsbördan bl. a. för vattendomstolarna. Då de fördelar för sakägarna som realersättningar skulle innebära ej har bedömts vara så betydande, att de uppväger de olägenheter och svårigheter som sålunda är förknippade därmed, har regeringen ansett sig ej böra framlägga förslaget för riksdagen.

Herr Larsson har utöver frågan om realersättningar särskilt berört bygdekraftsinstitutet. Även detta är en svårloöst fråga som har behandlats av flera utredningar utan att det har gått att komma fram till något resultat. Frågan har emellertid ej avskrivits utan prövas i departementet på grundval av det förslag i ämnet som nu senast har avgivits av norrländska vattenkraftutredningen. Jag är ej för dagen beredd att uttala mig om huruvida det blir möjligt att lägga fram proposition i frågan till årets riksdag.

Vidare anförde:

Herr ÖSTLUND (h):

Herr talman! Till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet vill jag framföra ett tack för svaret på den fråga jag framställt. Svaret var mycket snabbt. Jag blev t. o. m. erbjuden att få det före påsk, men eftersom herr Larsson i Hedenäset även framställt en interpellation i samma ärende, hade

Svar på fråga ang. bebådade ändringar i vattenlagen och på interpellation ang. vissa ändringar i samma lag, avseende vattenkraftens utbyggnad

jag självfallet ingenting att erinra mot att få mottaga svaret i samband med svaret till herr Larsson.

Däremot är jag inte belåten med svarets innehåll. Den nu gällande vattenlagen är mer än 40 år gammal. När den kom till byggdes i vatten på annat sätt än nu. Det var jämförelsevis små byggnadsföretag. Det var då ej fråga om de nutida jätteanläggningarna och de väldiga sjöregleringarna med dessas djupgående verkningar över stora bygder, från fjällen till havet. Man byggde inte heller då ut snart sagt allt inom ett och samma landskap. Lagen var anpassad efter dåtida förhållanden. När vattenbyggnaden nu har fått en helt annan karaktär, har vattenlagen endast i ringa mån blivit anpassad efter de ändrade förhållandena.

Lagen innehåller därför inte nu regler, som erfordras för att säkerställa att när vattenbyggnaden gått fram över en bygd denna fortfarande skall kunna vara livsduglig. Det rätta hade ju varit, att efter vattenbyggnaden, sedan bygdens stora vattentillgång blivit utnyttjad, de berörda kommunerna hade varit bättre ställda än före utbyggnaden. Nu kan man inte ens räkna med att kommunerna är oskadade; det är vanligen tvärtom. Lagen möjliggör inte att verkningarna av en rad byggnadsföretag blir bedömda i ett sammanhang. Lagen ger inte heller tillräcklig möjlighet att tillerkänna skadelidande sakägare bestående kompensation, och vår vackra natur är inte skyddad på ett tillfredsställande sätt.

Det skulle ta för lång tid att här räkna upp alla de framställningar, riksdagsskrivelser och interpellationer, som under senare tid har förekommit i denna sak. Inte har allt detta lett till mycket resultat. Löften har då och då givits, men sedan har dessa inte uppfyllts.

Herr statsrådet har i förteckningen över sannolika propositioner till denna

riksdag bl. a. angivit förslag till ändring av vattenlagen i fråga om naturersättning. Nu säger herr statsrådet, att någon sådan proposition inte kommer att framläggas. Självfallet är detta en stor besvikelse, framför allt för de människor, som bygger och bor i de delar av vårt land, som nu och inom den närmaste framtiden kommer att exploateras för vattenkraftsutbyggnaderna, detta inte minst med hänsyn till att det inte heller tycks komma något förslag om bygdekraften.

Jag förstår mycket väl, att dessa saker är komplicerade, och det kan inte bli fråga om att lagen skall utformas så, att sakägare skall kunna påtvingas ersättning in natura för lidna skador utan att han själv finner detta vara fördelaktigare än ersättning i penningar. När det gäller ersättning in natura torde elektrisk ersättningskraft vara en av de förmåner, som mera borde kunna utnyttjas såväl till enskilda sakägare som till de bygder, som närmast beröres av utbyggnaden. Men enligt nu gällande regler kan vattendomstolarna icke utdöma ersättningskraft annat än i de fall då sakägare förlorat del av strömfall. Ja, även om jag medger att frågan är av mera komplicerad natur än vad många föreställer sig, är jag dock övertygad om att våra skickliga lagstiftare skall kunna klara saken, om den goda viljan verkligen finns.

Inför alla dessa dröjsmål kan jag inte underlåta att ge uttryck för det missnöje som råder i stora delar av Norrland. Hur hårt det än låter vill jag säga, att man nu börjar tvivla på regeringens goda vilja. Staten är nu den störste företagaren på vattenbyggnadens område, och enligt vad herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet meddelade för någon tid sedan vid ett föredrag i Umeå kommer utbyggnaden av strömfällen i de norrländska älvarna att forceras — eller uppsnabbas som han brukar säga.

Svar på fråga ang. bebådade ändringar i vattenlagen och på interpellation ang. vissa ändringar i samma lag, avseende vattenkraftens utbyggnad

En ändrad vattenlag, som skulle ge Norrland större rättvisa och kompensation för de stora naturtillgångar som staten tar i anspråk från dessa bygder, är en av de angelägnaste uppgifter som snarast måste förverkligas.

Även om herr statsrådet nu säger, att han inte ämnar framlägga någon proposition i detta ärende, hoppas jag ändå att regeringen snarast måtte ta denna för Norrland livsviktiga fråga under omprövning i hela dess vidd. Må regeringen gå igenom alla framställningar med början med 1928 års ännu icke åtlydda riksdagsskrivelse om ändrade skatteregler för kraftverken, och må regeringen anlita sina bästa medhjälpare, så att den tidigare utlovade propositionen snart ligger på riksdagens bord.

Till sist ber jag, herr talman, ännu en gång att få tacka för att jag har fått svar på min fråga.

Herr LARSSON i Hedenäset (cp):

Herr talman! Till statsrådet och chefen för justitiedepartementet uttalar jag ett tack för att snabbt ha fått svar på min interpellation. Tyvärr kan min tacksamhet ej utsträckas att även inbegripa det reella innehållet i interpellationssvaret.

Vad beträffar frågan om ersättning i realvärden åt skadelidande i vattenkraftutbyggnadsmål är svaret tyvärr helt negativt.

Här har norrländska vattenkraftutredningen den 25 september 1957 framlagt förslag om ändring av vattenlagen, så att rätt till ersättning i realvärden medges. Bakom utredningens enhälliga förslag stod ej blott representanter för de fyra demokratiska partierna, utan förslaget hade även biträts av företrädare för vattenkraftsintressen av olika ägarkategorier. Remissyttrandena över utredningsförslaget i denna del var övervägande positiva. En bearbetning av förslaget, närmast ur rent juridiska synpunkter, har företagits. Upprepade

gånger har regeringen aviserat proposition i frågan. Senast var avlämningsdagen beräknad till den 15 mars detta år. Så helt plötsligt stoppas hela arbetet upp, och i dag har vi fått bekräftat att regeringen ej avser framlägga något förslag i frågan.

Som motivering för regeringens nya och direkt negativa inställning till frågan anföres, att regeringen funnit att »införande av realersättningar på grundval av utredningsförslaget skulle medföra betydande tekniska och praktiska svårigheter».

Jag kan givetvis ej diskutera i detalj det lagförslag, som legat till grund för regeringens slutliga ställningstagande. Det är mig ej bekant vilka tekniska eller praktiska brister som detsamma var behäftat med. Det måste dock i princip få ifrågasättas, om verkligen denna fråga kan vara så svårlöst, att den ej med god vilja kan lösas. Låt mig med ett konkret exempel söka belysa frågan.

Vid ett sjöregleringsföretag någons i Norrland åstadkommes betydande överdämningsskador å såväl skogsom odlad mark. Bl. a. beröres tre närboende grannar härav. Den ene av dem får så stor del av fastigheten överdämd, att domstolen dömer regleringsföretaget att inlösa hela fastigheten. De övriga två orsakas visserligen betydande skador, men dock ej av den omfattningen att inlösen blir aktuell. De överdämningar som ske å deras fastigheter innebär dock en reduktion av deras försörjningsunderlag. Om de nu, för att bibehålla sitt försörjningsunderlag någorlunda intakt, skulle önska att av den inlösta fastigheten få en areal skogs- eller odlad mark ungefär motsvarande vad som överdämts, förefaller detta vara en rimlig önskan. Herr statsråd! Jag tillåter mig efterlysa vilka tekniska och praktiska svårigheter som föreligger och ej med god vilja går att övervinna när det gäller att ordna en er-

Svar på fråga ang. bebådade ändringar i vattenlagen och på interpellation ang. vissa ändringar i samma lag, avseende vattenkraftens utbyggnad

sättning i realvärden i det av mig angifvade exemplet?

»Då de fördelar för sakägarna som realersättningar skulle innebära ej har bedömts vara så betydande, att de uppväger de olägenheter och svårigheter som sålunda är förknippade därmed, har regeringen ansett sig ej böra förelägga förslaget för riksdagen.» Detta anföres som slutsats av detta avsnitt i interpellationssvaret. På samma gång som jag ånyo efterlyser en närmare belysning av de omnämnda olägenheterna och svårigheterna, tillåter jag mig ett konstaterande. Statsrådet synes här söka förringa värdet av ersättningar i realvärden. Jag vill emellertid fästa uppmärksamheten på att detta, såvitt jag kan bedöma, inte överensstämmer med uppfattningen hos de berörda bygdernas kommunalmän. Såvitt jag kunnat finna föreligger bland dem en enhällig opinion för att den här vidrörda frågan är av stor betydelse, ej blott för sakägarna direkt utan även indirekt för de bygder det gäller.

Med intresse har jag noterat att statsrådet i slutet av sitt svar meddelar, att frågan om en reformering av bygdekraftsinstitutet ännu ej avskrivits utan fortfarande prövas i departementet. Även om statsrådet — vis av skadan höll jag på att säga — ej närmare preciserar när proposition i frågan kan avlämnas, så är dock härvidlag ännu ej allt hopp ute. Jag vågar uttala den förhoppningen, att statsrådet skyndar på arbetet så att förslag kan avlämnas så fort som möjligt.

Inledningsvis omnämnde jag, att norrländska vattenkraftföreningens förslag om ersättning i realvärden även biträtts av företrädare för vattenkraftsintressen av olika ägarkategorier. Jag vågar ge uttryck åt det förmodandet, att bakom detta deras ställningsstagande ligger en strävan att medverka till ett undanröjande av de irritationsanledningar, som ännu förefinnes mellan

kraftexploatörerna och de berörda bygdernas befolkning och kommunalmän. Det vill onekligen synas, som om det bort vara ett samhällligt intresse att medverka härvidlag, liksom att vid kraftutbyggnader så långt som möjligt efterlämnas en levande bygd. Efter år av arbete stod vi vid tröskeln till att få en rättelse. Regeringen stängde dock dörren. Jag beklagar detta men försäkrar samtidigt statsrådet, att önskemålet om en ändring kommer att kvarstå till dess att frågan löses; arbetet för att nå dithän kommer att fortsätta.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! Herr Larsson i Hedenäset efterlyste en närmare redogörelse för de tekniska och praktiska svårigheter som jag åberopade i mitt svar.

Jag kan kort och gott säga, att hur ett system med ersättning i form av elkraft än utformas blir det krångligt och besvärligt. Mycket måste av tekniska skäl lämnas oregerat i lagen. Detta skulle öka belastningen på de redan förut hårt ansträngda vattendomstolarna. Det har sagts att om ett förslag i den riktningen skulle genomföras, skulle det fordras en ökning av domstolarnas kapacitet med omkring 20 procent, och det är kanske inte så populärt att i dessa dagar lägga fram ett förslag om en sådan ökning av domstolsapparaten. Frånsett detta torde det vara förenat med stora svårigheter att få fram tillräckligt med personal, som både är hågad att ta sådant arbete och har kvalifikationer för det.

Man måste också ifrågasätta värdet av en sådan reform både ur enskild och ur allmän synpunkt. Om, såsom både vattenlagssakkunniga och norrländska vattenkraftutredningen har föreslagit, 50 procents förhöjning inte skall tillämpas när ersättning utgår i form av elkraft, blir det många gånger fråga om så små kraftbelopp, att de blir av ringa

Svar på fråga ang. bebådade ändringar i vattenlagen och på interpellation ang. vissa ändringar i samma lag, avseende vattenkraftens utbyggnad

betydelse för sakägarna, i varje fall i förhållande till det arbete och de kostnader som reformen skulle föra med sig.

Jag får här kanske citera vad en av vattenrättsdomarna har sagt om dessa förslag: »Om ett större jordbruk inte skadas mer än att det också framdeles är fullt bärkraftigt, kan givetvis ersättning i kraft innebära en välkommen standardförbättring, men den som lever på jordbruk och genom ett kraftutbyggnadsföretag förlorar så mycket jord, att hans försörjningsunderlag äventyras, får näppeligen fullgod kompensation därför att han får elektriskt lyse. Folk i bygden kan leva på jordbruk men inte på lyse.»

Herr LARSSON i Hedenäset (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan givetvis inte diskutera med statsrådet, vilken påfrestning på domstolarna som en möjlighet att ge ersättning i realvärde eventuellt kan medföra, men jag vågar göra det blygsamma påpekandet, att en eventuell påfrestning på domstolarna ändå inte får vara det enda avgörande i lagstiftningsfrågor.

Statsrådet återopade sist i sitt anförande vad en vattenrättsdomare hade anført i den här frågan. Om det tillåtes mig vill jag återropa vad *vattenöverdomstolen* har sagt: »Vattenöverdomstolen anser fortfarande, att det är önskvärt att ökade möjligheter till ersättning i realvärden tillskapas.» Längre fram säger vattenöverdomstolen: »Att en företagare bör vara skyldig att såsom ersättning för skada ställa till förfogande mark som han själv äger eller som han eljest kan disponera över, liksom mark som han i vattenmålet förpliktats lösa från annat håll eller mark som vederbörande lantbruksnämnd anvisat för sådant ändamål, synes självklart. Vidare bör det enligt vattenöverdomstolens mening skapas möjlighet att, där ett i en koncern ingående bolag står

som sökande till kraftföretag, taga i anspråk mark, tillhörig annat bolag inom koncernen. Även andra jämförliga fall kunna tänkas.» Jag tillåter mig konstatera, att vattenöverdomstolen är för att ersättning i realvärden skall kunna utgå.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! Det yttrande av vattenöverdomstolen, som herr Larsson i Hedenäset återopade, avser kanske närmast en annan fråga än den vi nu diskutera: frågan om ersättning i form av elkraft. Uttalandet gällde, såvitt jag kunde uppfatta, huvudsakligen ersättning i fråga om mark. Det är ett problem, som både tekniskt och praktiskt kanske är ännu svårare än frågan om ersättning i form av elkraft.

Herr LARSSON i Hedenäset (cp) kort genmäle:

Herr talman! Tillåt mig endast konstatera, att vad jag läste upp var hämtat ur vattenöverdomstolens remissyttrande över norrländska vattenkraftutredningens förslag, och däri ingick ersättning icke blott i elektrisk energi utan även i form av mark.

Fru BOMAN (h):

Herr talman! Jag vill ge justitieministern några vänliga ord med på vägen i denna för oss så allvarliga fråga. Jag kan instämma i allt vad både herr Östlund och herr Larsson i Hedenäset sagt när det gäller hela komplexet, men vad jag särskilt ville stanna för är byggekraftsinstitutet. Det glädde mig att justitieministern i alla fall, som någon sade lämnade dörren öppen. En lösning av den frågan — och vi hoppas väl alla att den skall bli löst — skall säkert betyda mycket för vår landsändas näringsliv. Justitieministern anförde ett citat som gick ut på att folket i dessa bygder kan leva på jordbruk men inte på lyse. När

Svar på interpellation ang. fideikommissarrendatorernas besittningsskydd

vi tänkt oss att bygdekraftsinstitutet skulle komma till stånd, så har det emellertid inte bara varit fråga om lyse utan framför allt att det skulle bli möjligt att anlägga mindre företag och industrier, vilket nu är svårt därför att kraften är så dyr.

Antingen bygdekraftsinstitutet kan träda i funktion såsom utredningen har skisserat eller det skall ske på något annat sätt, så måste i alla fall något göras för att vår landsända skall bli attraktiv. Inte minst under de sista veckorna har av olika anledningar Norrbottens näringsliv diskuterats. Jag ville säga att på samma sätt som den skånska jorden har gjort den delen av vårt land attraktiv och lönsam för dem som slår sig ned och lever där, så måste något av det som vår landsända har, komma i människornas ägo och bruk på ett sådant sätt, att man både där uppe och på andra håll i Sverige säger sig, att det kan löna sig att slå sig ned där. Människorna måste få arbete och utkomst.

Det är beklagligt att de unga människorna i vår rika del av landet måste lämna den för att kunna få försörjning. Om inte jordbruket blir det som i längden kan ge bröd för dagen så måste något annat göra det. Det är fel att vi skall exportera vår ungdom när vi ändå har så mycket som är användbart i Norrbotten. Därför hoppas jag verkligen, herr justitieminister, att alla tekniska och andra problem skall kunna lösas, så att dessa tillgångar kan brukas till försörjning för vårt folk.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5**Svar på interpellation ang. fideikommissarrendatorernas besittningsskydd**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, som yttrade:

Herr talman! I en med kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Hansson i Skegrie frågat mig, om

jag avser att vidtaga åtgärder för att ge fideikommissarrendatorerna besittningsskydd intill dess statsmakterna har tagit ställning till fideikommissutredningens förslag.

Till svar härpå får jag anföra följande.

Fideikommissutredningen har i avslutning till sitt förslag om en avveckling av fideikommissen föreslagit särskild lagstiftning till skydd för vissa arrendatorer under fideikommiss. Detta skydd har utformats som en rätt för arrendatorn att vid arrendetidens utgång erhålla nytt arrende för en tid av fem år, såframt inte tillfälle beredes honom att förvärva brukningsdelen på skäliga villkor. Enligt förslaget skall denna lagstiftning träda i kraft samtidigt med avvecklingslagen och gälla i 30 år.

Interpellanten framhåller, att utredningens förslag tidigast kan komma att prövas av riksdagen under våren 1961 och att de fideikommissarrendatorer, vilkas arrendekontrakt då utlöper, därför inte kan få del av det föreslagna besittningsskyddet. Enligt interpellantens åsikt bör dessa arrendatorer tillförsäkras rätt till förlängt arrende under den tid som förflyter innan statsmakterna hinner ta ställning till ifrågasvarande förslag.

Syftet med utredningens förslag om skydd för arrendatorer har inte varit att förbättra dessas ställning utan att hindra en försämring av denna i samband med avvecklingen av de bestående fideikommissen. Det kan därför inte vara motiverat att införa ett besittningsskydd för arrendatorerna, förrän det blir bestämt att en avveckling skall genomföras. Detta synes inte heller vara interpellantens avsikt. Men han befarar, att fideikommissinnehavare inför den väntande lagstiftningen kan vilja hindra sina arrendatorer från att komma i åtnjutande av ett eventuellt förstärkt besittningsskydd genom att vägra förlängning av arrenden som upphör innan lagstiftningen hinner träda i kraft.

Svar på interpellation ang. kravet på koncentration i processförfarandet, m. m.

Sådana farhågor kan man naturligtvis inte helt bortse från. Jag vill erinra om att de arrenden, som åsyftas med fideikommissutredningens förslag, i de flesta fall omfattas av de sociala arrendebestämmelserna och alltså är förenade med optionsrätt och förköpsrätt. Vidare kan det nämnas, att Kungl. Maj:t vid tillstånd till försäljning av utarrenderad fideikommissjord brukar se till, att arrendatorernas intresse blir tillgodosett. Även om fideikommissarrendatorerna inte i alla avseenden har en lika trygg ställning som de skulle få enligt utredningsförslaget, har de alltså redan nu ett visst skydd för sin besittning. Detta utesluter dock inte, att åtgärder i det syfte som avses med interpellationen kan behöva övervägas för den händelse att en avveckling av fideikommissen skall börja genomföras. Men det är för tidigt att ta ställning till denna fråga, innan remissbehandlingen av utredningens förslag har avslutats. Remisstiden utgår den 1 oktober 1960.

Härpå anförde

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Jag skall be att få tacka herr statsrådet för interpellationssvaret, som jag vill beteckna som ganska tillfredsställande. Jag förstår nämligen att herr statsrådet väl inser de risker som den årgång arrendatorer löper, vilkas arrendetid kommer att utgå den 13 mars 1961, därest vi inte dessförinnan får den åsyftade lagändringen till deras skydd.

Det är riktigt som statsrådet säger, att dessa arrendatorer i stort sett faller under den sociala arrendelagstiftningens bestämmelser. Men den sociala arrendelagen gör ju vissa undantag dels för egendomar över en viss storlek, dels så till vida att optionsrätten upphävs därest ägaren — i detta fall fideikommissarien — vill överta gården. Det är detta sistnämnda förhållande som kan tänkas komma att utnyttjas i större

utsträckning nu inför en väntad lagändring än eljest. Men av interpellationssvarets utformning tror jag mig våga förvänta, att statsrådet observerar frågan och vidtar åtgärder, så att de arrendatorer det här gäller inte får en sämre ställning, därför att man vill ge en bättre ställning åt arrendatorerna i allmänhet efter ett visst datum.

Jag ber med detta att få tacka för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Svar på interpellation ang. kravet på koncentration i processförfarandet, m. m.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, erhöll på begäran ordet och yttrade:

Herr talman! I en med kammarens tillstånd framställd, till mig riktad interpellation har herr Onsjö upptagit vissa frågor rörande rättegångsförfarandet. Herr Onsjö har frågat mig, om jag anser att rättegångsbalken ger domstolarna möjlighet att utöva en sådan processledning, att även i vidlyftiga mål kravet på koncentration tillgodoses, och om jag — därest så ej är fallet — är beredd att vidtaga åtgärder för rättelse i detta förhållande. Herr Onsjö har därjämte väckt frågan, om inte domstolarna bör iakttaga stor återhållsamhet i fråga om anlitan av sakkunnigutredning i vissa fall.

Till svar på interpellationen får jag anföra följande.

Den svenska straffprocessen bygger på vad som brukar kallas för den ackusatoriska principen. Denna princip innebär, att den processuella verksamheten i huvudsak uppbäres av parterna själva, d. v. s. det tillkommer parterna att självständigt förbereda och inleda rättegången samt anskaffa och framlägga processmaterialet. Domstolens centrala uppgift är att på grundval av det framlagda materialet bilda sig en mening i den till domstolen hänskjutna

Svar på interpellation ang. kravet på koncentration i processförfarandet, m. m.

frågan. Det ankommer emellertid även på domstolen att leda processförfarandet. Häri ingår som en viktig uppgift att tillse, att utredningsmaterialet blir så fullständigt, att domstolen kan på ett tillförlitligt sätt bedöma saken. Självfallet kan kravet på fullständig utredning ej få eftersättas av den anledningen, att målet är av vidlyftig och komplicerad beskaffenhet. Om domstolen för att komma fram till ett riktigt avgörande behöver ett omfattande utredningsmaterial måste också detta material upptas i rättegången.

Men i domstolens processledande verksamhet ingår även att tillse, att i rättegången ej indrages något som är utan betydelse i målet. Det finns bestämmelser i rättegångsbalken som ger domstolen vissa befogenheter att ingripa i detta syfte. Finner domstolen att omständighet, som part vill bevisa, är utan betydelse i målet eller att erbjudet bevis ej erfordras eller uppenbart skulle bli utan verkan, får bevisningen ej tillåtas. Domstolen äger dessutom avvisa bevis, om bevisningen finnes med avsevärt ringare besvär eller kostnad kunna föras på annat sätt. Genom att utnyttja dessa befogenheter kan domstolen på ett verksamt sätt förebygga att processmaterialet sväller ut mer än som är nödvändigt.

En viktig förutsättning för att rättegången skall kunna utformas på ett ändamålsenligt och riktigt sätt är emellertid — särskilt när det gäller de vidlyftiga målen — att en viss planläggning av förfarandet äger rum. I tvistemål är det ordnat så, att ett förberedande förfarande sker inför domstolen innan målet tages upp till huvudförhandling. I brottmål är däremot enligt gällande regler förberedelsen väsentligen förlagd till den förundersökning som företages under åklagarens ledning. Domstolen har alltså ej samma möjligheter som i tvistemål att medverka vid förberedelsen. Det förekommer visserligen i mera omfattande

brottmål, att domaren med åklagare och advokater i förväg diskuterar hur målet skall läggas upp. Detta sker emellertid utan stöd av rättslig reglering och syftar närmast till att ruta in tiden för de olika faserna i rättegången. Det är icke uteslutet att man kan skapa en effektivare förberedelse med en direkt och mera aktiv medverkan från domstolens sida. Jag vill nämna, att denna fråga f. n. överväges av 1951 års rättegångskommitté, som väntas framlägga en promemoria i ämnet innevarande år.

I fråga om sakkunnigbevisning gäller enligt rättegångsbalken, att domstol har möjlighet att tillkalla sakkunnig antingen på eget initiativ eller efter framställning av part. En part kan således hos domstolen hemställa att sakkunnig utses, men han har ingen obetingad rätt att få sådan förordnad. Med sakkunnigbeviset åsyftas att tillhandahålla domstolen utlåtande i fråga, som kräver särskild erfarenhet och utbildning. Den sakkunniges uppgift kan således sägas vara att fylla en brist på fackinsikter hos domstolen. Typiska exempel på spörsmål, för vilkas bedömande sakkunnigbeviset kan vara påkallat, är frågor av teknisk eller medicinsk art. Domstolen är ej bunden att vid anlitan av sakkunnig hålla sig till den expertis, som finns inom landets egna gränser. Saknas i Sverige den expertis, som kan vara erforderlig i ett visst mål, är domstolen oförhindrad att vända sig till sakkunnig i utlandet. Att tillkalla sakkunnig från utlandet kan naturligtvis ställa sig kostsammare än då det gäller att anlita sakkunnig som finns inom landet. Jag är ense med interpellanten om att detta förhållande bör mana till återhållsamhet med anlitan av sakkunnig från utlandet. Kostnadssynpunkterna bör emellertid inte vara avgörande, om det kan antagas vara av väsentlig betydelse för utredningen i målet att vederbörande höres.

Svar på interpellation ang. kravet på koncentration i processförfarandet, m. m.

Med hänsyn till sakkunnigbevisningens speciella syfte är det tydligt, att bevismedlet måste få en begränsad funktion inom området för domstolens egna erfarenheter och kunskaper. Detta gäller exempelvis bevisvärderingen; att bedöma vad som skall anses bevisat i ett mål — innefattande värdering av trovärdigheten hos parter och vittnen — tillhör ju domarens centrala yrkesuppgifter. Att anlita expertis utanför domstolen för att ge sin syn på frågor, som hör till bevisvärderingen, torde i det övervägande flertalet mål inte fylla något reellt ändamål. Det torde dock förekomma fall, då en domstol kan ha behov av att anlita sakkunnigbevis till ledning för bevisvärderingen. Jag vill särskilt peka på förhör med barn, där prövningen ofta kan innefatta ömtåliga och svårbedömbara problem.

Vid tillkomsten av gällande lagstiftning rörande sakkunnigbeviset uttalade dåvarande departementschefen, att man måste lita till domstolens omdöme då det gäller att avgöra huruvida sakkunnig erfordras i ett mål. Uttalandet gäller alltså, och med hänsyn till den erfarenhet vi har av bevismedlets användning tror jag vi kan hysa fullt förtroende för domstolarna i detta avseende.

Vidare anförde:

Herr ONSJÖ (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet för svaret på min interpellation. I stort sett får jag väl säga, att jag är nöjd med svaret.

Med tanke på de senaste årens jätteprocesser hade jag frågat justitieministern, om rättegångsbalken ger domstolarna möjlighet att utöva en sådan processledning, att även i vidlyftiga mål kravet på koncentration blir tillgodosett. Självfallet åsyftade jag inte — vilket också torde framgå av min interpellation — att i dessa mål koncentration skulle vinnas till priset av bristfällig

utredning av målen. All utredning, som är nödvändig för sanningens utletande, måste givetvis ställas till domstolens förfogande, även om det medför kostnader och tidsutdräkt. Min fråga avsåg domstolarnas möjlighet att avvisa överflödiga och onödiga utredning.

Många frågor sig inför dessa mammutprocesser, om inte perfektionsraseriet i vårt land i vissa fall fått för stort utrymme i domstolsmaskineriet. Arbete och kostnader måste ju stå i godtagbar proportion till de resultat som vinnes ur rättslig synpunkt. En överdimensionerad rättegång kan ibland vara ägnad att minska respekten för rättsvården. Det synes därför i hög grad angeläget att åstadkomma en förenkling och koncentration i den mån så är möjligt utan att eftersätta rättssäkerheten.

I sitt svar hänvisar justitieministern till vissa bestämmelser i rättegångsbalken, som ger domstolen befogenhet att avvisa utredning som är utan betydelse för målet. En lekman föreställer sig, att domstolens möjligheter att utnyttja dessa befogenheter är av betydelse framför allt under rättegångens förberedande. Det är ju främst i detta skede av rättegången, som parterna är verksamma för att samla och ordna processmaterialet. I brottmålsprocessen spelar emellertid domstolen en undanskymd roll under förundersökningen. Finge den möjlighet att medverka mera aktivt, skulle måhända en sovring av processmaterialet underlättas. Jag tror att en viss sovring många gånger skulle vara till gagn vid dömandet. En rättskipning med enklare medel behöver inte betyda en sämre rättskipning. Vidare skulle processekonomiska fördelar stå att vinna, om onödiga utredning gallrades bort. Det är därför med tillfredsställelse jag noterar justitieministerns upplysning, att frågan om en direkt och mera aktiv medverkan från domstolens sida i förundersökningen överväges av rättegångskommittén och att resultatet av dessa överväganden kan väntas relativt snart.

Svar på interpellation ang. kravet på koncentration i processförfarandet, m. m.

Jag hade i min interpellation också tagit upp frågan om vissa slag av sakkunnigbevisning. I ett par uppmärksammade rättegångar förra året förekom, att vittnespsykolog anlätades som hjälp åt domstolen vid bevisvärderingen. Dessa psykologilektioner i rättsalen gjorde ett besynnerligt intryck, och man reagerade både i pressen och bland allmänheten. Rätten sattes under pågående rättegång på skolbänken och fick mottaga undervisning från utomstående, hur den skulle lösa en så typiskt domstolsmässig uppgift som bedömningen av vittnens tillförlitlighet. Av pressen att döma var den sakkunniges synpunkter sådana, att alla domare — yrkesdomare och nämndemän — betraktar dem som fullt naturliga och självfallna. Jag har svårt att tro att dessa lektioner har någon som helst funktion att fylla. De är i vart fall inte ägnade att stärka förtroendet för domstolarna. Det är önskvärt att denna företeelse ej breder ut sig. Jag är därför glad att höra justitieministerns åsikt, att i det övervägande flertalet mål sådan expertis ej fyller något reellt ändamål.

Jag berörde i min interpellation även sådana fall — också de hämtade ur den praktiska erfarenheten — då utländsk kriminalexpertis inkallas för kontroll av våra egna sakkunniga på området. Vi har myndigheter och tjänstemän — statens rättsläkarstationer, rättskemiska laboratoriet och kriminaltekniska anstalten för att nämna några — som är satta att tillhandagå domstolarna med sakkunnigutlåtanden. De avger sina utlåtanden under tjänsteansvar, och säkert kan man av dem vänta både sakkunskap och objektivitet. Det bör nog fordras mycket starka skäl, innan allmänna medel tages i anspråk för ytterligare sådan sakkunskap. Justitieministerns ord om återhållsamhet med anlåtande av sakkunnig från utlandet är i hög grad befogade.

Justitieministern säger sig slutligen hysa förtroende för domstolarna när

det gäller att avgöra, huruvida sakkunnig erfordras i ett mål. Jag är härutinnan fullt ense med justitieministern, och jag tror att det finns ännu säkrare grund för denna tillit efter justitieministerns uttalande i ämnet.

Herr BÖRJESSON (cp):

Herr talman! Den som haft tillfälle att närmare följa en mammuträttegång på senare tid får ju vissa intryck av densamma. Jag vill understryka, att interpellanten har tryckt på en mycket ömtålig punkt, och att det är värdefullt, att saken har tagits upp till debatt i kammaren.

Det är naturligtvis mycket svårt att göra något för att undvika de långa rättegångarna, och det är väl inte heller interpellantens mening att en domstol t. ex. skulle förklara, att den inte kan pröva de eller de vittnena; i så fall skulle det bli ett ramaskri. Man skulle säga, att domstolen sökte förhindra att den anklagade fick sin sak prövad och även att åklagaren hindrades i sin bevisföring.

Men det är, som interpellanten har understrukt, vittnespsykologien som har blivit ett visst problem. Vad man har kunnat iakttaga är att vittnena knyter sig inför en psykologs sakkunniga utläggningar. Detta gäller inte enbart själva den undervisande delen i rättsalen utan även psykologens undersökningar dessförinnan. Det är nog riktigt som statsrådet säger, att i fråga om barn kan det vara viktigt att man får använda sakkunniga och kanske särskilt psykologer. Men då det gäller vittnesundersökningen i stort kan denna fråga ses från mer än en sida.

Jag vill vidare understryka — detta har dock inte med domstolarna att göra — hur värdefullt det i många fall vore, om tidningarna kunde vara försiktigare. Deras referat och den publicitet de medför utgör nu ofta en press på vittnena — i synnerhet är detta fallet med

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

de alltmer utökade »säljande» referaten och reportagen kring rättegångar.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON, som yttrade:

Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Ohlin har i en enkel fråga bett mig lämna upplysning om de beredskapsåtgärder, som vidtagits eller planerats för att utan användande av tvång undgå stängning av ett betydande antal sjukhusavdelningar under sommaren. Vidare har fru Eriksson i Stockholm frågat mig om jag vill inför kammaren lämna en redogörelse för det dilemma, som bristen på sjuksköterskor har försatt sjukvården i samt om de planer på längre sikt som uppgjorts för att *dels* trygga utbildningen av sjuksköterskor, *dels* reformera tjänstgöringsförhållandena för den sjukvårdande personalen. Därjämte har fru Kristensson frågat om jag vill redogöra för *dels* de ytterligare åtgärder utöver den planerade ökningen av utbildningskapaciteten, som överväges för att på såväl kort som lång sikt och utan tvångs-ingripande komma till rätta med sjuksköterskebristen, *dels* huruvida åtgärder överväges för att öka antalet deltidstjänster inom sjukvården.

Jag vill nu besvara dessa frågor i ett sammanhang.

Som jag vid flera tillfällen tidigare framhållit i denna kammare är en god tillgång på välutbildade sjuksköterskor en av förutsättningarna för att dyrbara och på vissa områden knappa materiella vårdresurser skall kunna effektivt

utnyttjas och för att den otillräckliga läkararbetskraften skall kunna befrias från sådana göromål som ej behöver utföras av läkare.

Hela antalet sjuksköterskor under 66 år uppgår för närvarande till cirka 29 000. Av dessa är omkring 21 000 yrkesverksamma. Som jämförelse kan nämnas att vi 1930 hade cirka 7 000, 1950 cirka 12 500 och 1955 cirka 16 700 aktiva sjuksköterskor. Under 1950-talet har sålunda antalet yrkesverksamma sjuksköterskor ökat med icke mindre än 68 procent. Ökningen av sjuksköterskekåren har varit väsentligt större än vad 1949 års arbetskraftsutredning räknade med. Denna utredning — som uppskattade behovet av sjuksköterskor år 1965 till 20 800 — antog att tillgången på aktiva sjuksköterskor vid sistnämnda tidpunkt skulle uppgå till inte fullt 22 000, alternativt cirka 24 000. Redan vid utgången av innevarande år eller någon tid därefter har vi utsikter att uppnå förstnämnda antal.

Antalet årligen utexaminerade sjuksköterskor, som stigit från knappt 1 400 år 1950 till ej fullt 1 500 år 1959, kan genom redan vidtagna åtgärder för ökning av utbildningskapaciteten till omkring 1 840 platser beräknas stiga till över 1 700 fr. o. m. 1961. Den årliga avgången — som de senaste åren varierat mellan 500 och 750 — har emellertid också ökat och var 1958 cirka 950. Av dessa lämnade 739 yrket på grund av giftermål. Ett stort antal sjuksköterskor återgår dock regelmässigt i tjänst varje år. Nettotillskottet under åren 1957—1959 har uppgått till cirka 1 000 per år.

I och för sig skulle de 21 000 yrkesverksamma sjuksköterskorna räcka väl till för de inemot 17 000 tjänster som finns inom öppen och sluten vård. Flera faktorer har emellertid bidragit till att så icke är fallet.

Sålunda tjänstgör av de 21 000 yrkesverksamma endast cirka 12 500 på

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

heltid under mer än nio månader om året. Övriga tjänstgör på deltid eller under begränsade tidsperioder på heltid. Under 1959 fullgjordes i runt tal nära 16 500 heltids- och helårsinsatser, vilket således skulle i det närmaste täcka antalet tjänster men däremot inte behovet av vikarier vid ledigheter.

Det är framför allt de gifta sjuksköterskorna som endast tjänstgör i begränsad utsträckning. Giftermålsfrekvensen har ökat och liksom giftermålsåldern sjunker i samhället i övrigt gifter sig också sjuksköterskorna vid allt yngre ålder. Medan år 1949 0,2 procent sjuksköterskor gifte sig innan de avlagt examen var motsvarande siffror för 1954 och 1959 4,7 respektive 7,3 procent. Av dem som utexaminerades 1959 gifte sig ytterligare 13,5 procent före årets slut. Cirka två tredjedelar av samtliga sjuksköterskor i aktiv ålder är gifta. Av de yrkesverksamma sjuksköterskorna är för närvarande 52 procent gifta, vilket innebär en kraftig stegring jämfört med tidigare år. Av samtliga gifta arbetar cirka två tredjedelar i större eller mindre utsträckning.

I detta sammanhang må framhållas, att yrkesverksamheten inom sjuksköterskekåren är förhållandevis hög jämfört med vissa andra jämförbara grupper. Medan 70 procent av sjuksköterskorna arbetar i varje fall i någon utsträckning, är motsvarande siffror t. ex. för receptarier 60 procent och för barnvårdslärarynnor 45 procent.

Bristen på sjuksköterskor är särskilt kännbar inom den slutna vården, som omfattar det stora flertalet sjukskötersketjänster. Vid kroppssjukhusen har antalet helt vakanta tjänster ökat från omkring 2 procent åren 1954 och 1955 till 2,6 procent 1958 och 5,7 procent 1959. En av de främsta orsakerna till bristsituationen torde vara den expansion av utbyggnaden av nya sjukhus och vårdavdelningar som ägt rum efter uppmjukningen av byggnadsregle-

ringen och dess slutliga upphävande år 1958. Vårdplatsantalet ökade mellan 1950 och 1957 från cirka 58 600 till cirka 64 500 eller med cirka 6 000 platser, motsvarande 850 per år. Under de senaste två åren har platsantalet ökat med inemot 1 500 platser varje år och torde nu vara uppe i över 67 000.

Denna utbyggnad har givetvis medfört inrättande av ett stort antal nya tjänster. Antalet sjukskötersketjänster vid kroppssjukhusen ökade åren 1952—1958 med inte fullt 400 per år. Under 1959 ökade de emellertid med omkring 800 till inemot 11 000, vilket innebär en höjning med cirka 8 procent mot tidigare 4 procent per år. Samtidigt har sjukskötersketätheten på avdelningarna ökat. Sålunda har antalet sjuksköterskor i förhållande till vårdplatsantalet ökat med drygt 15 procent från 1952. Till skärpningen av bristen har slutligen också den beslutade arbetstidsförkortningen — som dock på många håll ännu icke kunnat helt genomföras — i hög grad medverkat.

Vad beträffar de stängningar av vissa sjukhusavdelningar under sommarmånaderna, som brukar förekomma, hänger dessa i allmänhet icke uteslutande eller ens i första hand samman med sjuksköterskebristen och den skärpning häri som uppkommer därigenom att sjuksköterskorna liksom andra kategorier vill taga ut semester under sommaren. Jag vill sålunda understryka, att efterfrågan på vårdplatser under denna tid regelmässigt är betydligt mindre än under övriga delar av året. Enligt uppgifter till medicinalstyrelsen rörande stängningarna under 1959 synes överbeläggning på i bruk varande avdelningar inte ha förekommit i någon större utsträckning och inte heller synes väntelistorna ha påverkats utom i ett par fall. Icke belagda vårdplatser har t. o. m. — fast i varierande omfattning — förekommit under den aktuella tiden. Ett avgörande skäl för att man under som-

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

marmånaderna måste stänga åtskilliga avdelningar är behovet av vädring på grund av risken för sjukhusinfektioner ävensom nödvändigheten av att utföra reparationsarbeten. Stängningar av dessa skäl har skett även tidigare innan vi hade någon sjuksköterskebrist.

Frågan om hur man skall komma till rätta med bristsituationen har varit föremål för upprepade överläggningar mellan berörda myndigheter, huvudmän och organisationer. Jag vill då först fastslå, att några slags tvångsåtgärder för att skaffa sjuksköterskor till sjukhusen under kritiska perioder icke har övervägts. Enighet har i stället rått om att man i första hand borde försöka stimulera de gifta sjuksköterskorna att återvända till aktiv tjänst. Som lämpliga åtgärder i detta syfte har rekommenderats rationalisering och förbättring av arbetsförhållandena, t. ex. genom införande av sammanhängande arbetsskift, större antal deltidstjänster samt ökade möjligheter att erhålla tillsyn över barnen under arbetstiden. Vid den utredning, som medicinalstyrelsen i anledning av sjuksköterskebristen nyligen verkställt rörande möjligheterna att inrätta en reservkår av sjuksköterskor, framkom bl. a., att orsakerna till att de gifta sjuksköterskorna upphör att vara yrkesverksamma främst är familjeförhållandena och arbetsförhållandena ofta i förening med de ekonomiska faktorerna.

Frågorna om rationalisering av tjänstgöringsförhållandena och ökning av antalet deltidstjänster måste lösas genom centrala eller lokala överenskommelser med vederbörande huvudmän. Arbetet med omläggning av arbetstiderna pågår vid sjukhusen men kräver oftast ingående arbetsstudier och man har därför endast i viss utsträckning kunnat genomföra sammanhängande arbetsskift. Deltidstjänster har inrättats på många håll men det är ännu för tidigt att bedöma resultatet härav.

Rörande lönerna pågår för närvarande förhandlingar mellan huvudmännen och organisationerna och enligt vederbörande praxis bör resultaten av dessa förhandlingar ej föregripas eller inblandning ske i förhandlingarna. Jag saknar därför anledning att här ingå på hithörande problem. Spörsmålet om ersättningen till de pensionerade sjuksköterskor som återgår i tjänst är för närvarande under prövning i civildepartementet och kommer att avgöras inom kort. Vad sambeskattningsproblemet beträffar vill jag erinra om att riksdagen för närvarande behandlar förslag som Kungl. Maj:t framlagt om höjt förvärvsavgdrag för gift kvinna som yrkesarbetar.

Medicinalstyrelsen ansåg i den nyssnämnda utredningen, att någon statlig reservkår av sjuksköterskor icke borde inrättas utan att försök i första hand borde göras med kommunala reservkåror i sjukvårdshuvudmännens regi. Förslaget har därför överlämnats till huvudmännen för vidtagande av de åtgärder som dessa kan finna erforderliga. Samtidigt har dock Kungl. Maj:t uppdragit åt medicinalstyrelsen att utarbeta förslag till anordnande av en mindre statlig reservkår av sjuksköterskor, som i första hand skulle tillgodose undervisningssjukhusens behov.

Vidare vill jag erinra om att jag våren 1959 tillkallade sakkunniga för utredning av möjligheterna att flytta över arbetsuppgifter från sjuksköterskorna och i stället lägga dem på välutbildade och kvalificerade undersköterskor. Förslag härom torde komma att avges under innevarande år. Jag vill också framhålla, att grundutbildning och vidareutbildning av laboratoriebiträden nyligen igångsatts i statens och övriga huvudmäns regi och att detta bl. a. skett i syfte att vid sjukhuslaboratorierna — där så visar sig möjligt — ersätta i varje fall en del av laboratoriesköterskorna med kvalificerade laboratoriebiträden.

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

På liknande sätt synes även vid röntgenavdelningarna en del sjuksköterskor kunna ersättas med tekniskt utbildad personal. Genomförandet av åtgärder i detta syfte kommer att tagas upp vid expertöverläggningar som anordnas av medicinalstyrelsen inom kort.

De åtgärder som här nämnts syftar alla till att på längre eller kortare sikt öka tillgången på sjuksköterskor för det egentliga sjukvårdsarbetet. Med hänsyn till den snabba utbyggnaden av framför allt kroppssjukhusen, som jag redovisat, men även med tanke på den utveckling av de öppna vårdresurserna, som kan förutses, synes emellertid en fortsatt höjning av utbildningskapaciteten beträffande sjuksköterskor vara ofrånkomlig. Medicinalstyrelsen har med utgångspunkt från ett beräknat årligt intag av 1 840 elever vid sjuksköterskeskolorna — hänsyn har därvid icke tagits till planerad ökning av utbildningskapaciteten — beräknat tillgången på sjuksköterskor till 35 000 år 1965 och 42 000 år 1970. Antalet heltids- och helårstjänster som dessa sjuksköterskor skulle täcka, skulle då med oförändrad giftermålsfrekvens och yrkesverksamhet komma att uppgå till 18 800 respektive 21 150.

Nyssnämnda utbildningskapacitet om 1 840 platser innebär att platsantalet ökat med över 200 sedan 1958, bl. a. genom att två nya sjuksköterskeskolor inrättats. Skolan i Stockholms län började sin verksamhet hösten 1959 och Malmöskolan, till vilken staten bidragit genom tillhandahållande av provisoriska lokaler, invigdes för kort tid sedan. Även befintliga skolor har ökat eller kommer att öka intagningen av elever. När det gäller de statliga undervisningssjukhusen vill jag erinra om att förslag redan förelagts riksdagen om utökning av antalet elever vid sjuksköterskeskolan i Uppsala med 40 per år. Vidare har Kungl. Maj:t helt nyligen uppdragit åt styrelserna för sta-

tens sjuksköterskeskolor i Stockholm och Göteborg att undersöka möjligheterna att antingen öka elevantalet i de båda ordinarie kurserna vid respektive skolor eller anordna ytterligare kurser för sjuksköterskeelever samt att till Kungl. Maj:t inkomma med härav förordade förslag. Vidare vill jag nämna att en ny skola planeras för västra Sverige i samarbete mellan berörda lands-ting. Inom den närmaste framtiden torde utbildningskapaciteten komma att överstiga 2 000 platser. Tillströmningen till sjuksköterskeskolorna är god och i genomsnitt finns omkring två sökande till varje elevplats. Som exempel vill jag nämna att antalet sökande till skolorna i Malmö, Lund och Sundsvall under 1959 var respektive 109 på 25, 385 på 100 och 349 på 70 platser, av vilka emellertid några torde ha sökt även till andra skolor. Det bör därför finnas möjligheter att åstadkomma den ytterligare förstärkning av utbildningskapaciteten som kan vara erforderlig. För att öka tillgången på lärare vid skolorna har anordnats extra kurser och under nästa budgetår kommer ytterligare en extra lärarkurs att anordnas. I sitt nyssnämnda beslut har Kungl. Maj:t vidare uppdragit åt styrelsen för statens sjuksköterskeskola i Stockholm och styrelsen för statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor att planlägga och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till anordnande av en förkortad extra kurs för blivande lärare vid sjuksköterskeskolor. Inberäknat praktisk tjänstgöring och lärarkurs avses utbildningen skola omfatta sammanlagt högst fem år mot för närvarande sju å åtta år.

Slutligen vill jag här erinra om att Röda korset vädjat till cirka 300 gifta icke yrkesverksamma sjuksköterskor och till cirka 1 300 hjälpsystrar att genom tjänstgöring framför allt under sommartiden söka bidra till att avhjälpa den aktuella sjuksköterskebristen.

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

ten. Man överväger också inom Röda korset att försöka underlätta för gifta sjuksköterskor att ställa sig till förfogande genom att söka ordna barnvakt och hemhjälp.

Med de åtgärder, som redan vidtagits och planerats, och om utbyggnaden av utbildningskapaciteten för sjuksköterskor ständigt anpassas efter den fortsatta utbyggnaden av sjukvården, bör goda möjligheter finnas att tillgodose det framtida behovet av sjuksköterskor.

Herr talman! Härmed anser jag mig ha besvarat de framställda frågorna.

Härefter anförde:

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet för svaret.

Det är ju en mycket allvarlig fråga, som kammaren i dag debatterar, detta att ett ganska stort antal sjukhusavdelningar kan komma att stängas i sommar på grund av brist på personal, framför allt sjuksköterskor, och att man redan nu under vintersäsongen har haft flera exempel på stängda avdelningar, där orsaken varit densamma. Det är omöjligt att här referera det utomordentligt rikhaltiga material, som har kommit fram under sista tiden. Jag vill bara göra två hänvisningar tills vidare.

En framstående socialdemokratisk landstingsman, herr Andrée, har framhållit, att i Lund vårdavdelningar med sammanlagt 241 platser har stängts. Det var i början av mars. En av de neurokirurgiska avdelningarna, med tio platser, stängdes i december 1959. En annan, som är nybyggd, har inte kunnat öppnas, och det är risk för att ytterligare en avdelning måste stängas. Efter den 1 maj blir det också verkligt kritiskt på operationsavdelningen. Om inte nya operationssystrar kommer dit i stället för dem som slutar, måste arbetet läggas ned, tills personal kunnat

anskaffas. Överläkaren vid Falkenbergs sjukhus har till sjukvårdsstyrelsen i Hallands län skickat en tjänsteskrivelse, där han säger att den 15 mars, alltså några dagar efter det skrivelsen avsändes, skulle det sannolikt endast finnas en operationsutbildad sjuksköterska på hela sjukhuset. »Denna kan naturligtvis inte tjänstgöra dygnet runt som operationssköterska samt ibland även ge narkos. Jag får därför hemställa att åtgärder måtte vidtagas för inskränkning av driften, eventuellt driftnedläggelse under den tid personalbrist föreligger». Ett par dagar före den 15 mars ljusnade emellertid läget. Den sköterska som skulle sluta beslöt sig för att stanna och en gift sjuksköterska anmälde sig för tjänstgöring. »Följden är att det hela håller ihop ytterligare ett tag, men hur länge vet vi inte», säger överläkaren. »Situationen är allt annat än säker.»

Man förstår vilka besvärligheter sådana förhållanden måste medföra både för de ansvariga myndigheterna, läkarna, sjukhuspersonalen och i viss mån för patienterna.

Det har upplysts — jag tror även av statsrådet själv — att antalet vakanta skötersketjänster för närvarande utgör nära 6 procent. Tillgången på vikarierande personal är ju otillräcklig. Vid ett sjukhus i Mellansverige väntar man att under sommaren 16 avdelningar av 26 kommer att vara stängda två å tre veckor. Naturligtvis kommer inte alla dessa avdelningar att vara stängda samtidigt, men det är dock fråga om en stängning av avsevärt större omfattning än som motiveras av mera vanliga skäl. Inrikesministern påpekar i sitt svar att det ju inte bara är bristen på sköterskor som föranleder stängning av vissa avdelningar, utan behovet att företa vädring, desinficering, reparation o. d. Detta är självklart riktigt och jag har inte heller förbisett den saken. Men jag tycker nog att inrikesministerns

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

uttalande på denna punkt kännetecknas av ett litet överslätande tonfall som om han inte ansåg att det hela var så farligt. I varje fall saknar man ett tonfall av intensiv oro över vad bristen på sjuksköterskor redan har fått och kan få för konsekvenser under de närmaste månaderna.

Hur har vi kommit i detta läge och vad kan nu göras? Ja, det går väl inte att bestrida att problemet är till stor del en lönefråga, delvis en skattefråga och en utbildningsfråga.

Vad då först lönespörsmålet beträffar vill inte inrikesministern i nuvarande läge, medan förhandlingar pågår, göra något uttalande och det finner jag naturligt. Men eftersom jag inte har hans ansvarsfulla officiella ställning, utan är en fri man, behöver jag inte vara bunden av dessa speciella band och jag vill därför framföra några försiktiga reflexioner.

Det vore givetvis välkommet, om de gifta sjuksköterskorna ville i större utsträckning ställa sig till förfogande. Men det är förklarligt att de gör det endast, därest de känner sig rimligt väl betalda och inte marginals-katten tar så mycket att det som blir kvar kanske inte ens räcker till betalning åt den arbetskraft som de i stället måste anställa i sitt hem. Medicinalstyrelsen har gjort en enkät som lämnar klart besked om att de gifta sköterskorna anser att det inte lönar sig för dem att arbeta i den utsträckning som ur allmänna synpunkter vore önskvärt. Jag vill nämna en siffra som jag tror inrikesministern inte anförde, nämligen att endast cirka 53 procent av sköterskorna arbetar mer än nio månader per år.

Det är emellertid klart att lönefrågan är ett problem för både gifta och ogifta sköterskor. För min del har jag vid övervägandet av de krav, som ställes på sjuksköterskorna när det gäller utbildning och ansvar, och med hänsynstagande till den ofta obehväma ar-

betstiden kommit till det resultatet, att den nuvarande lönesättningen icke är tillfredsställande. En examinerad sköterska får exempelvis i ortsgrupp 3 börja med en lön av 880 kronor i månaden. Detta är, såvitt jag kan se, en relativt låg ersättning i jämförelse med vad som gäller för andra grupper. Man bör också ta hänsyn till att på en del håll förekommer övertidsarbete utan särskild ersättning.

För att klara akuta krislägen, sådana som nu hotar, är det naturligtvis av väsentlig betydelse att man tillfälligt kan anlita gifta sköterskor i ökad utsträckning. Den ersättning, som utbetalas för tillfälligt arbete från de gifta sköterskornas sida, framstår emellertid för mig såsom ännu mer otillfredsställande än den månatliga lönen. Jag har fått en uppgift om att vid ett sjukhus i Mellansverige får en sköterska, som åtar sig tillfälligt arbete, en ersättning av 4:75 kronor i timmen. Antag att hon vill anställa hemhjälp, så kostar det henne 3:75 kronor i timmen. Om sköterskan är gift, får hon emellertid på sin egen ersättning vidkännas ett skatteavdrag på minst 25 procent, kanske 35—40 procent. Det blir alltså ren förlust för henne att åta sig tillfälligt sjukvårdsarbete. Även om hon inskränker sig att skaffa hjälp till barnpassning, uppgår kostnaden till cirka 3 kronor i timmen. Efter avdrag av skatt blir det alltså inte något nämnvärt kvar av den inkomstökning som hon skulle få. Det finns också många problem beträffande ersättning för bussresor o. d., som jag här måste gå förbi.

Nog tycker man att i ett läge, där det är ytterst angeläget att utnyttja förefintlig reserv av arbetskraft, borde det allmänna kunna finna smidigare och mera tillfredsställande former för ersättning åt människor som erbjuder sig att göra en insats men som inte rimligen kan väntas göra denna insats helt och hållet gratis eller i vissa fall med

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

direkt förlust. Det framgår ju, som jag sade, att detta genom spørsmålet om förvärvsavdragen delvis är en skattefråga. Den meningsriktning jag företräder har år efter år föreslagit en provisorisk höjning av förvärvsavdragen och därefter en djupgående reform på längre sikt. När nu äntligen regeringen lägger fram ett förslag, baserat på en kompromiss i en utredning, är detta såvitt jag kan se inte någon lösning alls på längre sikt. Tiden har gått vidare, penningvärdet har försämrats och det går inte att klara sig med vad regeringen här har föreslagit. För vår del anser vi, att en omedelbar höjning av maximigränsen för förvärvsavdraget upp till 3 000 kronor säkerligen inte är överdriven.

De pensionerade sjuksköterskorna kan naturligtvis i viss utsträckning bidra till att avhjälpa ett krisläge. Men de villkor under vilka de ersättes är också sådana, att många med rätta finner dem alltigenom otillräckliga. Även här bör man nog kunna finna former, som möjliggör ett utnyttjande av en värdefull och arbetsvillig arbetskraft. Inrikesministern säger att denna fråga är under utredning, och det är ju alltid bra för ett statsråd att kunna hänvisa till det. Jag uppmanar emellertid inrikesministern att skynda på denna utredning, då det verkligen är fara i dröjsmål och anledning att handla snabbt.

Frågan om deltidstjänster är stor, men även här bör mer kunna göras än vad som för närvarande sker. Jag tycker att man i svaret på denna punkt kan spåra en viss kallsinnighet hos inrikesministern. Vad beträffar de närmaste årens krisläge borde det väl stå klart, att deltidstjänster, om sådana kan ordnas, är att föredra framför stängda avdelningar. Resekostnader är ett problem som uppkommer även beträffande deltidstjänster, och i vissa fall tarvar även pensionsfrågan sin lösning.

På framträdande socialdemokratiskt landstingshåll har man framkastat tanken på en obligatorisk tjänstgöring för sjuksköterskor som villkor för att de skulle få behålla sin ställning som registrerade sköterskor, t. ex. viss tjänstgöring vartannat år. Jag vill för min del bestämt varna för alla sådana tankar på tvångstjänstgöring. De harmoniserar måhända med en socialistisk tankevärld — det står ju i det socialdemokratiska principprogrammet att medborgarna skall vara förpliktade att göra de insatser som samhället från allmänna synpunkter anser erforderliga. Detta förslag måste ju vara ett uttryck för tankegångar med en sådan tendens. Jag förutsätter nämligen att denna punkt, som stått på programmet under många år, har någon mening. För en liberal åskådning är en tvångskommendering till tjänstgöring på detta område en icke acceptabel tanke. Jag tror för övrigt att det mera skulle skada än gagna, om man försökte sig på något sådant, och jag är glad att inrikesministern för sin del så bestämt har förklarat, att han inte vill överväga åtgärder av denna art.

Inte heller tänker inrikesministern tydligen på åtgärder för en förkortning av utbildningen, vilket jag även hälsar med tillfredsställelse. Jag tror inte att man bör gå sådana vägar. Det är klart att det fordras ökade utbildningsmöjligheter för att problemen skall kunna klaras upp på lång sikt. Statsrådet säger, att antalet utexaminerade sjuksköterskor har stigit från 1 400 per år 1950 till 1 500 per år 1959, alltså en ökning med 7 procent under ett årtionde. Jag finner för min del detta klart otillräckligt. Man har dock rätt länge vetat, att arbetstidsförkortningen skulle komma och att behovet även av andra orsaker skulle komma att stiga.

Beträffande rationaliseringsåtgärderna, som också är viktiga, hänvisar statsrådet till centrala och lokala överens-

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

kommelser, och jag tror liksom han att det är sådana man här i huvudsak får lita till. Men det är givet, att det därvidlag uppstår en del spörsmål, som bör diskuteras, varvid även statliga myndigheter bör göra sin röst hörd — staten har ju samma problem för egen del.

Får jag lov att anknyta till vad statsrådet sade om att pröva möjligheterna att ge specialutbildad röntgenpersonal och laboratoriepersonal vissa vidgade uppgifter. Jag känner till ett fall där en för sådant röntgenarbete väl kvalificerad person, som fått sin utbildning i utlandet, inbjöds att tjänstgöra vid ett sjukhus och även accepterade detta. Vederbörande tjänstgjorde i inte ringa omfattning, tydligen till sjukhusets belåtenhet, ty man var angelägen om att tjänstgöringen skulle fortsätta. Men det visade sig att sjukhuset inte ansåg sig kunna avlöna efter sköterskeställning, trots att en sköterska ersattes av denna välvilliga och sakkunniga person. Bestämmelserna, sade man, tillåter inte något annat än att vederbörande får betalt som sjukvårdsbiträde, alltså mycket lägre lön. Nu var det här fråga om en person som inte fäste sig så mycket vid ersättningen. Det dröjde ett bra tag innan sjukhuset tack vare sitt intresse och sina ansträngningar lyckades klara denna formella ersättningsfråga. Sådana här formella svårigheter utgör ett problem, som man från centralt håll kanske skulle kunna hjälpa till att lösa genom att försöka finna smidigare former. Man kunde tänka sig en vägledning för sjukhusen, så att inte varje sjukhus för sig skall behöva lösa sådana här frågor. Jag menar inte att det skall bli fråga om några som helst tvingande bestämmelser.

Det i dag diskuterade spörsmålet, herr talman, har under flera år blivit alltmer betydelsefullt. Man måste fråga varför statsmakterna inte tidigare har vidtagit mera långtgående åtgärder både när

det gäller utbildningen och löne- och ersättningsfrågorna, eftersom läget därvidlag fortfarande är otillfredsställande. Jag kan inte undertrycka den reflexionen att det allmänna här inte har visat någon större planmässighet och att staten har ett stort ansvar, eftersom staten har överblick över hela detta fält och bör förväntas ta lämpliga initiativ. I fråga om utbildningen kan jag inte underlåta att som exempel peka på folktandvården, där bristsituationen varat under årtionden och där det allmänna tydligen från början gjort en felbedömning och sedan inte haft tillräcklig handlingskraft att angripa problemen. Det är angeläget att vi försöker undvika att utvecklingen blir densamma inom här ifrågavarande område, så att vi år efter år, årtionde efter årtionde får dras med bristproblem. Skall detta kunna undvikas måste åtgärder till, både på kort sikt för att avhjälpa det akuta bristläget och på längre sikt; både sådana åtgärder som statsrådet rekommenderar och sådana åtgärder som statsrådet inte vill gå in på.

Det är min livliga förhoppning, herr talman, att denna debatt skall ge en stöt till ett mera energiskt reformarbete och på det sättet befrämja en utveckling som är nödvändig för att vi inte skall kastas från den ena svårigheten till den andra på sjukvårdsområdet. Kriserna har kanske inte varit så allvarliga hittills, men de har varit tillräckligt allvarliga för att detta måste betraktas som en fråga av betydande vikt.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för inrikesdepartementet för det som vanligt väl initierade svaret. Det var välbalanserat till den grad att en person med hetare temperament nog inte tycker sig återfinna problemets storlek i denna välbalanserade beskrivning.

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

Då jag var i Peru för något år sedan förevisades i Lima ett sjukhus, vilket man sade var det tredje i världen i storleksordning. Det var ett ståtligt sydamerikanskt monument över vad en president kan göra för att förhårliga sin person. Men sjukhuset hade aldrig tagits i bruk ty man hade inte råd att driva det.

Det skulle vara mycket olyckligt om vi finge aldrig så litet av den sortens problem här i Sverige. Då vi ökar investeringarna för att få fler avdelningar blir personalsvårigheterna ännu större, om inte behovet av utbildad personal blir bättre tillgodosett. Här har man tydligen inte satsat ordentligt. Vem som har felbedömt behovet vet jag inte. Jag har uppfattningen att medicinalstyrelsen, som dock får anses vara sakkunnig på detta område, inte sagt ifrån att det skulle behövas så många sjuksköterskor. Statsrådet kanske kan ge mig upplysning på den punkten.

Orsakerna till personalbristen är många. Dels är det en felbedömning, säger man, av det verkliga behovet, dels gifter sig sjuksköterskorna i oanad omfattning och oanat tidigt; vad det nu beror på. Dessutom har man sagt att villkoren är dåliga för sjuksköterskorna, i synnerhet för de gifta. Det är därför denna kris har uppstått.

Statsrådet berör flera av de här frågorna i sitt svar. De nu aktuella orsakerna är att söka i både utbildning och tjänstgöringsförhållanden. Det är också utbildningen och tjänstgöringsförhållandena som jag har frågat om.

Det har sagts här att tjänsterna inom sjukvården har ökat oerhört, under tiden 1952—1958 från ungefär 7 900 till över 10 000 eller med 28 procent. Behovet av utbildad personal har ökat, men samtidigt har utbildningen ökat med bara 100 per år. Statsrådet utlovar en ytterligare ökning och den kommer att behövas. Men utvecklingen kommer väl att sega sig fram ganska långsamt.

Det finns människor som står i kö för att få komma in på sjuksköterskeskola. Det är två sökande till varje elevplats. I alla tider, hur urusla förhållandena än blir inom sjukvården, kommer det nog att finnas många kvinnor som helst vill ha arbete av detta slag. Det är inte kvinnorna som strejkar.

Under tiden 1952—1958, då tjänsterna alltså har blivit väsentligt flera men utbildningskapaciteten obetydligt ökad, har också en brist gjort sig märkbar. Det har varit ungefär 270 vakanta tjänster, där det inte gått att skaffa någon vikarie alls. Därtill kommer de vakanser där man har klarat sig med annan arbetskraft. 1958 gick bristen, som herr Ohlin också berörde, upp till över 300 och 1959 var den det dubbla! Det spelar en stor roll att en arbetstidsförkortning just nu har genomförts, det kan vi inte se bort ifrån.

Utän alldeles speciella åtgärder klarar vi emellertid inte krisen. Utbildningen måste få ökad omfattning, vilket kan ske genom att ge de nuvarande sjuksköterskeskolorna större kapacitet som statsrådet har utlovat men även genom att skapa andra utbildningsvägar. Jag är övertygad om att man är alltför konservativ, både på huvudmännens håll och inom sjuksköterskekåren. Man sitter alltför mycket fast i föreställningen om en modell vi aldrig får tillbaka, modell äldre, från en tid då det fanns gott om människor som kände det som ett kall att verka inom sjukvården och var villiga att arbeta under förhållanden som absolut inte kan godtagas nu. Vi kommer aldrig dit igen, det är lika bra att ge upp den drömbilden.

För det första finns det inom sjukhusväggarna inom andra grupper än sjuksköterskorna folk att tillgå som skulle kunna göra mera kvalificerade ting än nu. Det finns sjukvårdsbiträden och undersköterskor, för vilka man har dragit upp kritstreck i onödan och som säkerligen kan användas bättre.

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

Det är inte bara såsom herr Ohlin påpekade förvaltningarna inom sjukhusvärlden som har alltför bestämda åsikter om hur saker och ting bör vara ordnade. Samma sak kan sägas om sjuksköterskeåren. Jag vet ett tillfälle då en röntgenläkare på en röntgenavdelning hade lyckats skaffa till sin hjälp en människa som icke hade sjuksköterskeexamen men tillhörde sjukvårdspersonalen vid sjukhuset och skötte röntgenarbetet till belåtenhet. Men sjuksköterskeåren protesterade mot att vederbörande skulle ha en tjänst som borde besättas med en sjuksköterska. Med detta har jag inte sagt att jag inte önskar bättre förhållanden för sjuksköterskorna, en sak som jag tvärtom anser ytterst angelägen, men vi måste se saken som den är. Här finns mycket fördomar, och trånga kårintressen har åtminstone tidigare varit till hindern inom sjukvården.

När vi får enhetsskolan genomförd blir det möjligt för alla, som har lust att ägna sig åt sjukvård, att söka in på utbildningsanstalterna. Vi behöver då inte ha kvar den klyfta som nu finns mellan sjuksköterskorna och dem som aldrig kan komma vidare ifrån sitt biträdesarbete eller underskötersketjänst hur gärna de än vill. Jag skall senare beröra hur svårt det kan vara att gå igenom en sjuksköterskeskola, om man hör till de grupper som inte har tillräcklig skolunderbyggnad, även om det finns teoretiska möjligheter även för dessa att genomgå utbildning.

Det klagades nyligen över att den teoretiska grunden för sjuksköterskor var alltför dålig. Man begär en närmast akademisk grund för fortsatta sjuksköterskestudier. Jag skulle vilja peka på att det nu i vissa sjuksköterskeskolor finns en uppsjö på studentskor. Det finns många studentskor, och de blir flera under de närmaste åren, som lämnar gymnasiet utan att ha någon bestämd utbildningsväg utstakad för sig.

De går från kurs till kurs, dyrbara kurser, och söker sig sedan in på yrkesråden, socialvård, sjukvård, där lönerna är mycket låga men där det för inträde fordras lång utbildningstid, eller vi skall kanske säga lång tid vid olika institut och kurser. Det är alltså gott om studentskor som önskar ägna sig åt vårdyrkena men för vilka det inte finns en naturlig väg från gymnasiet till t. ex. sjukvården. Nu finns så mycket skolkompetent folk här i kammaren som säkert finner det dåraktigt om jag ens vågar nämna gymnasier för sjukvårdsutbildning, men jag vågar det i min dårskap. Jag tror att det skulle vara till fördel om man inrättade medicinska gymnasier som skulle tjäna till förberedelse för mycket kvalificerade sjukskötersketjänster såsom lärarinnetjänster. Om sådana komme till stånd, skulle man nog kunna förkorta utbildningen något vid sjuksköterskeskola. Över huvud taget bleve det säkerligen lättare att få människorna att stanna i yrket om de fick börja utbildningen tidigare och om det inte blev detta tidsintervall mellan den ordinarie skolans slut och den tidpunkt då de kan komma in i sjuksköterskeskolan. Utbildningen skulle bli snabbare. Man skulle spara mycken dyrbar tid för de blivande sjuksköterskeeleverna som under dessa förberedande kurser inte får en lön som de kan försörja sig på men ändå är upptagna med sin utbildning.

Det finns en annan utbildningsväg som inte är prövad, nämligen en vuxenutbildning. Det finns så många kvinnor som inte har skaffat sig någon riktig yrkesutbildning tidigt eller som stuttit på kontor eller haft något annat arbete som inte tillfredsställt dem i längden. Det finns också sådana som gått i sjukvårdsarbete och som när de kommer upp i 30–35-årsåldern gärna skulle gå igenom en sjuksköterskeutbildning, men då finns bara dessa sköterskeskolor som är internat för skolflickor. Det passar

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

inte dem som har lång erfarenhet från yrkesarbete — de kan även om de kommer in inte göra sig gällande. Man borde satsa på en vuxenutbildning, som för fram till sjuksköterskeexamen. Det är inte fråga om att få en sämre utbildning. Jag tror att fler ur de grupperna som skulle ha börjat sin utbildning vid 30—35-årsåldern skulle stanna kvar än de som börjar i 20-årsåldern och sedan gifter sig och kommer ifrån yrket. Det skulle enligt min mening löna sig för huvudmännen och vara lämpligt för staten att starta en sådan utbildning som ett uttryck för en modern uppfattning att vägen till utbildning skall hållas öppen för människorna så länge som möjligt.

Faktum är att avgången från yrket är stor. Statsrådet säger att 52 procent av de yrkesverksamma är gifta, men det är att märka att detta inte gäller dem som är heltidsverksamma. Mot 7 700 heltidsverksamma ogifta står bara 4 700 heltidsverksamma gifta. Det är alltså inte så stor kvot av gifta på heltidstjänsterna.

Statsrådet säger också att förhållandevis många av de gifta sjuksköterskorna är yrkesverksamma, och man har sagt att andelen inte är lägre än bland andra jämförbara grupper. Det är detta ord »jämförbara» som är så delikat. Vem skall man jämföra med? Inte med folkskollärare och småskollärarinnor, läkare eller byråsekreterare, som stannar kvar i sina yrken i högre grad, utan man måste jämföra med andra.

Varför kan man inte jämföra sjuksköterskorna med nämnda grupper? Det beror på att arbetsförhållandena är så krävande och så föga går att förena med de arbetsuppgifter man har i en familj. Lönen är inte heller så stor att man vill eller kan äta sig detta arbete. Det är alltså fullständigt riktigt att sjuksköterskorna inte är jämförbara med de grupper som i stor utsträckning stannar kvar i sina yrken.

Herr Ohlin sade att en sjuksköterska i ortsgrupp 3 har litet över 800 kronor i månaden. En sjuksköterska i Stockholm har 989 kronor. En småskollärarinna har 1 099 kronor. Hon arbetar 28 timmar i veckan och sjuksköterskan 45 timmar i veckan — jag vill inte sträcka jämförelsen vidare men nog finns det skillnader. Det förvånar mig att sjuksköterskornas fackliga organisation inte kunnat driva upp lönerna mer, vilket borde vara möjligt för en grupp som betyder så mycket för människornas trivsel som de gör vilka är verk samma inom sjukvården.

Det som herr Ohlin sade om sambeskattningen kan inte vara avgörande. Om en sjuksköterska enligt folkpartiförslaget får 1 000 kronor större avdrag, betyder det högst 500 kronor mer om året i förtjänst eller vanligen 25—30 kronor i månaden, och det kan ju inte lösa det här problemet. Så märkvärdigt var alltså inte det lilla handtaget. Men jag förstår att det skall bli lättare i landstingen att ge löneökningar när folkpartiet, som herr Ohlin nu å partiets vägnar har lovat, går med på så mycket större kostnader för sjukvården. Jag anser själv att sjukvården bör få kosta mer, även om det helt naturligt går ut över skatterna. Det förhållande som nu råder innebär nämligen en orättvisa mot sjuksköterskorna.

Det största hindret för att få sjuksköterskorna att stanna är naturligtvis arbetstiden. Statsrådet har nu ulovat att vi skall få mer deltidstjänster, men deltiden är obekvämt. Man börjar vid sju-tiden på morgonen och kommer hem efter klockan tre på eftermiddagen, och det sista passet, som varar till fram mot klockan tio på kvällen, är särskilt svårt att besätta. Med sådana förhållanden är det naturligtvis svårt att rekrytera även deltidstjänster. Enligt vad som har upplysts förekommer det i utlandet arbete i tre skift, och det borde gå här också. Det finns säkert mycket att göra genom

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

rationalisering inom sjukvården. Det gäller inte bara att få deltidstjänster, utan också att förlägga deltiden på ett riktigt sätt.

De gifta sjuksköterskorna som går tillbaka till yrket och hjälper till klagar över att de får gå från den ena uppgiften till den andra och aldrig får ro på någon egen avdelning. De tycker också att de får sätta sig in i för mycket nytt på en gång. Trivseln är svår att finna för dem som måste föra en sådan ambulering tillvaro.

När de gifta sjuksköterskorna går tillbaka till yrket måste de reaktiveras, som det heter. Det har anordnats sådana kurser förr, och det kommer att anordnas ytterligare några, men vilka människor vill vid vuxen ålder genomgå en ny utbildning som kostar pengar? Deltagarna skall visserligen få en ersättning om de stannar vid det sjukhus där de fått utbildningen, men ersättningen är liten. Jag tror man måste vara betydligt mer generös om man vill få tillbaka sjuksköterskorna. Omskolningen måste kunna göras på hyggliga villkor, och det behövs omskolning — en sjuksköterska som varit borta från sjukvården i tio år är nästan ett museiföremål och måste omskolas ordentligt om hon skall kunna tjänstgöra på nytt.

Statsrådet talade om att ersätta sjuksköterskorna på en del poster med annat yrkesfolk. Jag förstår det så, att man skall använda fotografer på röntgenavdelningar, laboratorier på laboratorier, kassörskor som får sitta i luckor och ta emot pengar och skrivmaskinsflickor som utför skrivarbete. Det är riktigt att använda dem som har sjukvårdsutbildning till sjukvård, men det finns en risk att man ersätter sjuksköterskorna med högre betalda yrkesmän, som får normal arbetstid. Sjuksköterskorna måste man ha ändå, och då får de kanske den obekväma arbetstiden och de gamla, låga lönerna.

Jag tror, såsom det har sagts tidigare, att alla parter måste få en modernare syn på sjukvården om de sjukvårdskunnigas kunskaper skall kunna utnyttjas tillräckligt. Jag tror inte man kan arbeta verkligt rationellt om man håller så strikt på gränserna mellan olika personalgrupper som man har gjort hittills.

Landsting och stat kan inte längre profitera på kallelsetanken hos sjukvårdsintresserade unga kvinnor, och de äldre ståndaktiga tennsoldaterna tar slut. Sjukvården måste kosta mer pengar. Det är ett fåfängt hopp att vi skall kunna driva modern sjukvård med sådana människor som fanns för trettio år sedan. Modern sjukvård måste drivas med moderna människor och på moderna villkor. Jag vet att jag här inte polemiserar mot statsrådet — han har en modern syn både på utbildningen och på tjänstgöringen — men det kan hända att det inom alla partier finns andra, som är ansvariga för sjukvården och inte har denna moderna syn. Jag vet att det finns många i sjuksköterskekåren som inte heller har den moderna syn som de vill att andra skall ha på dem. Det är skada, ty sjuksköterskeyrket är dock det finaste yrke som existerar.

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! Även jag ber att få tacka inrikesministern för svaret på min interpellation. Jag konstaterar att svaret nog är fullständigt så till vida att statsrådet där har redovisat samtliga de bidragande orsakerna till den nu rådande sjuksköterskebristen. Han har nämnt såväl den våldsamma expansionen inom sjukvården under senare år som arbetstidsförkortningen, den väsentliga lönefrågan, frågan om reglerna på familjebeskattningsområdet och frågan om ersättningen till pensionerade sjuksköterskor som vill åtaga sig viss tjänstgöring och slutligen också de betydande arbetsförhållandena för sjuk-

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

vårdspersonalen. I så måtto, herr talman, måste jag säga att jag är nöjd med svaret.

Jag vill dock inte underlåta att påpeka att jag anser att herr statsrådet i vissa fall inte dragit ut konsekvenserna av sitt resonemang. När det först gäller investeringsökningen måste man ju konstatera att under den korta tid som statsrådet varit chef för inrikesdepartementet en betydande expansion har ägt rum inom sjukvårdens område. Denna expansion, framför allt inom den slutna vården, har motiverats av en ökad efterfrågan på den slutna vårdens resurser. Denna utveckling inger emellertid rätt stora betänkligheter, därför att kostnaderna för den slutna vården är väsentliga. Det kan måhända vara vanskligt att försöka analysera orsakerna till den stegrade efterfrågan, men det torde väl ligga någonting i påståendet att den obligatoriska sjukförsäkringen, som i många fall innebär att det är billigare för den enskilde att ligga på sjukhus än att vårdas i hemmet, verksamt har bidragit till den här utvecklingen. Inte heller får man glömma bort att svårigheterna att få hemhjälp och bostadsbristen med åtföljande frångoddhet också gjort att trenden inemot den slutna vården blivit allt starkare. Det är kanske inte så underligt att de för sjukvården ansvariga fått en känsla av ett alltmera stegrat behov som måste tillfredsställas och som i sin tur har lockat fram krav på nyanläggningar.

Genom denna investeringsökning har, som statsrådet också framhållit, en ökning skett av antalet tjänster inom den slutna vården. I det sammanhanget är det väl aktuellt att nämna att just sjukskötersketjänsterna enbart under år 1959 ökat med närmare 800. Detta har också medfört att antalet vakanser på sjukskötersketjänster under det året ökade från i runt tal 1 500 till cirka 2 050 tjänster, varav de heltomma va-

kanserna, alltså de tjänster som över huvud taget ej kunnat besättas med några befattningshavare eller vikarier, har fördubblats från 300 till över 600. Resultatet har blivit dels att många nybyggen inte har kunnat tas i bruk och dels att många vårdavdelningar har måst stängas. Herr Ohlin gav exempel på detta och jag skall därför inte gå in på det; det har för övrigt stått att läsa därom i pressen så gott som dagligen. Den slutsats som man måste dra av detta — en slutsats som jag efterlyser i statsrådets svar — är att man i fortsättningen måste iakttä den största återhållsamhet med en fortsatt utbyggnad av den slutna vården och vänta därmed intill dess personaltillgången blivit mera tillfredsställande. Man bör fortsättningsvis endast medge sådana investeringar som av särskilda skäl måste prioriteras.

Jag vill i detta sammanhang säga att det är självklart att det inte är bara bristen på sjuksköterskor utan också bristen på läkare och annan sjukvårdspersonal som gör sig gällande.

Jag efterlyser vidare i statsrådets svar ett uttalande om den lämpliga avvägningen mellan den öppna och den slutna vården. Det är enligt min uppfattning angeläget att söka åstadkomma en riktig avvägning i fråga om å ena sidan den starkt subventionerade och personalkrävande slutna vården och å andra sidan den öppna vården.

Att tillgodose en ohämmad efterfrågan på den slutna vårdens resurser skulle dra astronomiska kostnader.

Men som jag tidigare sagt är det inte enbart denna investeringsökning som är förklaringen till den rådande sjuksköterskebristen. Det är också arbetstidsförkortningen, som de båda tidigare interpellanterna framhållit. Ur sjuksköterskornas egen synpunkt är det säkerligen ett hån att tala om arbetstidsförkortning, när man vet att den förkortade arbetstiden för dem i många

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

fall har förbytt i en arbetsbörda, som till följd av personalbristen är mera betungande nu än någonsin.

Jag noterar med tillfredsställelse att statsrådet säger, att några slags tvångsåtgärder för att skaffa sjuksköterskor till sjukhusen under kritiska perioder inte övervägs. Jag skulle vilja fråga om statsrådet därmed också avser den propå, som förts fram från visst håll om deslegitimering av den sjuksköterska, som under viss tid inte varit yrkesverksam. Visserligen sade fru Eriksson tidigare att en sjuksköterska, som under tio år inte varit i tjänst, är ett museiföremål. Men man får komma ihåg att det är arbetsgivaren som anställer och som själv måste bedöma om vederbörande arbetssökande är lämplig för en tjänst eller inte. Att för en viss grupp genomföra något slags deslegitimering måste man bestämt ta avstånd från. Jag vore tacksam om statsrådet ville ge ett besked på den punkten.

Beträffande den viktiga frågan om ökat antal deltidstjänster är statsrådets svar positivt. Men jag tycker att han kanske gör det litet lätt för sig när han säger, att den frågan måste lösas genom centrala eller lokala överenskommelser med vederbörande huvudman. Jag har för min del den uppfattningen, att inrättande av tjänster och således även deltidstjänster ankommer på huvudmännen — det är i varje fall inte en förhandlingsfråga i egentlig mening. Kommer man inte överens, kan man inte vidta stridsåtgärder. Jag tycker således att svaret på den punkten inte är tillfredsställande. I stället skulle jag önskat att inrikesministern velat tala om huruvida man på den statliga sektorn har för avsikt att nu inrätta ett väsentligt ökat antal deltidstjänster för att på det viset föregå de andra huvudmännen med gott exempel. Jag tror det skulle ha stor betydelse.

De sociala förmånerna för innehavare av deltidstjänster är emellertid

inte tillfredsställande. Jag tänker då först på pensionsfrågan, men den är en förhandlingsfråga som jag inte skall gå in på så mycket här. Jag vill bara konstatera att frågan inte är löst, om man bortser från ATP, som inte kan anses vara en riktig och tillfredsställande lösning av den deltidstantälldes pensionsproblem. I varje fall på den kommunala sektorn har de deltidanställda befattningshavarna inte sin pensionsfråga löst.

Vidare är det fråga om semestern. Jag vill erinra om motioner, som väckts vid detta års riksdag och som syftar till ändringar i semesterlagens bestämmelser. Som det nu är måste en arbetstagare tjänstgöra minst 16 dagar i månaden för att få semesterrett. Men det händer ofta att deltidanställda får sin arbetstid så förlagd, att de inte arbetar 16 dagar i månaden och därför inte förvärvat semesterrett. Jag tycker det är angeläget att se till att de sociala förmånerna för deltidstjänster kommer på samma nivå som förmånerna för heltidstjänster.

Det är kanske också motiverat att här diskutera intresset hos de gifta kvinnorna för att utöva förvärvsverksamhet. Personligen har jag den uppfattningen, att den som en gång fått en utbildning också har längtan efter att få utöva sitt yrke. Men en heltidstjänst, i synnerhet på sjukvårdens område, med tjänstgöring på söndagar, helgdagar och nätter, kan ju betyda att man eftersätter väsentliga familjekrav. Många föredrar därför att enbart arbeta i hemmet. En deltidstjänst tror jag i många fall skulle både tillfredsställa längtan att utöva sitt yrke och tillgodose hemmets anspråk på husmodern.

Med tillfredsställelse, herr talman, har jag också noterat vad statsrådet anförde om att resultatet av de nu pågående förhandlingarna inte bör föregripas och att ingen inblandning skall ske i förhandlingsfrågor. Jag är väl den

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

sista att vilja att staten skulle ingripa i förhandlingsverksamheten. Men jag skulle kanske önska att statsrådet på denna punkt hade uttryckt sig något klarare. Innebär detta uttalande att statsrådet också menar, att regeringen i en eventuell konfliktsituation, för den händelse parterna på arbetsmarknaden inte kommer överens, skall undvika att ingripa med förslag om en eventuell tvångslag, såsom fallet var 1951?

Jag blev litet chockerad av fru Erikssons anmärkning mot sjuksköterskornas fackliga organisation. Det yttersta ansvaret för lönesättningen tycker jag nog måste läggas på huvudmannasidan. Jag tror inte att Svensk sjuksköterskeförening har kommit med för anspråkslösa yrkanden till förhandlingsbordet, utan det är nog snarare på det sättet att huvudmännen inte haft tillräcklig förståelse för betydelsen av en rimlig lönesättning för sjuksköterskekåren.

Jag vill också erinra om hur det var 1951 när en konfliktsituation var aktuell. Hade inte riksdagen inkallats och man kunnat vänta en tvångslag, är jag fullkomligt övertygad om att slutet på förhandlingen inte hade blivit en extra ersättning med 20 kronor i månaden åt sjuksköterskorna som det då blev, utan väsentligt bättre. Jag tror också att vi nu skulle ha haft ett helt annat läge på sjukvårdens område än vi har.

Innan jag lämnar frågan om lönesättningen vill jag bara säga ytterligare några ord. När man vet att den manliga bottenlönegraden är 7 kan det väl inte vara rimligt att en nyexaminerad sjuksköterska, som har lång utbildning och ansvarskrävande arbete, skall placeras endast en lönegrad högre. Jag tycker att bara detta säger att kåren är klart underbetald. Om högermotionen angående en objektiv arbetsvärdering bifalles, hyser jag också stora förhoppningar om att de förhandlande parterna på arbetstagsarsidan kommer att få

ytterligare ett argument för högre lönesättning.

Beträffande ersättning för de pensionerade sjuksköterskor som återgår i tjänst säger inrikesministern att frågan för närvarande prövas i civildepartementet. Jag vill kanske inte säga som herr Ohlin, att inrikesministern bör påskynda utredningen, men eftersom civilministern visat intresse för den här överläggningen vill jag vara förmåten att fråga, om inte civilministern kan avslöja något om hur man i civildepartementet ser på den här saken. Jag anser det nämligen vara ett rimligt krav att de pensionerade sjuksköterskorna förutom sin pension får uppbära oavkortad lön. Kommer det kravet att bifallas, tror jag, herr talman, att bristen på sjuksköterskor på kort sikt — om vi t. ex. bara håller oss till instundande sommar — kommer att bli väsentligt mycket mindre. Detta är ett rimligt anspråk, som inte är särskilt kostnadskrävande. Jag skulle således vilja hemställa, att civilministern ville något lätta på förlåten. Vi har dock inte mindre än 1 700 pensionerade sjuksköterskor. Alla är väl inte arbetsföra, men många av dem är säkerligen villiga att under viss tid mot skäligen ersättning bidra till att avhjälpa bristen.

Herr talman! Tiden är långt framskriden, men jag skulle ändå vilja säga några ord också om sambeskattningen. Inrikesministern har med full rätt hänvisat till det förslag som har lagts fram om en höjning av förvärvsavdraget. Jag tycker nog att man i och för sig kunde vara tillfredsställd med det förslaget — det innebär dock en väsentlig förbättring i förhållande till nu gällande regler på familjebeskattnings område — men jag vill ändå säga att det bara får anses som en lösning just nu, i rådande statsfinansiella läge. Jag anser att man snarast måste överväga ytterligare höjningar av förvärvsavdraget.

I det sammanhanget vill jag också

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

säga, att inte bara förvärvsavrdragets storlek spelar in här, utan säkerligen också tudelningsgränsen. Det har inte kommit fram något förslag om en höjning av densamma, men jag tycker det är angeläget att snara åtgärder vidtas för att tudelningsgränsen höjes. Tudelningsgränsen innebär ju att den samlade familjeinkomsten delas i två hälften och att varje hälft beskattas för sig, vilket gör beskattningen mindre progressiv än om båda inkomsterna läggs tillsammans och beskattas som en enhet.

Det angelägnaste i skattefrågan är emellertid utan tvivel att vi snarast får till stånd en generell sänkning av skattetrycket. Det måste bli mera lönande att arbeta. De nuvarande marginalskatterna och den höga progressiviteten vid beskattningen bidrar givetvis på ett avgörande sätt till att så få gifta kvinnor har intresse av förvärvsarbete.

Att så många sjuksköterskor trots alla de här nämnda negativa faktorerna är i tjänst kan säkert inte tillskrivas åtgärder från statsmakternas sida, utan i stället den ansvarskänsla som utmärker sjuksköterskekåren och som man nog i viss mån har ockrat på och vidare det intensiva arbete som alla husmödrar vid de olika lasaretten bedriver för att skaffa fram vikarier. Det är ett enormt arbete som läggs ned på detta.

Statsrådet nämnde att han överväger vissa åtgärder som skulle göra det möjligt för sjuksköterskorna att mera ägna sig åt det egentliga sjukvårdsarbetet. Det tycker jag låter riktigt; jag vill bara fråga, om inte statsrådet också har funderat på att inrätta något slags sjuksköterskesekreterartjänster. Det är nämligen inte bara läkarna som har mycket skrivarbete, utan också sjuksköterskorna och särskilt avdelningsköterskorna. Vore det inte lämpligt att anställa någon annan person att sköta skrivarbetet, så att sjuksköterskorna mer finge ägna sig åt det som är deras

egentliga uppgift, nämligen sjukvårdsarbetet?

När det till sist gäller ökningen av utbildningskapaciteten lämnar statsrådets svar ingenting övrigt att önska. Att i nuvarande läge öka utbildningskapaciteten på det sätt som föreslagits är säkerligen nödvändigt. Jag vill emellertid ifrågasätta, om det inte på längre sikt vore bättre hushållning att satsa en del av utbildningskostnaderna på åtgärder som stimulerar gifta sjuksköterskor att vara yrkesverksamma.

Slutligen vill jag säga, att statsrådet genom sitt svar har avslöjat, att han är obotlig optimist. Han slutar med att säga, att det bör finnas goda möjligheter att tillgodose det framtida behovet av sjuksköterskor. Ja, herr talman, den som lever får se!

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Om jag är en obotlig optimist eller inte spelar väl i detta sammanhang inte någon avgörande roll. Jag har i mitt svar sökt presentera vissa fakta ur vilka jag drar den slutsatsen att detta problem bör vara möjligt att bemästra. Jag har fått anmärkning för att jag inte lade in det rätta tonfallet när jag läste svaret. Det har jag inte tänkt direkt be om ursäkt för — jag kan delvis hänvisa till min förkylning. Men jag har heller ingen anteckning i marginalen där det står: »Här saknas argument, höj därför rösten!» Jag tyckte att jag hade tillräckligt många argument i min redovisning för att inte behöva spela på tonfallen.

I fråga om ett speciellt område har jag undvikit att gå in i någon debatt, nämligen lönerna. Jag har tidigare varit med och förhandlat bland annat om sjuksköterskornas löner. Det var jag och fröken Gerda Höjer som skrev under det sista avtalet. På ett sätt verkar det därför genant att ta upp en

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

lönedebatt här i kammaren där fröken Höjer, ledaren för den fackliga organisationens förhandlare, själv sitter. Motparten är Landstingsförbundet, och ordföranden i dess förhandlingsdelegation sitter också här. Dessa är sedan flera månader inbegripna i löneförhandlingar. Om jag inte misstar mig fortsätter de på måndag. Jag har tyckt att det är deras sak att försöka komma fram till en uppgörelse som vi kan hoppas för båda parter kan bli tillfredsställande. Jag vill också erinra om att även folkpartiet är representerat i huvudmannagruppen genom herr Boman, som sitter i första kammaren. Jag har stor aktning både för honom och för fröken Höjer, och jag är alldeles övertygad om att fröken Höjer i de förhandlingar som nu förestår kommer att göra den insats som tydligen alla, inte minst folkpartiet, väntar sig av henne. Jag hoppas att herr Ohlin delar min uppskattning av fröken Höjer.

Vilka är de egentliga orsakerna till bristfenomenen? Här har sagts att det är dålig planering när man har tillåtit en utbyggnad som har gått så hastigt som den gjort under framför allt de två sista åren. Låt mig erinra om att vi 1950 gjorde sjukvårdsinvesteringar som uppgick till 43 miljoner kronor. 1952 var de uppe i 70 miljoner kronor. De steg sedan så att vi 1957 hade en beviljad kvot på ungefär 120 miljoner kronor. Det var alltså under den tid då vi hade byggnadsreglering och kvotering.

Det var väl ändå ett ganska allmänt önskemål att vi om möjligt skulle komma ifrån kvoteringen. När vi kom i ett annat konjunkturläge 1957 och 1958 kunde vi också bli överens om att slopa kvoteringen och överlämna åt huvudmännen att söka realisera sina byggnadsprojekt. Dessa projekt är i huvudsak uppgjorda med hänsyn till efterfrågan på sjukvård. Detta har betytt att man under de två sista åren när det funnits

utrymme för ett omfattande byggande har gjort investeringar på ungefär 250 miljoner kronor om året. Det är dessa investeringar som så att säga har mognat ut i ungefär 1 500 vårdplatser per år. I förhållande till tidigare är det alltså en väsentlig ökning som har skett samtidigt med arbetstidsförkortningen och en högre giftermålsfrekvens bland sjuksköterskorna. Detta ställer naturligtvis stora krav på personal. Efterfrågan har ökat oavbrutet.

Vem är det då som gjort misstaget att inte i början och mitten av 1950-talet se till att vi fått en väsentligt ökad utbildning? Jag kan bara hänvisa till att vi haft en arbetskraftsutredning som 1955 lämnade sitt betänkande och som i fråga om arbetskraftsbehovet inom offentlig verksamhet bedömde utvecklingen så beträffande sjuksköterskorna, att man med dåvarande utbildningskapacitet skulle praktiskt taget nå balans mellan efterfrågan och tillgång före 1960. Det var alltså den bedömning som arbetskraftsutredningen på underlag av ett av medicinalstyrelsen presenterat material gjorde så sent som 1955. Enligt samma utredning skulle vi 1965 ha ett betydande överskott, ett överskott på över 1 000 sjuksköterskor. Med den bedömningen som underlag har medicinalstyrelsen varit försiktig, man kan säga alldeles för försiktig i fråga om att medge eller stimulera huvudmännen att öka utbildningskapaciteten. Det är först efter 1957 och 1958, när det visat sig att vi fått en annan situation — en bristsituation — som vi gemensamt kommit fram till att en annan ordning måste till stånd: vi måste väsentligt öka utbildningskapaciteten för att få tillräckligt med sjuksköterskor, så att allt det som vi byggt verkligen kan komma till den användning som det är avsett för.

Vad är det då som inträffat under den allra sista tiden och som gör att jag inte är så pessimistisk? Det är konstateran-

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

det, att trots de debatter vi har och trots de beskrivningar som ges i pressen, så har ändå den totala sjukvårdskapaciteten oavbrutet ökat. Den har inte ökat i den omfattning den skulle ha gjort om vi haft tillräckligt med personal, men det har skett en oavbruten ökning av antalet vårdplatser inom sjukvårdsanstalterna, som ger möjlighet att bereda ett större och ett för varje år ökat antal människor vård.

Man kan säga att det inte är fullt tillfredsställande ändå, därför att man skulle ha sett till att man haft en så planmässig reglering att det vid den tidpunkt när man har byggnaderna färdiga också skall finnas utbildad personal. Det är naturligtvis en fråga om hur långt vi skall driva planeringsarbetet. Hur långt skall vi driva den centrala regleringen inom detta område? Fru Kristensson var inne på frågan om man inte skulle vidtaga sådana åtgärder, att man endast medgav investeringar inom områden som är oundgängligen nödvändiga. Menar fru Kristensson att vi skall återinföra byggnadsregleringen och kvoteringen för att få ett instrument i våra händer som ger oss möjlighet att åstadkomma en sådan planering?

Vi tog upp frågan i höstas i ett par samtal med representanter för huvudmännen. Vi diskuterade vilka vägar man här skulle gå. Vi är överens om att försöka undvika sådana åtgärder som innebär att vi skall tillgripa kvotering igen och i stället försöka åstadkomma frivilliga begränsningar i utbyggandet och söka placera investeringarna inom de viktigaste områdena och inom de områden som kan betraktas som eftersatta.

De områden där vi nu har anledning att fortsätta med expansionen är framför allt regionsjukvården, men det är också vården av långvarigt sjuka. Om jag skulle göra en snabbskiss av situationen så skulle jag kunna säga följande.

Vi har inom de normala specialiteterna ett någorlunda tillfredsställande antal vårdplatser. Det krävs alltså inte någon hastig eller fortsatt expansion där. Det är nu regionspecialiteterna, det är vårdområdena för de långvarigt sjuka det framför allt gäller. Självfallet berör detta också våra undervisningssjukhus, och jag vill naturligtvis också rikta uppmärksamheten på det fortsatta behovet av att bygga ut mentalsjukvården. Men i fråga om dessa i och för sig så personalslukande byggnadsområden som exempelvis nya lasarett, där vi har de traditionella specialiteterna, tror jag inte att vi skall driva önskemålet alltför långt om att åstadkomma en sådan planering och reglering att vi vid varje tidpunkt kan garantera att det finns personal i förhållande till den pågående utbyggnaden. Vi måste i stället snabbt försöka anpassa utbildningen så att den så skyndsamt som möjligt fyller de luckor som finns.

Vi kommer då till frågan om vilka åtgärder det är som bör vidtas. Jag har pekat på en rad. Ingen har egentligen givit oss anvisningar om någonting nytt. Ingen har menat att vi skulle förbjuda sjuksköterskorna att gifta sig. Vi säger i stället att vi måste acceptera denna utveckling. Vi har hälsat med tillfredsställelse att de gifta sjuksköterskorna tjänstgör i en större omfattning än andra yrkesgrupper. Här säger fru Eriksson att man inte kan göra jämförelser. Jag har nämnt ett par grupper, receptarier och barnavårdslärarynnor. Men universitetsutredningen har visat att av de kvinnor som har akademisk examen endast 40 procent går in i aktivt arbete. Sjuksköterskorna visar alltså ett förhållandevis högt procenttal. Men det är inte tillräckligt. Vi är helt överens om det. Därför måste vi med olika åtgärder söka stimulera dem.

Men då sägs det att man förbiser sambeskattningen. Det är en stor och avgörande fråga. Herr Ohlin och fru

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

Kristensson har berört den. Vi har sagt att sambeskattningen kan ha sin betydelse. Därför bör vi söka åstadkomma en reform. Ett förslag har lagts fram som i huvudsak överensstämmer med sambeskattningsutredningens, där fröken Höjer var med. Låt mig ur den promemoria som herr Ohlin hänvisade till, utan att dock nämna några siffror, ange de siffror som finns. Man har tillfrågat ungefär 4 000 sjuksköterskor, som inte var i aktiv verksamhet, varför de inte var aktiva. 2 862 av dem har svarat på denna enkät. 286, d. v. s. 10 procent, har hänvisat till att gällande sambeskattningsregler har gjort det föga eller inte alls lönande att yrkesarbeta. 10 procent av dem som svarat har alltså angivit sambeskattningen som orsak till att de inte är yrkesverksamma. I huvudsak har skälen varit familjeförhållanden och ekonomiska förhållanden; den gruppen utgjordes av 868. De som endast åberopade familjeförhållanden var 735. En mycket liten del angav alltså sambeskattningen som bortovarskäl. Jag tror inte man skall förstora problemet. Jag vill säga detta därför att när denna proposition, som vi hoppas, blivit antagen av riksdagen och förslaget genomfört, så vågar jag inte räkna med att vi plötsligt får en ström tillbaka av sjuksköterskor i aktivt arbete, därför att vi gjort denna reform. Men vi hoppas att den skall stimulera och att den skall hjälpa oss på vägen. Men jag vill varna för överdrivna förhoppningar.

Det har talats om huruvida tvångsåtgärder skulle tillgripas eller inte. Jag har i svaret klart angivit som min uppfattning att tvångsåtgärder inte skall komma i fråga. Det har då påpekats, att någon ute i landstingen tagit upp detta problem. Detta har jag också uppmärksammat. Och vad är det då vederbörande sagt? Jo, han har, ungefär som fru Eriksson gjorde nyss, uttalat, att om en sjuksköterska är borta från aktivt ar-

bete under ett antal år, är det då riktigt att hon omedelbart går in i arbetet, är hon å jour med vad som händer och sker på sjukhuset, har hon kvar tillfredsställande kunskaper för att omedelbart kunna gå in i arbetet? Så har då vederbörande rest spörsmålet, om sjuksköterskorna skall underhålla sitt kunnande och om detta skall sättas i samband med legitimationen.

Vi har sagt som fru Kristensson, att någon sådan åtgärd bör inte vidtas ensidigt för en grupp. Det är möjligt att saken kan komma upp vid något tillfälle. Jag har, om jag inte misstar mig, någon gång resonerat med fröken Höjer om detta, och man har från hennes håll sagt sig hysa förståelse för själva tankegången men ansett, att åtgärden inte kan vidtagas ensidigt mot en grupp utan i så fall måste gälla alla områden med legitimationsförfarande. Och det är möjligt.

Men vi har inte tänkt ta upp denna sak nu i den debatt som pågår kring sjuksköterskebristen. Jag säger mig emellertid, att man får väl ändå inte för all framtid utesluta möjligheten av att denna tankegång kan behöva realiseras. Den har dock inte och skall inte ha något samband med de brist- och krisfenomen som vi nu diskuterar.

Det låter ju bra, säger fru Kristensson, men är man beredd på att inte heller tillgripa någon tvångslag e. d., om inte parterna kommer överens? Jag kan inte säga annat än att om inte parterna kommer överens, är väl inte annat att förvänta än att de vänder sig till regeringen och en kommission tillsättes, varefter det blir ett normalt kommissionsförfarande. Det finns ingenting mer att säga i den frågan.

Vidare har fru Kristensson velat att vi skulle utvidga debatten till att röra ett avvägningsproblem i största allmänhet om den slutna sjukvården kontra den öppna sjukvården. Jag förmodar att fru Kristensson menar, att vi har

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

satsat för litet på den öppna sjukvården. I så fall delar jag hennes uppfattning. Jag har varit med i den utredning som gjort öppnavårdsbetänkandet, och vi var där överens om att man måste så förstärka den öppna vården utanför sjukhusen, att den blir i stånd att konkurrera med den slutna vården, för att få allmänheten inriktad på den öppna vården i större utsträckning än nu.

Detta tror jag också huvudmännen är införstådda med. I morgon skall det invigas en treläkarstation i Pajala — ett uttryck just för den nya uppfattningen härvidlag. Men vad är resultatet hittills? Jo, man har ännu inte fått några läkare. Fru Kristensson har närmare än jag till att söka utöva en sådan påverkan, att det kommer läkare dit.

Först sedan vi fått arbetskraft till den öppna vården kan vi ju begära att människorna skall vända sig dit — de kan tyvärr inte vända sig till en tom treläkarstation. Vi måste se realistiskt på dessa ting och ha målsättningen klar för oss, nämligen att få den arbetskraft till vår sjukvård som vi behöver. Vi har sagt oss, att förutom att vi måste öka utbildningskapaciteten måste vi söka nya rekryteringskällor, vi måste inrätta deltidstjänster. Låt mig som svar på fru Kristenssons fråga säga, att vi har vid åtskilliga tillfällen annonserat vid karolinska sjukhuset om deltidstjänster. Men tyvärr har vi inte fått några svar. Det tar nog en tid, innan man börjar finna sig till rätta härvidlag. Deltidstjänsterna har gjorts mera lockande i och med att sådana pensionsbestämmelser införts som medger att den deltidstjänstgörande får räkna sig till godo dessa arbetsuppgifter för pension. Jag tror emellertid man måste fortsätta att försöka få inte minst de gifta sköterskorna till deltidstjänster genom att åstadkomma sådana arbetsvillkoren för dem, att de kan

föreina korttidsarbetet med sitt arbete i hemmet, med familjearbetet.

Här kommer vi naturligtvis in på den stora frågan: Hur skall vi i det moderna samhället anpassa våra serviceyrken till den allmänna utvecklingen? I produktionslivet, t. ex. på det industriella området, är det på ett sätt lättare. Man kan där minska arbetstiden och begränsa arbetet till fem dagar i veckan — man slutar på fredagskvällen och återupptar arbetet på måndagsmorgonen. Men de som är sysselsatta inom serviceområdet måste ju tjänstgöra även under s. k. obekvämt arbetstid, vare sig denna infaller på natten, på lördagen eller på söndagen. Vi är inne i en omställningsprocess just nu, där vi måste vara beredda på att allt inte kan gå ostört utan komplikationer uppstå. Det är ett problem som vi måste försöka lösa. Vi finner också att man avtalsvägen tar upp saken. Jag kan hänvisa till civilministerns häromdagen träffade avtal med personalorganisationerna om en höjning av ersättningsbeloppen för åtminstone en del av den obekväma arbetstiden. Vi får förmodligen vara beredda på att de som är sysselsatta inom serviceyrkena kommer att kräva ökad ersättning för att tjänstgöra på vad som betecknas som obekvämt arbetstid. Därmed kommer vi in på vilka kostnader vi är beredda att ta på oss härför.

Jag har inte givit och tänker inte ge mig in på lönefrågorna, men jag vill bara erinra om att varje lönegrad för sjuksköterskorna betyder 16 miljoner kronor om året i ökade kostnader för huvudmännen. Sedan kan man börja räkna ut vad det kommer att kosta, efter hand som man vill plocka på lönegraderna. Det skall betalas av någon. Man kan säga att det skall betalas av huvudmännen skattevägen. Det börjar även komma andra meningar till uttryck, enligt vilka det ifrågasättes, om inte en del av kostnaderna skall regleras av

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

den enskilde, som tar i anspråk dessa serviceanordningar. Ja, det är en avvägningsfråga. Vi har en uppfattning, som vi givit uttryck för, nämligen att vi velat organisera en sjukvård i detta land, som skall vara tillgänglig för alla, oberoende av vederbörandes ekonomiska förutsättningar. Denna uppfattning har väl i allmänhet accepterats. Jag tror att det skulle vara beklagligt ur flera synpunkter, om man här skulle ge sig in på andra vägar, där de ekonomiskt sämst ställda i vårt samhälle skulle komma i betydande svårigheter. Men jag har velat framhålla, att en sådan debatt förts. Jag kan förstå att den kommer att bli mera avancerad, när vi får de nya kostnadspåslagen även inom dessa områden.

Med detta har jag velat säga, att när vi ställer anspråk på de anställda inom serviceområdena får vi nog vara beredda på att också betala dem härför. Och vi måste också vara beredda att ta konsekvenserna av de kostnader, som faller på samhället.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! När jag talade om inrikesministerns tonfall, var det inte i direkt betydelse utan mera i indirekt, att hans ordval var sådant, att det inte avslöjade de allvarliga bekymmer, som jag trodde att han skulle hysa.

När inrikesministern säger, »att det spelar väl ingen roll, om jag är optimistisk eller bekymrad», vill jag säga att det spelar stor roll, ty våra förhoppningar om att få krafttag till att avhjälpa bristerna beror mycket på om vi får intrycket att inrikesministern är allvarligt bekymrad och vill göra allt för att förbättra förhållandena eller om han tar det mera med lugn och ro genom att göra sådana påpekanden, som vi nyss hört, »att antalet vårdplatser och vårdmöjligheter stiger i alla fall år efter år». Ja, det fattas bara, herr statsråd, att vi skulle utbilda

läkare och bygga sjukhus och sedan skulle inte antalet vårdplatser stiga! Kan man finna tröst i det, är man lätt tröstad, litet för lätt tröstad, herr statsråd.

Detta att det t. ex. talas om att den som inte kommer från Malmöhus län men vill bli behandlad på neurokirurgiska kliniken i Lund måste enligt nya bestämmelser medföra sjuksköterska.

Detta har i varje fall landstingsman Torsten Andréé — och någon läkare — uppgivit. Är uppgiften felaktig, så gläder det mig. Jag tycker det förefaller orimligt, att ett sådant förfarande skulle behöva tillgripas. Att avdelningar är stängda är i alla fall obestriddligt.

Det synes mig, herr talman, som om man i detta läge inte kunde finna så mycken tröst i om en kommitté, som hade till uppdrag att utreda arbetsmarknadsproblemen i allmänhet och ingalunda var specialist på detta problem, år 1955 gjorde en felbedömning. Jag tror att man på regeringsbanken inte kan suga för mycket på den karamellen. Det har ju skett åtskilligt sedan 1955. Om man inte har ökat utbildningen på nio år med mer än 7 procent, om man inte har löst problemet beträffande ersättning åt gifta sjuksköterskor på ett tillfredsställande sätt, om man inte har löst förvärvsavdragsfrågan utan låtit år efter år gå med orimligt små avdrag, om det gjorts föga beträffande möjligheterna till deltidstjänster och om pensionerade sköterskors ersättning uppenbarligen inte är ett löst problem — ja, då måste man säga att det vilar ett betydande ansvar på myndigheterna, statliga lika väl som andra. Det går inte att komma ifrån! Det är inte tillräckligt, herr statsråd, att bara räkna upp de olika områdena och sedan säga: »Ni har inte kommit med några nya uppslag.» Vad saken gäller är om staten och myndigheterna är villiga att vidta åtgärder på des-

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

sa områden. I det fallet har vi fått mycket ofullständiga besked.

Beträffande orsaken till att gifta sköterskor inte arbetar i större utsträckning vill jag erinra om att överdirektör Björkquist i medicinalstyrelsen direkt hänvisar till den utredning som jag vidrörde och refererar den så att sköterskorna säger »att det blir alltför litet kvar av avlöningen när skatten betalts och hemhjälpen och extra kostnader för hushållet klarats av». Jag förmodar att överdirektör Björkquist kan läsa innantill och att han inte fantiserat ihop detta uttalande om en utredning som medicinalstyrelsen, där han själv är verksam, har gjort.

Statsrådet gjorde sig skyldig till en sammanblandning, när statsrådet gjorde gällande att jag särskilt skulle ha framhävt sambeskattningen. Det gjorde jag inte. Det är fråga om den ersättning som utbetalas och det avdrag som sker enligt marginalskattebestämmelserna, när man har mycket låga förvärvsavdrag. Det är denna ordning som förefaller vara sådan att det inte lönar sig för vederbörande att arbeta. Jag har förut nämnt siffror som visar vad man får betala i ersättning för ganska okvalificerad arbetskraft i hemmet — mer än vad som blir kvar av ersättning för sjukvårdsarbete efter avdrag av skatt. Då kan samhället inte vänta sig att få det rätta gensvaret från sköterskor, som annars vore villiga att göra tjänst.

Statsrådet talade till sist om ekonomi. Men, herr statsrådet, skall vi se på samhällets ekonomi måste vi vara överens om en sak: att bygga sjukhus för dyra pengar — och mycket bra och väl motiverade sjukhus — och att utbilda sköterskor — och mycket skickliga sköterskor som vi har här i Sverige — men inte få till stånd den sjukvård som dessa sjukhus och sköterskor och annan personal, läkare m. m., skulle kunna åstadkomma, det är en mycket dålig ekonomi.

Jag skall inte uppehålla mig vid frågan om svaret. Jag är van vid att man från regeringsbänken skyller på en och annan kommitté, såsom denna utredning. Viktigare än det som varit är att det nu sker någonting. Jag uttalar den förhoppningen att statsrådet i verkligheten kommer att vara mera handlingskraftig än han kanske velat ställa i utsikt i dag. Ty skulle det inte på de punkter, där så kan ske, åstadkommas väsentliga ting de närmaste månaderna, tror jag att statsrådet, trots den välvilja med vilken inrikesministern i regel bemöts i denna kammare, kan vänta sig en betydligt hårdare och strävare debatt än den älskvärda vi haft i dag.

Fru KRISTENSSON (h) kort genmäle:

Herr talman! På inrikesministerns direkta fråga om jag med mitt tal om planering av investeringarna menade att byggnadsregleringen skulle återinföras, vill jag svara bestämt nej. Men jag vill i det sammanhanget erinra om att högerpartiet vid flera tillfällen begärt utredning om en angelägenhetsgradering av de offentliga investeringarna. Denna hemställan har inte bifallits, utan regeringen har sagt bestämt nej. Vidare har högern begärt tillsättande av en budgetdelegation, som innan statsverkspropositionen lades fram skulle gå igenom de olika yrkandena och även där angelägenhetsgradera investeringarna. Även på den punkten har regeringen och socialdemokraterna bestämt motsatt sig förslaget.

Vidare sade inrikesministern att ingen av oss egentligen kommit med några förslag till åtgärder som skulle avhjälpa sjuksköterskebristen. Får inte de förslag som vi har lagt fram ändå tillmätas någon betydelse? Vi har föreslagit för det första ett fritt förhandlande utan några tvångslagar, för det andra ett lägre skattetryck, för det tredje bättre villkor för de pensione-

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

rade som tjänstgör, för det fjärde en lösning av sambeskattningsproblemet. Det sistnämnda problemet kanske inte skall förstoras, men jag vill inte förneka att det ändå får anses ha en väsentlig betydelse i sammanhanget.

Beträffande tvångslagen väntar jag fortfarande på besked från inrikesministern. Han sade att man i vanlig ordning får vända sig till regeringen, om förhandlingarna skulle stranda, och begära tillsättande av en förlikningskommission. Detta gjorde man också 1951, men det resulterade i förslaget om att riksdagen skulle ta ställning till en eventuell tvångslag. Jag vill inte släppa denna fråga, förrän inrikesministern verkligen givit ett klart besked om tvångslagen.

Statsrådet berörde även arbetskraftstillgången och den öppna vården. Jag tycker inte att vi vid denna sena timme skall diskutera läkartillgången. Att treläkarstationen i Pajala inte lockat läkare kanske är beroende på lönesättningen, vad vet jag. I varje fall tror jag mig veta att när det gäller den öppna vården och sjuksköterskorna — vilken fråga vi egentligen diskuterar i dag — har det inte varit någon uttalad brist på arbetskraft. Den stora bristen ligger väl i stället på den slutna vårdens område, om jag inte tar alldeles fel.

Beträffande en omprövning av kostnaderna för sjukvården tyckte jag mig finna att inrikesministern antydde något om att jag eventuellt skulle sikta på en ändrad finansiering på så sätt att de enskilda själva skulle bidra till en eventuell löneökning för sjuksköterskekåren. Jag vill då säga att för det första bör man se till att avgifterna inom sjukförsäkringen avpassas efter penningvärdeförsämringen. För det andra är det givet att när man skall bedöma de insatser som de enskilda skall göra i olika sammanhang måste den bedömningen bli beroende av den allmänna standarden. Ju mer standar-

den stiger, desto mer kan de enskilda betala själva.

Som statsrådet säger blir sådana områden inom arbetslivet, där arbetet måste fortgå både dagar och nätter, både vardagar och söndagar, allt mindre attraktiva. Man måste därför överväga inte bara en höjning av ersättningen för obekvämt arbetstid utan helt andra lönesättningar och kortare arbetstid är den i arbetstidslagen stipulerade maximitiden för att få folk till dessa yrken. Vi måste helt krasst konstatera, att så ligger det till. Det önskemålet blir alltmera uttalat, allteftersom man inom stora områden nu går in för en femdagarsvecka med fria lördagar och söndagar.

Jag efterlyser fortfarande svar på min fråga om tvångslagen och väntar på inrikesministerns besked härom.

Herr HANSSON i Önnarp (cp):

Herr talman! Malmöhus läns sjukvårdsinrättningar i Lund har nämnts ett par gånger i detta sammanhang. Det kan kanske därför vara förlåtligt, att jag som ledamot av landstingets förvaltningsutskott förlänger debatten några minuter.

Den besvärliga situation i fråga om arbetskraften på sjukvårdens område, som vi nu har och som tydligen kommer att bestå en tid framöver, har absolut inte kommit som en tjuv om natten, vilket man möjligen skulle kunna tro på grund av en del av vad som sagts här. Det är ett problem som växt fram under förhållanden, som somliga sett men andra inte har sett. Bland dem som inte sett detta problem växa fram befinner sig vår medicinalstyrelse, kanske delvis vilseledd av vad man skulle kunna kalla en kolartro på arbetskraftsutredningen.

Här har citerats vad sjukvårdsstyrelsens ordförande, landstingsman André, skulle ha sagt i annat sammanhang.

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

Men det kan kanske förtjäna framhållas, att han redan på hösten 1956 vid en stor konferens i konserthuset här i Stockholm påtalade vilka allvarliga risker som redan då förelåg i fråga om brist på sjuksköterskor. Han fick emellertid vid det tillfället från medicinalstyrelsen det svaret att det inte alls förelåg den risk, som han ville göra gällande, utan att man kanske rent av några år framöver i stället kunde räkna med inte bara att ha arbetskraftsbehovet fyllt utan kanske t. o. m. överskott på sjuksköterskor. Således kan man inte i detta hänseende lasta huvudmännen för några försummelser. Tvärtom tror jag att åtminstone från vårt landstings sida detta förhållande på ett rätt tidigt stadium har påtalats.

I interpellationssvaret berörde inrikesministern också, att nyligen en liten sjuksköterskeskola invigts i Malmö. Enligt de uppgifter som har kommit mig tillhanda — och jag förmodar att de är riktiga, eftersom de kommer från tillförlitligt håll — är den skolan inte tillkommen under direkt medverkan från medicinalstyrelsens sida utan på helt andra initiativ. Jag vill emellertid inte därmed ha sagt, att medicinalstyrelsen motverkat tillkomsten av skolan. Men tydligen finns det ändå skäl att säga, att man från det hållet åsett situationen med korslagda armar alldeles för länge.

Med anledning av de nu presenterade förklaringarna till den uppkomna bristen vill jag framhålla, att en hel del av de ansvariga huvudmännen på ett tidigt stadium förstått, att en bristsituation skulle uppstå. De visste att det skulle bli en utbyggnad av sjukvården och att arbetstidsförkortningen skulle genomföras. Jag begär naturligtvis inte att vare sig arbetskraftutredningen eller någon annan skulle kunna spå, hur stor giftermålsfrekvensen bland våra sjuksköterskor skulle bli — det är kanske för mycket begärt — men det är väl rimligt att begära, att man skulle kunnat inse,

att den inte nämnvärt skulle avvika från tendensen i allmänhet.

Såvitt jag förstår finns inte någon annan långsiktig väg för att lösa dessa problem än en kraftigt utökad utbildningskapacitet. Man har försummat att vidtaga åtgärder härför. Hade sådana åtgärder genomförts för några år sedan, skulle vi kanske redan innevarande år eller om något år kunnat räkna med en större skara utexaminerade sjuksköterskor än vad nu är fallet.

Det är ju på det sättet att många föräldrar vill ge sina flickor en god utbildning, vilket många flickor också vill ha. Bland de utbildningsgrenar som betraktas som goda är sjuksköterskeutbildningen. Den försämrar inte chanserna på äktenskapsmarknaden. Yrket har ett gott socialt anseende och man kan dessutom säga, att det även har ett gott återförsäkringsvärde rent existensmässigt sett, om någonting skulle hända, så att vederbörande på nytt skulle stå ensam i livet. Det är inte att undra på att sjuksköterskeyrket är attraktivt, även om man här diskuterar löneställningen för sjuksköterskorna i jämförelse med andra grupper.

Jag vill i detta sammanhang, herr talman, understryka betydelsen av att inrikesministern på grund av pågående förhandlingar inte vill vidröra detta. Jag anser också, att lönefrågan är någonting, som inte på nuvarande stadium kan diskuteras inför detta forum.

Man kan emellertid utgå ifrån att föräldrarna anser utbildning av sina flickor till sjuksköterskor vara för deras framtid fördelaktig och att flickorna själva i stort sett ser likadant på saken. Under dessa förutsättningar måste vi, såvitt jag förstår, acceptera, att samhället måste utbilda ett större antal sjuksköterskor än vad som skulle behövas enbart ur arbetskraftssynpunkt. Vi måste med andra ord tolerera detta bortfall. Därför behövs självfallet en teoretiskt sett mycket stor utbildnings-

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

kapacitet. Emellertid kan det kanske vara värt ett visst pris att ha en reserv av sjuksköterskor för att möta en oförutsedd situation av katastrofnatur såsom krigsfall, epidemifall eller dylikt. Det kanske i och för sig inte är helt bortkastade pengar, som man rent tillfälligtvis skulle kunna vara frestad att tro.

Det har kastats fram som ett alternativ, att man skulle kunna hålla igen på investeringarna framför allt i fråga om sjukhus, som inte är att betrakta som undervisningssjukhus. Men detta är egentligen den sämsta vägen och det har inte heller rekommenderats av inrikesministern i hans interpellations-svar. Visst skall vi ha en avvägning mellan de investeringar som görs på detta område och den personal som behövs, så att vi får nytta av den i en välorganiserad sjukvård. Men om vi förutsätter att det finns ett sådant vårdbehov, bör vi väl göra allt för att tillgodose det både vad gäller investeringar och vad gäller personal. Vi skall också skilja mellan den kortsiktiga genom tidigare försummelse uppkomna bristsituationen och de mera långsiktiga frågorna.

Den bristsituation som föreligger vid neurokirurgiska kliniken i Lund har förekommit i denna debatt, och jag har i dag varit i förbindelse med lasarettets ledning och landstingets främste tjänsteman på detta område. Dessa har lämnat mig uppgift om att det f. n. är 11 platser som inte har kunnat beläggas på grund av brist på personal, samt att det kan föreligga risk för att operationsavdelningen kan komma att stängas i sommar av samma anledning. Jag sade endast »risk». Det är alltså inte säkert att detta kommer att ske. Herr Ohlin var inne på frågan huruvida det föreligger någon överenskommelse om att när från andra huvudmän patienter sändes till detta lasarett sköterskor skulle medskickas. Mig veterligt är så inte fallet, men man har haft en huvud-

mannakonferens och diskuterat olika vägar, på vilka man skulle kunna rätta till de värsta bristerna och hur man i något så när acceptabel utsträckning skulle kunna hålla verksamheten i gång. Detta har väl lett till att man från de andra huvudmännens sida ansträngt sig att göra vad i deras makt står för att hålla kliniken i gång.

Jag ville med detta, herr talman, bara i allmänna drag ge en rad synpunkter, som kanske delvis varit av lokal natur men som haft sitt berättigande, eftersom de också berörts i debatten.

Fröken HÖJER (fp):

Herr talman! Det har redan sagts att denna diskussion varat länge. Den har kanske varat länge för att gälla ett interpellationssvar, men för denna fråga i hela dess vidd är två à tre timmar inte mycket. Jag tillåter mig därför att ta upp några spörsmål, som jag anser inte har blivit tillräckligt kraftigt belysta.

Det första gäller läkarna och läkarvakanserna. Jag har, när jag följt den dagliga pressen i landet i fråga om sjuksköterskebristen, ständigt förvånat mig över att läkarbristen helt och hållet glömts. Man talar i ett sträck om sjuksköterskebristen, men man glömmer bort läkarna. Problemet har tangerats men inte behandlats utförligt i diskussionen. I ett av de senaste numren av Landstingsförbundets tidskrift finns en uppgift om vakanta läkartjänster. Av nu befintliga tjänster är 11,5 procent vakanta och av dessa är 4,2 procent utan vikarier. Beträffande sjuksköterskorna har man bara tagit upp den procent, som är utan vikarier, och detta gäller för 5,9 procent av tjänsterna. Den 1 oktober 1959 hade vi inom Svensk sjuksköterskeförening företagit en liknande utredning om 8 787 tjänster. Av dessa var cirka 17 procent vakanta och drygt 6 procent utan vikarier. Detta stämmer alltså ganska bra, fastän det i Landstingsförbundets utredning gällde

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

samtliga men i vår undersökning inte fullt samtliga tjänster.

Vad har då hänt under senare år? Sjuksköterskorna har i stor utsträckning fått överta sådant som för inte alls så länge sedan ansågs vara läkarnas arbete. Man kan fråga sig vad detta beror på — att det skulle vara så underbart för sjuksköterskorna att få göra blodtransfusioner m. m., eller om det beror på vad många kolleger har sagt till mig, nämligen att patienterna så väl behöver dessa tjänster, men att de inte skulle få dem utförda i så stor utsträckning om inte sjuksköterskorna gjorde dem. Jag tror att det sista svaret är sant. Läkarkåren är för liten för att hinna med allt som hör till modern sjukvård och därför har arbetet under årens lopp mer och mer förskjutits. Förutom vad som här har sagts om minskad arbetstid m. m., gäller, att sjuksköterskekåren fått mycket utvidgade arbetsuppgifter. Jag kommer här in på en sak som jag tyckte var litet underlig i ombudsman Kristenssons anförande. Hon sade några ord om att bl. a. sjukförsäkringen skulle vara en orsak till att vi för närvarande har en så kolossal beläggning på sjukhusen. Vi får väl ändå utgå ifrån att det är läkarna som med sina insikter är ansvariga för intagningen och alltså endast tar in sådana, som av medicinska skäl behöver sjukhusvård. Sedan kan det hända att läkarna på grund av att folk är så trångbodda har ansett sig tvungna att ta in på sjukhus någon eller några som skulle kunna vårdas hemma men som inte gärna kan göra det därför att man bor i en enrumslig eller tvårumslägenhet och har flera barn. Men detta förhållande är inte något som har med sjukförsäkringen att göra, och jag tror att vi bör akta oss för att blanda in den saken i detta sammanhang.

Frågan om sjuksköterskebristen är ju inte någonting nytt — det påpekade också nyss herr Hansson i Önnarp. Den

statliga utredning, som hade till uppgift att kartlägga behovet av arbetskraft inom offentlig verksamhet, framhöll emellertid i sitt yttrande år 1955 att det fanns tillräckligt med sjuksköterskor. Men i Svensk sjuksköterskeförenings yttrande sade vi bestämt ifrån, att sjuksköterskornas antal var för litet med hänsyn till behovet av en bättre ordnad arbetstid med ordentliga hela skift och en hel rad andra förbättringar som vi ansåg absolut nödvändiga för att få någon ordning på det hela. Detta stämde också med den uppfattning som man från södra Sverige gav uttryck åt.

Jag behöver alltså inte gå längre tillbaka i tiden än till år 1956 och de yttranden, som avgavs över den nyssnämnda utredningens betänkande, för att finna att situationen på sjuksköterskeområdet ansågs vara besvärlig och att det framfördes en mängd förslag till förbättringar. Men vad har det gjorts sedan dess åt saken? Hur mycket bättre skulle inte läget ha varit, om det t. ex. vid våra sjukhus hade inrättats en ordentlig administrativ organisation på husmoderssidan? Den frågan har visserligen varit föremål för förhandlingar, men detta är strängt taget inte en förhandlingssak. Det skulle ha en enorm betydelse, om vi fick en sådan administrativ organisation att någon kunde se till att de olika befattningshavarna placerades på ett sådant sätt, att deras kunskaper på olika områden utnyttjades så bra som möjligt.

Detta var bara ett av de förslag som framfördes. Ingenting har emellertid hänt, trots att vi från Svensk sjuksköterskeförenings sida ideligen har tryckt just på behovet av åtgärder. Det har bara tillsatts en ny utredning, som tagit upp dessa frågor om en bättre arbetsorganisation med hela skift etc. Men det blir bara en cirkelgång; om man inte gör det ena, så får man inte igenom det andra. Så fort förhållandena blir bättre ordnade, skall vi nog laga så att

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

det finns sjuksköterskor. Men nu måste allting ske på en gång.

Jag behöver inte gå närmare in på vad som bör göras — vi alla är egentligen rörande eniga därom. Och även om man tycker att åtgärder borde ha satts in tidigare, så vet man att det inte är för sent, bara det hela nu verkligen sätts i gång. Om vi ser på andra länder med samma kvalitet på sjukvården som Sverige, exempelvis våra grannländer Danmark, Norge och Finland, skall vi finna att vid sjukhusens vårdavdelningar är antalet sjuksköterskor, räknat efter antalet patienter, mycket större än hos oss. Å andra sidan har även i vårt land antalet sjuksköterskor ökat undan för undan, och om man nu vidtog de åtgärder, som jag här talat om, skulle det kanske finnas utsikt att så småningom få förhållandena ordnade på ett tillfredsställande sätt. Jag vill understryka att det misstag, som begicks av 1955 års utredning, har givit återklang ända till nu och det har inte hjälpt att vi från sjuksköterskeorganisationens sida har påpekat, hur dåligt det varit ställt.

När det gäller frågan om en omläggning av arbetsuppgifterna skall vi komma ihåg att den utredning, som här berörts av flera talare, troligen är färdig med sitt arbete i slutet av året. Är det någon idé att dessförinnan hålla på att diskutera, hur mycket av arbetsuppgifterna som skall läggas på den ena eller den andra kategorien? Nej, låt oss i stället vänta och se vad denna utredning har att komma med. Vi får inte heller glömma att det ena sjukhuset inte är det andra likt. Det är rätt stor skillnad mellan vårduppgifterna på ett universitetssjukhus och på en liten sjukstuga någonstans ute i landet, och antalet sjuksköterskor måste fastställas även med hänsyn härtill.

Inrikesministern sade någonting om att Röda korset hade ställt i utsikt att man skulle försöka aktivera de 300

sjuksköterskor, som av skatteskal dragit sig tillbaka från arbetet. Jag tror inte att man på det sättet får tag på något större antal, ty vi hos Sveriges sjuksköterskors arbetsförmedling har redan gjort allt som kan göras för att aktivera varenda sjuksköterska. Det bleve nog samma människor som man komme att aktivera. Där tror jag inte är mycket att ta.

Hjälpsystrarna är närmast en god hjälp under sommaren som ersättare för undersköterskorna, men något mer kan man inte använda dem till. De har åtta månaders utbildning, varav en månads teori. Så mycket teori är just vad vi ger undersköterskorna. Undersköterskorna är tränade och vana vid ifrågavarande arbete; hjälpsystrarna blir goda ersättare för dem.

Vad specialavdelningarna beträffar är det klart att man på laboratorier skulle kunna använda flera enbart laboranter, alltså mera icke sjuksköterskeutbildad personal. De där specialavdelningarna är emellertid särskilt omtyckta, enär man där har större möjlighet att hålla absolut bestämd arbetstid. Jag är därför dödligt rädd för att denna anordning komme att medföra att allt fler hjälpsystrar skulle komma att försvina från arbetet. Men å andra sidan får man nog sätta in litet mer icke sjuksköterskeutbildad arbetskraft, och det går utmärkt.

Det har gjorts en utredning rörande röntgensköterskorna. Läkarna var mycket emot att man på röntgenavdelningarna hade enbart eller i stor utsträckning annan personal — det fanns alltså någon röntgensköterska — helt enkelt därför, att de hade så många undersökningar som krävde sjuksköterskas hjälp. Det är en väldig skillnad mellan förhållandena nu och förr. När fru Eriksson talade litet om de konservativa sjuksköterskorna kom jag att tänka på en kollega som jag hade för 40 år sedan. Vi brukade skämta med henne och säga

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

att hon aldrig kunde komma in på en avdelning utan att först hugga tag i steriliseringspannan och sätta den på gasen. Om hon vidare inte fick arbeta i precis en viss takt blev det inte bra den dagen. Den tiden är för längesedan förbi. Nog har den här kåren fått lära sig att följa med utvecklingen och att anpassa sig därefter. Man har där också fått lära sig att ta ett kolossalt ansvar, ty läkarkåren är så liten att läkarna har mycket ringa tid att vara hos patienterna på avdelningarna för annat än rena undersökningar. Allt det andra lämnas åt sjuksköterskorna i mycket större utsträckning hos oss än i något annat land — jag har faktiskt följt med det här i praktiskt taget vartenda land vars sjukvård åtminstone liknar den vi har.

Att det blir fler sjuksköterskeskolor har vi väl alla varit glada åt. I Svensk sjuksköterskeförenings första yttrande 1956 menade vi att nu måste man göra någonting bums. Men då satte man i första hand i gång med sjuksköterskeskolor i stället för att börja med de andra sakerna. Men det är klart att vi blir glada om det också kan bli flera sjuksköterskeskolor.

För antalet sökande till sjuksköterskeskolorna har jag aldrig kunnat få fram någon bestämd siffra. Fru Eriksson sade att det var två sökande till varje elevplats. Från olika skolor har man redovisat så och så många sökande. För bara en månad sedan frågade jag medicinalstyrelsen, om den hade satt upp en förteckning över alla dessa sökande och kollationerat denna, men det hade styrelsen inte gjort. Jag tror därför inte att man vet riktigt hur många sökande man i grund och botten har.

Kommer det nu att finnas sökande i framtiden, så att vi kan fortsätta att bygga ut den här utbildningen? Det har vi alla skäl att tro med hänsyn till de närmaste årens ungdomskullar.

Låt mig göra ett tillägg om giftermå-

len. Det är egentligen vårt, alltså hälso-systrars och sjuksköterskors, fel att det är som det är, ty förr dog pojkarna i späd ålder. Det föddes ungefär lika många pojkar och flickor, men pojkarna dog i större utsträckning. Nu får också alla pojkar leva och så blir det lika många pojkar och flickor i giftasåldern. Och det är klart att de flesta gifter sig, det är naturligt och bra och riktigt.

Härtill kommer att den tiden är förbi då en gift kvinna ansåg yrkesarbete vara om inte tarvligt så i varje fall ingenting att ha. Nu tycker vi att det är underbart att ha ett yrkesarbete. Jag är visserligen inte gift själv, men jag hör vad mina gifta kolleger säger. Inställningen till yrkesarbete är en helt annan nu.

Under den här påsken har jag formligen drunknat i tidningsurklipp från hela landet rörande den här frågan. Det har glatt mig att i dessa urklipp finna ledare från alla partierna, där man säger att här måste något göras, att något måste göras i lönefrågan. Alla de olika tidningarnas ledare understryker detta. Fastän jag inte ämnar börja förhandla i riksdagen — det skulle faktiskt inte passa sig att göra, i all synnerhet inte just nu när förhandlingarna är i full gång — vill jag ändå säga så mycket: hela vårt tjänstereglemente är utformat mera med tanke på manliga än med tanke på kvinnliga tjänstemän. En manlig tjänsteman bryr sig t. ex. inte ett dugg om att man förlorar alla sina ålderstillägg, om man är borta från sin tjänst i tre år. Vi måste alltså slåss för att de kvinnliga synpunkterna skall bli beaktade i det fallet. Det finns en hel rad sådana saker.

Att det går så trögt beror dels på att det alltjämt inte är tillräckligt många kvinnor med överallt som bevakar de kvinnliga önskemålen. Maken kan framföra sin hustrus krav i telefon och då vara hur ovettig som helst, men när han sitter på bänken här har han glömt bort

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

att han skall hjälpa till att ändra förhållandena.

Jag vill nämna för fru Nancy Eriksson att det finns åtminstone en skola, S:t Eriks sjuksköterskeskola i Stockholm, där eleverna gärna får bo utanför skolan. Så skicka bara hit sökandena till den skolan! Jag vet inte hur många andra skolor som har det ordnat på så sätt, men eftersom jag sitter med i den skolans styrelse kan jag bestämt säga att eleverna där inte behöver bo i internat.

Reaktiveringskurser var vi beredda att anordna. Jag är gränslöst ledsen för att vi inte har lyckats göra det — vi har inte fått sökande. Det beror kanske på vad tidningarna skriver och på att folk först vill se vad det blir av förhandlingarna, men jag vet inte om det verkligen är orsaken.

Jag vill instämma i vad inrikesministern sade om de grupper som behöver legitimering — det är nio, tio grupper. Det är klart att man beträffande alla dessa kan undra hur de skall kunna behålla sina kunskaper, om de stannar borta från arbetslivet en längre tid. En gift läkare t. ex., som varit hemma en längre tid, är inte mycket att lita på vid en undersökning.

Objektiv arbetsvärdering håller vi ju på med i TCO-kretsar. Det skall vi klara där. Det finns ett kungl. brev av den 12 februari 1960 som åtminstone jag har läst så, att alla de förslag och synpunkter, som en särskilt tillkallad delegation inom medicinalstyrelsen lagt fram i ett betänkande rörande de frågor vi här har talat om, nu av inrikesministern skickas ut till de olika landstingen och att inrikesministern uppmanar alla dessa: »Var så god nu och gör någonting!» Det tycker jag var utmärkt bra. Med det vill jag sluta.

Herr **KELLGREN** (s):

Herr talman! Jag tillhör knappast dem som hyser ens en begränsad opti-

mism beträffande möjligheterna att på längre sikt avskaffa sjuksköterskebristen. Jag har flera olika skäl till den uppfattningen, och jag tycker inte de tillräckligt kommit till synes i debatten.

Ett av dem är den allmänna standardhöjningen som gör att i allt flera unga äktenskap föredrar man att modern stannar hemma längre tid. Det kommer att bli en stigande andel av kvinnorna i framtiden som stannar hemma längre.

Vidare blir de unga äktenskapen allt flera. Redan nu är av årsklasserna 18—24 år inte mindre än hälften av flickorna gifta, och den andelen kommer också att växa av allt att döma.

Dessutom vill allt flera av de unga kvinnorna ha deltidsarbete. Man försöker också ordna deltidsarbete i större utsträckning inom hälso- och sjukvården. Men när flera deltidstjänster inrättas kan totala arbetsinsatsen bli mindre än om man på det gamla sättet ökade antalet heltidstjänster. Därför kommer kraven ytterligare att skärpas på att personalkadern skall ökas och att vi skall kunna utbilda flera.

Allt mera kvalificerat arbete utförs vid våra sjukhus. Det blir allt flera svåra fall. Vetenskapen går framåt och medicinska framsteg görs. Allt verkar i den riktningen att våra lasarett och sjukhus blir mer och mer personalkrävande.

Sjuksköterskorna efterfrågas numera inte bara inom den slutna hälso- och sjukvården. Man vill också ha dem inom skolhälsovården, inom industrihälsovården, åldersvården, barnvården, i olika former av öppen vård m. m. Personalen kan ofta få mycket bättre tjänstgöringsförhållanden i den öppna vården, varför bristen blir än värre i den slutna vården.

Detta är några av orsakerna till att jag tror att framför allt i ett konjunkturläge med mycket stor efterfrågan på arbetskraft kommer bristen vid våra sjukhus att accentueras. Då frågar man efter botemedlen. Jag har inga andra

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

botemedel att föreslå än dem som nämnts tidigare i debatten. Jag har bara några kompletteringar att göra.

Utbildning och återutbildning är naturligtvis viktigt. Det är egentligen upprörande att det skall finnas så många sökande till våra sjuksköterskeskolor som inte kan få utbildning. Jag hoppas därför att alla parter anstränger sig att åstadkomma flera provisorier, och kvalificerade provisorier, så att kapaciteten verkligen utökas relativt snart.

Men dessutom finns den möjligheten, att man genom en effektivare arbetsförmedling skall kunna nå fram till grupper, som kan vara intresserade av sjukvård och hälsovård i största allmänhet. Därför tror jag, att en effektiv arbetsförmedling, som är inkopplad i den offentliga arbetsförmedlingen, kan bidra till att i någon mån lätta bristen. Jag vill inte säga, att det gör så särskilt mycket, men det lilla som görs och har effekt kommer att få betydelse.

Vidare, herr talman, skulle jag vilja rikta uppmärksamheten på att här har vi ett utpräglat kvinnligt yrkesområde, och man har anledning fråga sig, varför detta yrkesområde skall vara så exklusivt kvinnligt. Inom sinnessjukvården kan man i ganska betydande omfattning använda manlig vårdpersonal, och det finns därför anledning att också ställa sig frågan, varför man inte skulle kunna tänka sig att män i vidgad omfattning tjänstgjorde inom sjukvården på lämpliga platser och i lämpliga funktioner. Jag undrar, om man inte i den moderna utbildningsverksamheten, i utbyggnaden av utbildningen och rekryteringen, också skulle kunna ta hänsyn till den saken.

En av de allvarigaste bristerna är bristen på lämplig lärarpersonal vid utbildningen av sjuksköterskor. Jag undrar om man inte därför skulle kunna, om inte pruta på kravet så dock i varje fall sänka de formella kraven så att man kunde ta in fler och pröva fler

i utbildningsverksamheten. Det får inte bli så, att vi så småningom inte kan få utbildad personal, på grund av att vi har brist på utbildare — då kommer vi in i en ödesdiger kretsgång. Här måste man helt enkelt börja någonstans och ta de duktigaste och effektivaste sjuksköterskorna till lärarpersonal, även om de i viss utsträckning skulle sakna formell kompetens enligt de krav man i dag har.

Herr talman! Jag tror i likhet med alla dem som har deltagit i denna debatt att det finns anledning att angripa problemen från alla utgångspunkter. Man får inte gå förbi något område, allra minst den öppna hälso- och sjukvården, där man har att ta igen vad som försumrats. Man måste även undersöka möjligheterna att utbilda fler sjukvårdsbiträden och undersjuksköterskor för att dessa skall kunna rycka upp och åta sig mera kvalificerade arbetsuppgifter och därmed lätta bristen på sjuksköterskor. Vidare måste vi sänka kraven på vår lärarpersonal vid skolorna, så att utbyggnaden, när den kommer till stånd, helt enkelt inte stannar därför att man saknar lärare.

Fröken HÖJER (fp):

Herr talman! Bara ett ord om lärarutbildningen. Jag tror att det är farligt att inte se till att de som skall sköta bl. a. utbildningen själva får en god utbildning. Men också den frågan ligger för närvarande i stöpsleven. Vi håller alltså på att undersöka om det finns möjlighet att något förkorta det antal år som krävs för att man skall bli färdig lärare. Därför tycker jag inte att detta just nu är någonting att diskutera.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Bara ett par ord angående frågan om antalet sökande till skolorna.

Jag har i mitt svar meddelat att vi

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

räknar med att vi har ungefär två sökande till varje utbildningsplats, men jag har också i svaret direkt pekat på några skolor, t. ex. i Malmö, där vi hade 109 sökande till 25 platser, alltså mer än fyra till varje utbildningsplats, i Lund som i fjol hade 385 sökande till 100 platser, i Sundsvall med 349 sökande till 70 platser.

Någon sådan uträkning som ger en absolut vägledning finns inte. År 1959 gjorde vi ett försök att räkna på 1957 års siffror. Vi hade då 4 272 som sökte till de 1 500 utbildningsplatserna, d. v. s. i det närmaste tre sökande till varje plats. Vi räknade då med att ungefär hälften sökte till minst två platser. Det gav till resultat att man kan räkna med att vi har ungefär två sökande till varje utbildningsplats. Jag tror att den siffran är ganska korrekt. Det visar alltså att yrket i och för sig är lockande, men därom har vi ju inte tvistat.

Jag vill också understryka vad fröken Höjer sade som svar till herr Kellgren, nämligen att lärarpersonalen vid skolorna är ett problem som vi bör uppmärksamma. Vi har ju begärt och fått av riksdagen möjligheter att anordna extrakurser för sådan utbildning, och vi har ju också uppdragit, som jag sade i mitt svar, åt styrelsen för statens sjuksköterskeskola att undersöka möjligheterna att avkorta utbildningstiden för lärare med ungefär två år. Om jag inte missminner mig utgår i dagarna en hemställan till dem som tar studenten i vår att söka sig just till den här utbildningen. Kvinnliga studenter som söker hit kommer att få möjligheter till snabbare utbildning.

Herr Kellgren nämnde att han inte är lika optimistisk som jag. Jag har velat framhålla att jag hyser en försiktig optimism, att problemet skall kunna klaras på något längre sikt. Den inställningen grundar sig framför allt på att vi har en utbildningskapacitet som trots den relativt höga avgången

har givit oss en nettoökning under de tre senaste åren av 1 000 sjuksköterskor per år. Vi har ökat utbildningskapaciteten från 1958 fram till nu med ungefär 200, och de närmaste två åren framåt kommer vi att öka den med ytterligare 200. Det innebär att vi kommer att bibehålla nettotillskottet på ungefär 1 000 trots avgångsökningar. En försiktig beräkning visar att vi, även om hälften av de yrkesverksamma sjuksköterskorna kommer att vara gifta, år 1965, med den utbildningskapacitet vi då uppnår, kommer att ha 18 800 heltidsverksamma sjuksköterskor — i den siffran är alltså deltidstjänsterna inräknade. Vi har i dag 17 000 heltidstjänster. Det finns alltså utrymme för en ökning med 1 800 heltidstjänster inom vår sjukvård fram till 1965, och därmed skulle vi ungefärligen täcka vårt behov.

Det krävs emellertid att alla de åtgärder vidtages, om vilka vi här har diskuterat och som vi i stort sett är överens om. Jag tror att man inte minst bör lägga märke till det utredningsarbete som pågår för att söka avlasta våra sjuksköterskor olika arbetsuppgifter och lägga dem på en välutbildad undersköterskår.

Herr KELLGREN (s):

Herr talman! Jag har anført de här synpunkterna bara därför att jag själv inte är optimistisk och tycker att man inte tillräckligt mycket tar med i bilden att det är stor efterfrågan på denna personal inom hälso- och sjukvårdsområden som ligger utanför den slutna sjukvården och att denna efterfrågan kommer att stiga framöver. Om man inte tar med detta i beräkningen, tror jag man gör en allvarlig felkalkyl.

Vidare tror jag att man inte tillräckligt beaktar att det i en högkonjunktur sådan som vi nu lever i råder stark efterfrågan på kvinnlig personal över huvud taget och att denna personal också har lättare att finna arbete utanför

Svar på fråga ang. beredskapsåtgärder för att undgå stängning av sjukhusavdelningar och på interpellationer i anledning av sjuksköterskebristen

de områden som tillhör hälso- och sjukvården.

Jag är glad över att höra dessa uppgifter beträffande utbildningen av lärarpersonalen. Jag hoppas i sanning att strävandena skall resultera i snara åtgärder, ty här finns ingen tid att vänta på effekt av åtgärderna 1962 eller 1963, utan de måste börja verka redan tidigt under 1961 för att bristen skall kunna behärskas.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Avsikten är att den nya utbildningen skall påbörjas våren 1961.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8

Föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen nr 120, med förslag i fråga om lokaliseringen av vissa statliga institutioner, m. m.;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 122, med förslag till lag om ändring i lagen den 18 juni 1925 (nr 219) angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom, m. m., och

nr 123, med förslag till lag om ändrad lydelse av 27 kap. 16 § strafflagen, m. m.;

till bevillningsutskottet propositionen nr 129, angående utövandet av statens tobaksmonopol;

till behandling av lagutskott propositionen nr 130, med förslag till lag om tillägg till lagen den 17 juni 1948 (nr 433) om försäkringsrörelse;

till jordbruksutskottet propositionen nr 132, angående reglering av socker-näringsen i riket;

till statsutskottet propositionen nr 136, angående vissa ändringar i statliga avlönings- och pensionsförfattningar, m. m.; och

till behandling av lagutskott propositionen nr 137, med förslag till lag angående ändring i lagen den 3 januari 1947 (nr 1) om allmän sjukförsäkring, m. m.

§ 9

Föredrogs och lades till handlingarna bankoutskottets på bordet liggande anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan att till utskottet från fullmäktige i riksgäldskontoret inkommit framställning angående omorganisation av riksgäldskontoret.

§ 10

Vid nu skedd föredragning av den å kammarens bord liggande motionen nr 775 hänvisades denna, såvitt angick promilletalet för skogsvårdsavgiften, till bevillningsutskottet och i övrigt till jordbruksutskottet.

Härefter föredrogs var efter annan och remitterades till jordbruksutskottet motionerna nr 776 och 777.

Vid härpå skedd föredragning av motionen nr 778 hänvisades densamma, såvitt angick promilletalet för skogsvårdsavgiften, till bevillningsutskottet och i övrigt till jordbruksutskottet.

Vidare föredrogs var för sig och remitterades till jordbruksutskottet motionerna nr 779 och 780.

Vid härefter skedd föredragning av motionen nr 781 hänvisades denna, såvitt angick promilletalet för skogsvårdsavgiften, till bevillningsutskottet och i övrigt till jordbruksutskottet.

Slutligen föredrogs var för sig följande motioner; och remitterades därvid

till jordbruksutskottet motionen nr 782; samt

till bevillningsutskottet motionen nr 783.

Interpellation ang. ombudsrättigheten beträffande förtidsvadhållning vid V 5-spel

§ 11

Föredros, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtande nr 13, statsutskottets utlåtanden nr 56—58, bankoutskottets utlåtanden nr 16, första lagutskottets utlåtanden nr 24 och 25, andra lagutskottets utlåtande nr 21, tredje lagutskottets utlåtande nr 14—17, jordbruksutskottets utlåtanden nr 14, 17 och 20 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 23 och 24.

§ 12

Föredros den av herr *Carbell* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående en effektivisering av tjänstemannaförmedlingen, m. m.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 13

Föredros fröken *Karlssons* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående partiell tjänstledighet för folk- och småskollärare.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 14

Föredros den av herr *Hedin* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet angående vissa av taxeringsmyndigheter utsända frågeformulär.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 15

Föredros herr *Nordgrens* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan

att få framställa interpellation till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena angående svenska medborgares enrollering i främlingslegionen.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 16

Föredros den av herr *Gansmoe* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående direktiven för skolöverstyrelsens skolpsykologer.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 17

Interpellation ang. ombudsrättigheten beträffande förtidsvadhållning vid V 5-spel

Ordet lämnades på begäran till

Herr **SETTERBERG** i Vilske-Kleva (h), som yttrade:

Herr talman! V 5-spelet har i hela landet mötts med ett mycket stort intresse från allmänhetens sida. Man vågar väl påstå, att detta spel har fått en omfattning som ingen från början hade kunnat föreställa sig.

För närvarande kan endast tidningar komma i fråga som ombud vid V 5-spel, alltså som mottagare av kuponger vid s. k. förtidsvadhållning. Bakgrunden härtill är att Kungl. Maj:t, som jämlikt lotteriförordningen medgivit vissa travsällskap och galoppsällskap att under 1960 anordna vadhållning med totalisator, föreskrivit bl. a. att, såvitt angår förtidsvadhållning, medgivande enligt 7 § första stycket lotteriförordningen, icke får av anordnare av vadhållning med totalisator lämnas annan än den som godkänts av Svenska travsportens centralförbund respektive Svenska galoppsportens centralförbund. Ifrågavarande medgivande, som sålunda avser ombuds rättighet vid V 5-spel, har av respektive centralförbund, efter

Interpellation ang. ombuds rättigheten beträffande förtidsvadhållning vid V 5-spel

träffade överenskommelser, lämnats endast vissa tidningar.

Det synes som om de anordningar som för närvarande finns beträffande förtidsvadhållning vid V 5-spel på sina håll i landet skulle vara mindre tillfredsställande. Det stora intresset för V 5-spelet har lett till bl. a. att de tidningar, som antagits som ombud, icke haft några möjligheter att ordna kupongmottagning i sina egna depeschkontor utan i stället i många fall fått hyra in sig i tillfälliga lokaler — biograf, teatrar, folkets hus m. m.; även t. ex. frisersalonger har kommit till användning. De provisoriska anordningar som härvid på sina håll förekommit har väckt irritation; dessa anordningar har knappast uppfyllt de krav på god service som man måste vara berättigad att ställa.

Det synes vara önskvärt att det sker en stabilisering av denna verksamhet och att man får fastare former för anordningarna vid förtidsvadhållning. Det torde också kunna ifrågasättas, om det icke är av ett visst allmänt intresse att man underlättar för befolkningen även i de delar av landet, där det för närvarande icke finns inlämningsställen för V 5-kuponger, att delta i spelet.

De här nämnda förhållandena aktualiserar bl. a. frågan om utsträckning av ombuds rättigheten till att omfatta även andra kategorier än tidningar. Härvid kunde man tänka sig att det bleve möjligt att lämna in V 5-kuponger på vissa av de platser, där det nu finns ombud för t. ex. Penninglotteriet och Tips-tjänst. En betydande del av lanthandlarna i vårt land är, liksom t. ex. tobakshandlare, ombud för dessa företag. Det synes därför naturligt att vid en utsträckning av ombuds rättigheten rekrytera ombud i första hand bland dessa grupper handlare, naturligtvis under förutsättning att de uppfyller de särskilda villkor som det finns anledning att ställa. En sådan utvidgning av

ombuds rättigheten kan knappast möta några invändningar från kontrollsynpunkten med hänsyn till att lantbruksstyrelsen med giltighet från den 1 augusti 1960 fastställt nya kontrollbestämmelser, innebärande att man anbefallt användande av särskilda stämpelmaskiner. Snarare torde det kunna göras gällande att man genom en sådan utvidgning — förutom att man skulle kunna få lämpligare fördelning av ombud i landets olika delar — kunde komma till rätta med den mer eller mindre fast organiserade, privata »väntjänst»-förmedling vid inlämning av V 5-kuponger som nu, enligt vad som erfarits, förekommer på många håll.

Naturligtvis finns det vissa speciella organisatoriska svårigheter just vid förtidsvadhållning beträffande V 5-spel. Det gäller inte endast kontrollen, utan särskilda problem är också förbundna med t. ex. frågan om möjligheterna för ombuden och för allmänheten att i god tid erhålla kompletta startlistor och den härmed sammanhängande frågan om att kunna skapa garantier för att kupongerna efter inlämning hos ombuden inom föreskriven tid kommer respektive sällskap till handa. Den geografiska spridningen av ombuden måste givetvis också anpassas efter respektive banors belägenhet. Dessa problem borde emellertid ej vara omöjliga att lösa.

Med hänvisning till vad sålunda anförts anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framställa följande spörsmål:

1. Anser statsrådet den hittillsvarande utvecklingen i fråga om inrättandet av mottagningsställen för V 5-kuponger vara tillfredsställande?

2. Vill statsrådet medverka till att ombuds rättighet beträffande förtidsvadhållning vid V 5-spel utsträcker till att omfatta även andra kategorier än tidningar?

Denna anhållan bordlades.

§ 18

Till bordläggning anmäldes jordbruksutskottets utlåtande nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd jämte i ämnet väckta motioner.

§ 19

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 115, med förslag till lag om straff för varusmuggling, m. m.,

nr 119, angående riktlinjer för utbyggnad av universitet och högskolor m. m.,

nr 124, med förslag till förordning om registrering och mönstring av sjömän (mönstringsförordning) m. m.,

nr 133, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ lagen den 31 mars 1955 (nr 183) om bankrörelse,

nr 134, rörande Sveriges anslutning till vissa internationella överenskommelser på upphovsrättens område,

nr 135, angående riktlinjer för en framtida statsunderstödd familjerådgivningsverksamhet,

nr 138, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att förordna om visst undantag från stämpelpikt enligt förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, m. m.,

nr 139, med förslag till lag om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m. m.,

nr 140, med förslag till lag om ersättning för skada i följd av atomreaktor-drift m. m. (atomansvarighetslag),

nr 141, med förslag till lag om behörighet att utöva läkaryrket m. m.,

nr 142, angående inrättande av en för krigsmakten gemensam krigshögskola m. m.,

nr 143, med förslag till ändringar i regeringsformen m. m.,

nr 144, med förslag till lag om ändrad lydelse av 27 § 1 mom. och 29 § 1 mom. värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967),

nr 145, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 18 § lagen den 6 juni 1925 (nr 170) om polisväsendet i riket,

nr 146, angående ytterligare ersättning med anledning av viss flygolycka,

nr 147, angående uppförande av en barn- och ungdomspsykiatrisk klinik vid lasarettet i Lund,

nr 148, med förslag till förordning om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker, m. m., och

nr 149, med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa.

Dessa propositioner bordlades.

§ 20

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen, nämligen

nr 784, av herr *Gustafson* i Göteborg *m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 113, med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av Europarådets rådgivande församling år 1959 och 1960 vid dess elfte ordinarie möte fattade beslut,

nr 785, av herr *Källenius m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 114, angående godkännande av vissa avtal om överlåtelse av fastigheter m. m. inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde,

nr 786, av herr *Hansson* i Skegrie *m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 117, med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt, m. m.,

nr 787, av herr *Löfgren m. fl.*, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 117,

nr 788, av herr *Henningson* i Visby *m. fl.*, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 117,

nr 789, av herr *Bohman m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 127, med hemställan om riksdagens samtycke till förordnande om fortsatt valutareglering, m. m.,

nr 790, av herr *Nilsson* i Göingegårn

den *m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 131, angående vissa organisationsfrågor inom skolväsendet m. m., och

nr 791, av herar *Fröding* och *Ander-son* i Sundsvall, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 131.

Dessa motioner bordlades.

§ 21

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Riksdagsledamoten *Ragnhild Sandström*, Teg, är på grund av hjärtsjukdom arbetsförmögen tills vidare, intygas

Umeå den 16/4 1960

Ingemar Löfgren
provinsialläkare

Härmed intygas, att ledamoten av Riksdagens Andra Kammare, socialinspektör *Brita Elmén*, på grund av influensa är arbetsförmögen fr. o. m. 20 april t. o. m. 26 april 1960; intygas på heder och samvete.

Göteborg 19 april 1960

M. Lundqvist
Leg. läk.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades fru *Sandström* från och med den 16 innevarande månad tills vidare och fröken *Elmén* från och med den 20 till och med den 26 april.

§ 22

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökningar:

Till Riksdagens andra kammare

Undertecknad anhåller härmed om ledighet från riksdagsarbetet den 20—22 april 1960 för fullgörande av statligt kommittéuppdrag.

Eskilstuna den 19 april 1960

Svante Lundkvist

Till Riksdagens andra kammare

Härmed får jag anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under tiden 22—30 april för att delta i sammanträde med Europarådets rådgivande församling och dess ekonomiska utskott.

Stockholm den 19 april 1960

Gunnar Heckscher

För deltagande i plenarsession i Europarådet anhålles härmed om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 25—30 april.

Stockholm den 20 april 1960

C. G. Regnéll

Ingemar Andersson

Till Riksdagens andra kammare

Härmed får jag anhålla om ledighet från riksdagsgöromålen under tiden fr. o. m. den 22 april t. o. m. den 30 april för deltagande i Europarådets arbete.

Stockholm den 20 april 1960

Sven Gustafson

Kammaren biföll dessa ansökningar.

§ 23

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 17.50.

In fidem

Sune K. Johansson

Fredagen den 22 april

Kl. 11.00

§ 1

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg och ansökan:

Härmed intygas, att riksdagsman Hjalmar Ahman, som nu vårdas å Stockholms läns Centrallasarett, på grund av sjukdom är förhindrad att deltaga i riksdagsarbetet tills vidare minst 14 dagar från denna dag.

Centrallasarettet, Danderyd, den 19/4 1960

I. Liljefors

avd.läk. med. klin.

Andra kammarens kansli

För deltagande i Europarådets vårsession får jag anhålla om ledighet från riksdagsgöromålen under tiden 25 april till 1 maj 1960.

Stockholm den 21 april 1960

Walter Sundström

Herr Ahman beviljades ledighet från riksdagsgöromålen från och med den 19 innevarande april tills vidare.

Herr Sundströms anhållan bifölls.

§ 2

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 115, med förslag till lag om straff för varusmuggling, m. m.

§ 3

Föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 378, innefattande inbjudan till andra kammaren att förena sig med första kammaren i dess denna dag fattade beslut, att ett särskilt utskott, bestående av sexton ledamöter, åtta från vardera kam-

maren, skulle tillsättas för behandling av ej mindre Kungl. Maj:ts proposition nr 119, angående riktlinjer för utbyggnad av universitet och högskolor m. m., än även de ytterligare framställningar, som kunde komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor;

och beslöt kammaren antaga berörda inbjudan.

Ett protokollsutdrag i ärendet justerades och avsändes till första kammaren.

§ 4

Ordet lämnades på begäran till

Herr **FÖRSTE VICE TALMANNEN**, som yttrade:

Herr talman! Jag tillåter mig hemställa att kammaren måtte besluta utse åtta suppleanter i det särskilda utskottet.

Denna hemställan bifölls.

§ 5

På hemställan av herr talmannen, som förklarade sig hava om tiden för valen samrått med första kammarens talman, beslöt kammaren att vid plenum tisdagen den 26 innevarande april företaga val av ledamöter och suppleanter i det särskilda utskottet.

§ 6

Föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts på kammarens bord liggande propositioner; och hänvisades därvid

till det beslutade särskilda utskottet propositionen nr 119, angående riktlin-

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

jer för utbyggande av universitet och högskolor m. m.;

till behandling av lagutskott propositionen nr 124, med förslag till förordning om registrering och mönstring av sjömän (mönstringsförordning) m. m.;

till bankoutskottet propositionen nr 133, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ lagen den 31 mars 1955 (nr 183) om bankrörelse;

till behandling av lagutskott propositionen nr 134, rörande Sveriges anslutning till vissa internationella överenskommelser på upphovsrättens område;

till statsutskottet propositionen nr 135, angående riktlinjer för en framtida statsunderstödd familjerådgivningsverksamhet;

till bevillningsutskottet propositionen nr 138, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att förordna om visst undantag från stämpelplikt enligt förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, m. m.;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 139, med förslag till lag om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m. m.,

nr 140, med förslag till lag om ersättning för skada i följd av atomreaktor-drift m. m. (atomansvarighetslag), och

nr 141, med förslag till lag om behörighet att utöva läkaryrket m. m.;

till statsutskottet propositionen nr 142, angående inrättande av en för krigsmakten gemensam krigshögskola m. m.;

till konstitutionsutskottet propositionen nr 143, med förslag till ändringar i regeringsformen m. m.;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 144, med förslag till lag om ändrad lydelse av 27 § 1 mom. och 29 § 1 mom. värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967), och

nr 145, med förslag till lag angående

ändrad lydelse av 18 § lagen den 6 juni 1925 (nr 170) om polisväsendet i riket;

till statsutskottet propositionerna:

nr 146, angående ytterligare ersättning med anledning av viss flygolycka, och

nr 147, angående uppförande av en barn- och ungdomspsykiatrisk klinik vid lasarettet i Lund; samt

till bevillningsutskottet propositionerna:

nr 148, med förslag till förordning om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker, m. m., och

nr 149, med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa.

§ 7

Föredrogs var efter annan följande på kammarens bord liggande motioner; och remitterades därvid

till utrikesutskottet motionen nr 784;

till statsutskottet motionen nr 785;

till bevillningsutskottet motionerna nr 786—788;

till bankoutskottet motionen nr 789; samt

till statsutskottet motionerna nr 790 och 791.

§ 8**Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd**

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 11 mars 1960 dagtecknad, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 84, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att medge

1) att stödlån med anledning av 1959 års skörde-skador finge utlämnas i enligt

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

het med de grunder, som förordats i propositionen,

2) att behållningen å under Fonden för låneunderstöd redovisade, under rubriken Fonden för supplementär jordbrukskredit förut anvisade investeringsanslag finge användas till bestridande av kostnaderna för stödlånen,

3) att bidrag till jordbrukare, vilka vore i behov därav på grund av 1959 års skördeskador, finge utlämnas i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i propositionen,

4) att ett belopp av 10 400 000 kronor finge ställas till förfogande för utbetalande av sagda bidrag,

5) att kostnaderna för bidragen finge bestridas med

a) 400 000 kronor av de medel, som anvisats å det å riksstaten för budgetåret 1959/60 under nionde huvudtiteln upptagna anslaget till Gottgörelse till jordbruket för av dess utövare erlagd energiskatt för motorbrännolja till traktorer,

b) 5 000 000 kronor av medel, som influtit genom upptagande av införselavgifter på jordbrukets område under regleringsåren 1956/57—1958/59, varav 3 000 000 kronor från införselavgifter för brödsäd och 2 000 000 kronor från införselavgifter för fettvaror,

c) 5 000 000 kronor av medel, som under regleringsåret 1959/60 komme att inflyta genom upptagande av införselavgifter för fodermedel.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

1) I: 46 av herr *Nilsson, Yngve, m. fl.*, likalydande med II: 57 av herr *Hæggbom m. fl.*, i vilka motioner hemställdes att riksdagen begärde att Kungl. Maj:t vidtog åtgärder för att bereda särskilt stöd åt jordbrukare i de av 1959 års sommartorka drabbade jordbruksområdena och i den mån riksdagens medverkan därvid vore behöflig förelade riksdagen förslag därom;

2) I: 218 av herr *Johansson, Robert, m. fl.*, likalydande med II: 274 av herr *Wahrendorff m. fl.*, i vilka motioner hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära skyndsamt förslag i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder som angivits i motionerna i fråga om utlämnande av kontanta bidrag till de jordbrukare, som år 1959 hårdast drabbats av felslagen skörd;

3) I: 219 av herr *Jonasson m. fl.*, likalydande med II: 289 av herr *Svensson i Vä m. fl.*, i vilka motioner hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag angående medgivande av möjligheter för jordbrukare, som hade flera olika stödlån, att sammanföra dessa i ett nytt lån mot en ränta av 4 procent och med en amorteringstid av 15 år i enlighet med vad i motionerna anförts;

4) I: 229 av herr *Svanström*, likalydande med II: 275 av herr *Johansson i Gränö*, i vilka motioner hemställdes att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t hemställa om snara åtgärder för att ekonomiskt kompensera jordbrukarna inom de av torkan under år 1959 hårdast drabbade områdena;

5) I: 598 av herr *Jonasson* och herr *Johansson, Robert*, likalydande med II: 732 av herr *Wahrendorff*, vari hemställdes I. att riksdagen vid behandling av propositionen nr 84 måtte besluta medge att ett belopp av 14 400 000 kronor finge ställas till förfogande till bidrag till jordbrukare, som vore i behov därav på grund av 1959 års skördeskador, samt att den ökade kostnad av 4 000 000 kronor, som föranleddes härav, finge bestridas med medel ur jordbrukets regleringskassor i enlighet med vad som anförts i motionen; ävensom II. att riksdagen måtte besluta, att räntan för stödlån med anledning av 1959 års skördeskador skulle utgöra 5 procent; samt

6) II: 731 av herr *Börjesson*, vari hemställdes att riksdagen måtte besluta,

Stödätgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

att bidrag till jordbrukare vilka vore i behov därav på grund av 1959 års skördeskadorna måtte anvisas till ett belopp av 14 400 000 kronor, att det i jämförelse med Kungl. Maj:ts förslag utökade beloppet av 4 000 000 kronor måtte anvisas ur jordbrukets regleringskassor eller, om så ej kunde ske, av statliga medel, samt att räntan för stödlån med anledning av 1959 års skördeskadorna måtte sättas till 5 %.

Utskottet hemställde

A. att riksdagen måtte

I. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 598 och II: 732 samt II: 731, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, medgiva att stödlån med anledning av 1959 års skördeskadorna finge utlämnas i enlighet med de grunder, som förordats i utlåntandet, varvid räntefoten bestämdes till 5,75 procent;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag medgiva att behållningen å under Fonden för låneunderstöd redovisade, under rubriken Fonden för supplementär jordbrukskredit förut anvisade investeringsanslag finge användas till bestridande av kostnaderna för stödlånen;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag medgiva att bidrag till jordbrukare, vilka vore i behov därav på grund av 1959 års skördeskadorna, finge utlämnas i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som i utlåntandet angivits;

IV. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 598 och II: 732 samt II: 731, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, medgiva att ett belopp av 10 400 000 kronor finge ställas till förfogande för utbetalande av sagda bidrag;

V. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 598 och II: 732 samt II: 731, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, medgiva att kostnaderna för bidragen finge bestridas med

a) 400 000 kronor av de medel, som anvisats å det å riksstaten för budget-

året 1959/60 under nionde huvudtiteln upptagna anslaget till Gottgörelse till jordbruket för av dess utöfvare erlagd energiskatt för motorbrännolja till traktorer,

b) 5 000 000 kronor av medel, som influtit genom upptagande av införselavgifter på jordbrukets område under regleringsåren 1956/57—1958/59, varav 3 000 000 kronor från införselavgifter för brödsäd och 2 000 000 kronor från införselavgifter för köttvaror,

c) 5 000 000 kronor av medel, som under regleringsåret 1959/60 inflöte genom upptagande av införselavgifter för fodermedel;

B. att riksdagen måtte lämna motionerna I: 46 och II: 57, I: 218 och II: 274 samt I: 229 och II: 275 utan åtgärd;

C. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 219 och II: 289.

Utskottet hemställde vidare, att förevarande ärende måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

Reservation hade avgivits av herrar *Jonasson, Harald Pettersson och Pettersson* i Dahl, vilka ansett att utskottets hemställan under A I, IV och V samt B och C bort ha följande lydelse:

»A. att riksdagen må

I. i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 598 och II: 732 samt II: 731, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, medgiva att stödlån med anledning av 1959 års skördeskadorna må utlämnas i enlighet med de grunder, som förordats i det föregående, varvid räntefoten bestämmas till 5 procent;

IV. i anledning av Kungl. Maj:ts framställning ävensom motionerna I: 598 och II: 732 samt II: 731, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, medgiva att ett belopp av 12 400 000 kronor må ställas till förfogande för utbetalande av sagda bidrag;

V. i anledning av Kungl. Maj:ts framställning ävensom motionerna I: 598 och II: 732 samt II: 731, samtliga mo-

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

tioner såvitt nu är i fråga, medgiva att kostnaderna för bidragen må bestridas med

a) 400 000 kronor av de medel, som anvisats å det å riksstaten för budgetåret 1959/60 under nionde huvudtiteln upptagna anslaget till Gottgörelse till jordbruket för av dess utöware erlagd energiskatt för motorbrännolja till traktorer,

b) 7 000 000 kronor av medel, som influtit genom upptagande av införselavgifter på jordbrukets område under regleringsåren 1956/57—1958/59,

c) 5 000 000 kronor av medel, som under regleringsåret 1959/60 inflyter genom upptagande av införselavgifter för fodermedel.

B. att motionerna I: 46 och II: 57, I: 218 och II: 274 samt I: 229 och II: 275 måtte anses besvarade med vad i det föregående anförts.

C. att riksdagen må med bifall till motionerna I: 219 och II: 289 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag angående medgivande av möjligheter för jordbrukare, som har flera olika stödlån, att sammanföra dessa i ett nytt lån mot en ränta av 4 procent och med en amorteringstid av 15 år.»

Sedan kammaren på framställd proposition bifallit utskottets hemställan att detta utlåtande måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning, föredrogs utskottets hemställan i övrigt; och anförde därvid:

Herr **PETTERSSON** i Dahl (cp):

Herr talman! Frågan om ersättning för lidna skörde-skador är ett ärende som brukar återkomma med vissa mellanrum. Man kan beklaga att man inte kan slippa detta och att det inte finns någon sådan skörde-skadeförsäkring att frågorna kan handläggas utan särskild framställning till riksdagen. Jag tror mig veta att det inom departementet har utarbetats en promemoria som skall remitteras till olika myndigheter så att

riksdagen så småningom kommer att få behandla problemet. Jag vill uttala den förhoppningen att detta kan ske eventuellt redan under höstriksdagen. Det vore värdefullt om vi sluppe denna ständigt återkommande behandling av skörde-skadorna.

Med de beräkningar som gjorts av skördeutfallet träder 4-procentregeln i år inte i tillämpning därför att skörden varit så olika i olika län. I en del län har det blivit en ganska hygglig skörd, i andra däremot mycket dålig på grund av rekordtorkan 1959. De trakter som är särskilt illa utsatta är Värmland och vissa delar av Kalmar län och Gotland. Som framgår av de framställningar som gjorts och av propositionen har skörde-skadorna där varit så svåra att förslut-terna inte rimligen kan bäras av jordbrukarna själva. De måste ha hjälp. Propositionen har också snabbbehandlats. Man kan beklaga att den inte kommit tidigare därför att dessa jordbrukare ju är i behov av snar hjälp.

Vi är några stycken i utskottet som har reserverat oss för själva beloppet. 11 miljoner har anvisats i stödlån och 10,4 miljoner i bidrag. Vi reserverar är inte säkra på att det senare beloppet räcker. Vi har därför yrkat att det skall höjas till 12,4 miljoner.

Räntan på stödlån bestämdes senast av 1957 års riksdag till 5,75 procent. Jag tycker att detta är en alltför hög ränta för dem som behöver denna hjälp. Principiellt anser jag också att diskontot nu är för högt och att det finns anledning att sänka det. Men då denna debatt inte rör den frågan skall jag nu inte säga mera om den. Räntan på stödlånen borde emellertid inte vara högre än 5 procent. Det går också reservationen ut på.

Beträffande de gamla stödlånen väcktes vid riksdagens början motioner om att dessa skulle samordnas på något sätt. Det finns jordbrukare som ideligen drabbats av skörde-skador och som har både tre och fyra stödlån på olika

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

villkor: det är olika säkerhet, lånen löper på olika tider och räntesatserna är olika. Den som har något begrepp om ekonomi måste ju erkänna att detta är en kolossal belastning för dessa jordbrukare. Det finns anledning att tillsätta en utredning för att få dessa stödlån samordnade. Detta har emellertid utskottet inte velat gå med på, varför vi även på den punkten har reserverat oss.

Herr talman! Med denna motivering ber jag att få yrka bifall till den till jordbruksutskottets utlåtande nr 23 fogade reservationen av herrar Jonasson, Harald Pettersson och mig.

Herr ELMWALL (cp):

Herr talman! Den svåra torkan under sommaren 1959 medförde i vissa områden av vårt land så stora skörde-skador att det är nödvändigt att jordbrukare, som drabbats av dessa skörde-skador, får hjälp. I den proposition som vi nu behandlar föreslås i detta syfte dels konstantbidrag dels stödlån.

Benämningen stödlån anger ju vilket syfte dessa lån skall ha. De utlämnas i anledning av skörde-skador till hjälp åt jordbrukare, som ej kunnat få tillräcklig täckning genom de avtalsmässiga skörde-skadeersättningarna för de förluster de lidit. Om jag inte tar fel, är det nu den sjunde serien stödlån sedan 1951 som är aktuell. Detta förhållande anger i någon mån betydelsen av att former och system skapas för skörde-skadeersättningar, som på ett riktigare sätt än hittills kan ge ett tillfredsställande skydd mot förluster vid skörde-skadekatastrofer. Här kan man verkligen tala om olyckor av sådan omfattning och med så svåra ekonomiska följder för de drabbade, att motsvarigheter knappast kan framletas.

Jag skall ge ett exempel på detta. Eftersom jag känner de sörmländska förhållandena bäst, skall jag ta exemplet därifrån, även om jag är medveten om

att andra områden har varit lika hårt drabbade och att utfallet för dem kanske blivit lika oförmånligt. År 1955 var torkan mycket svår över hela landet. De värst utsatta delarna var Sörmland, Västmanland samt delar av Öster- och Västergötland. För Sörmland angavs skörde-skadorna efter sammanvägning av siffrorna vid skördeuppskattningen till 41 procent, beräknat efter värdebasis. I pengar angivet blir det 49 miljoner kronor. För hela landet beräknades skörde-skadorna till 600 miljoner. Det totala kompensationsbeloppet angavs till 339 miljoner kronor, vilket utgör 56,5 procent av skörde-skadebeloppet. Enligt utförda beräkningar blev ersättningsbeloppet till Södermanland 17 miljoner, vilket blev 34,5 procent av skadan. För att Sörmland detta år skulle ha kommit upp till den genomsnittliga ersättningen erfordrades således ytterligare 11 miljoner kronor, eller ungefär ett belopp som motsvarar de till Sörmland lämnade stödlånen. Det kan tilläggas, att åren 1956, 1957 och 1958 för större eller mindre delar av landskapet medförde ytterligare skörde-skador, i vissa fall mycket svåra. Även år 1959 uppstod i norra länsdelen vissa »skadeöar». Detta har medfört att många tvingats anlita flera av de utlämnade stödlåneserierna. Hade skörde-skadeersättningarna givits mera rättvist — om man ersätter skörde-skador med prishöjningar blir det de som inga skörde-skador har, som får de större beloppen — kanske många av stödlånetagarna kunnat undvika ytterligare skuldsättning. Det kan i varje fall konstateras, att många tvingats ersätta utebliven skörde-skadeersättning genom lån.

Villkoren för dessa stödlåneserier har varierat. Således är 1950 års stödlån räntefritt, medan senare lån löper med lägst 4 procents ränta. De 1955—1957 utlämnade lånen uppvisar betydligt hårdare räntevillkor och årets proposition föreslår 5,75 procents ränta med rätt för

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

Kungl. Maj:t att höja densamma. Att sänka räntan torde väl regeringen knappast vara benägen att göra med den högräntepolitik, som den numera bedriver.

Amorteringsvillkoren uppvisar samma provkarta. Där kan kort och gott konstateras, att amorteringstiden från början är orimligt kort. Att på fem år tänka sig en inbetalning av lån av den storleksordning det här är fråga om, torde för dem som ej har kapital, vilket kan lösgröas och omdisponeras, i stort sett vara ogörligt. Har t. ex. en jordbrukare ett eller flera stödlån på tillsammans t. ex. 20 000 kronor och medräntan är 5 procent, så blir skulden, om räntan kapitaliseras under två år, då skulden skall börja avbetalas 22 000 kronor. Denne stödlånetagare har då i runda tal att erlægga kronor 4 000 i kapitalavbetalning, 1 000 i ränta första året plus 400 på tidigare år upplupen ränta. Han behöver för att klara detta ligga i en så förhållandevis förnämlig inkomstklass som 15 000 kronor, och då får han på kapitalavbetalningen dessutom en skatt på 1 000 kronor. Det är ingen utopi att anta, att han har flera lån utöver stödlånen att både amortera och förränta. Till sig och familjen får han i så fall inte mycket mer än det i deklarationen avdragsgilla beloppet kvar av inkomsten. Även om han skulle få amorteringstiden förlängd till 10 år — längre synes ej tolkningen av tillämpningsföreskrifterna kunna sträckas i normala fall — så kommer svårigheterna för denne lantbrukare att öka och hans rörelse att påverkas i negativ riktning. Det är sådana följder man kan undvika genom amorterings- och räntevillkor, som på ett bättre sätt sammanfaller med stödlånens syfte.

Jag har en del erinringar att göra med anledning av remissinstansernas yttranden. Lantbruksstyrelsen, som förra året helhjärtat tillstyrkte motioner liknande de i år väckta, avstyrker nu oförbehållsamt motionsförslagen. För att motivera de skärpta räntevillkoren anges

att lånesyftet ändrats. Det lånebehov, säger lantbruksstyrelsen, som föranletts av skördekadorna, bör i största möjliga utsträckning täckas genom normala kreditvägar och stödlånen anlitas endast då dessa vägar är stängda eller då lånesökanden inte kan prestera godkända säkerheter. Syftet med lånen måste väl vara detsamma nu som tidigare, nämligen att hjälpa vederbörande att behålla sitt företag, att kunna sitta kvar på sin bruksningsdel och behålla sitt hem. Säkerheterna har väl granskats och godkänts innan lånen utlämnades.

Jag har frågat en gång förut och jag frågar igen: Varför skall den som får hjälp att bevara sitt hem, som han är på väg att tvingas lämna på grund av förhållanden över vilka han ej alls kunnat råda, ha så mycket hårdare villkor än den som får hjälp att bygga sig ett nytt eget hem och kanske sitter med fulla inkomster? Riksdagen beslöt ju för inte så många dagar sedan att förlänga amorteringstiden för egnahems-lånen med fem år — den fastställda amorteringstiden var redan förut fem gånger längre än för stödlånen. Varför fattade vi detta beslut? Jo, såvitt jag förstår för att göra det lättare för vederbörande att amortera. Varför ger man egnahemslånen låga räntesatser? Jo, därför att man anser ränteläget alltför högt för de inkomstgrupper det är fråga om. Men många — kanske de flesta — i stödlånegrupperna ligger ännu lägre i inkomsthänseende. För dessa anser riksbanksfullmäktige att till och med den högsta för stödlån utgående räntesatsen, 5,75 procent, är en tillräcklig förmånsränta.

Jag måste säga att denna åtskillnad i behandling av olika grupper, som utnyttjar statligt kreditstöd, förefaller orimlig och inte hemmahörande i ett demokratiskt samhälle.

Motiveringarna för avslag på motionerna är inte övertygande. Skulle en stödlånetagare ha så svårt att övertyga sina borgensmän om att längre amorte-

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

ringstid och lägre ränta skulle förbättra utsikterna att klara av lånen utan borgensmännens ingripande? Svårigheterna att åstadkomma en sammanläggning är inte alls oöverstigliga.

Riksbanksfullmäktige framhåller att amorteringstiden »i allmänhet» kan höjas till tio år. I undantagsfall kan amorteringstiden bli femton år. Av min tidigare redogörelse framgår att den femåriga amorteringstid som fastställts är orimligt kort och att även tio år blir en hård belastning som äventyrar stödlånesystemets målsättning — i varje fall om man utgår från den ståndpunkt som även lantbruksstyrelsen tidigare intagit — men att femton år kan accepteras. Följer man samma uppfattning som bestämt amorteringstidens längd för egna hemslånen, så är emellertid även denna amorteringstid för knapp. Vad som kommit motionärerna att stanna för en femtonårig amortering är att medlemskapen i våra ekonomiska föreningar visar att samma brukare sitter på en gård i medeltal mellan femton och tjugo år. Mot denna bakgrund har vi alltså ansett oss böra stanna vid att föreslå femton års amorteringstid. Vidare anger riksbanksfullmäktige i sitt yttrande, att 7 000 av de 44 000 stödlånetagarna fått lättnader i betalningsvillkoren. Detta stöder ju motionärernas uppfattning att de mer eller mindre tillfälliga uppskoven med betalningsterminerna måste ersättas med villkor som bättre motsvarar betalningsförmågan och inte äventyrar syftet med dessa lån.

De olika villkoren för de olika årgångarna skulle vidare motverka en sammanföring, heter det. På 1950 års lån erlägges ingen ränta, säger fullmäktige, och för de övriga varierar räntan mellan 4 och 5,75 procent. Motionärerna förmodar att amorteringarna på 1950 års stödlån snart är erlagda, och eftersom räntesatsen sedan är minst 4 procent bör det inte vara större svårigheter att sänka de överskjutande räntesatserna.

En borgensman kan inte vilja gå i borgen för ett högre belopp, även om han får stöd av övriga borgensmän, tror riksbanksfullmäktige. Om jag vore borgensman skulle jag vara enbart glad för att en kreditsanering kunde öka vederbörande låntagares utsikter att klara sina lån. Min uppfattning är att riskerna för borgensmännen och även för riksbanken blir mindre. För övrigt är det nog i allmänhet så, att låntagaren för de olika serier stödlån han erhållit har samma borgensmän. Vad dessa skulle ha att invända mot en kreditsanering torde remissinstanserna behöva förklara litet närmare.

Riksgäldsfullmäktige har i likhet med lantbruksstyrelsen inte kunnat komma med någon annan motivering för avslag å motionen än den riksbanksfullmäktige presterat. Till riksgäldsfullmäktiges yttrande har dock fogats en reservation av herr Pettersson i Dahl, vilken tillsammans med två kamrater från centerpartiet även står som reservant i jordbruksutskottets utlåtande. Herr Pettersson understryker i sin reservation mot riksgäldsfullmäktiges yttrande, att de många olikartade bestämmelserna för stödlånen medför stora olägenheter för innehavarna.

Herr talman! Jag vill här understryka, att det är dessa konstaterade olägenheter motionärerna vill ha undanröjda. Vi kan konstatera att oöverstigliga svårigheter att få detta genomfört inte föreligger. Jag tror inte att man, om det gällde någon stödför form för andra grupper, skulle låta sig nöja med denna provkarta på olika bestämmelser. Jag beklagar att utskottets majoritet inte visar större intresse för att göra det lättare för de människor det här gäller att under mer enhetliga och med hänsyn just till syftet med dessa lån godtagbara former och villkor klara sina avbetalningar. Var det motiverat att ge räntefria stödlån 1950, så är motiveringen för en räntefri långivning nu många gånger starkare. Statens jord-

Stödätgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

bruksnämnd anger för det område jag förut nämnt, att skördeutfallet för åren 1955—1959 betecknas med siffran 2,43. Endast Västmanland ligger lägre, nämligen på 2,33. Självfallet måste det ekonomiska underlaget för jordbrukarna har fått ett ordentligt grundskott. Ett år går måhända att klara, men när skadeåren kommer i följd, då råkar de in i svårigheter, som de ej själva kan bemästra. I de allra flesta fall kan konstateras, att viljan finns att klara av lånen. En kreditсанering är därför mer än väl motiverad.

Man hör ibland som motivering mot att stödlånetagarna skulle få rimligare villkor framföras, att många som erhållit stödlån inte behövt sådana utan klarat sig lika bra utan. Någoting i den vägen skymtar i lantbruksstyrelsens remissvar i år. Jag har ju den uppfattningen, att den är lyckligast som varit i sådana ekonomiska omständigheter, att han inte tvingats söka några stödlån. Om stödlån utlämnats till jordbrukare, som inte behövt sådana, bör inte de straffas för detta, som verkligen tvingades söka dessa lån. Dessa jordbrukare har ingen del i om de lånebeviljande myndigheterna har varit för släpphänta. Kan sådant konstateras — det får inte bara vara ett allmänt talesätt — så kan kanske de nuvarande villkoren vara lämpliga för dessa, som endast kan vara ett litet fåtal. Men för dem som behöver stödlånen — och de är ju i alla fall den stora huvudparten av låntagarna — är villkoren alltför hårda. Skall stödlåneverksamheten verkligen kunna fylla det syfte som avsetts, nämligen att ge jordbrukare som oförvällat drabbats av stora ekonomiska förluster en sådan hjälp att de kan upprätthålla jordbruksdriften, då måste vi genomföra en sådan kreditсанering och lindring av villkoren som föreslagits i motionerna och reservationen. Härmed ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Häri instämde herr *Svensson* i Vä (cp).

Herr **BÖRJESSON** (cp):

Herr talman! Det ogynnsamma väderlekstillstånd, som under vegetationsperioden 1959 var rådande i vissa delar av landet, var sådant, att det inte fanns någon möjlighet att där prestera några skörderesultat. Vad beträffar södra Kalmar län måste man gå tillbaka till 1921 för att finna någon motsvarighet härtill. Vid jämförelsen med 1921 måste man också tänka på att intensiteten från brukarnas sida att få fram goda skörderesultat då inte var så hög som den är nu.

Vid en av hushållningssällskapet ägd gård har den uppmätta nederbörds-mängden under maj, juni, juli och augusti 1959 endast varit 44 mm. I vissa andra delar av länet har nederbörds-mängderna varit ännu mindre. Bokslutet för denna gård, som omfattar över 200 tunnland, visar för 1959 en förlust på rena jordbruksdriften av 33 000 kronor. Då är inte räntan på kapitalvärdet medräknad. Om räntan räknats med, skulle förlusten i bokslutet ha blivit mellan 50 000 och 60 000 kronor.

Det är givet att man kan säga, att om man har ett avtal med en sådan regel som fyraprocentsregeln, så skall man följa det avtal, som man har varit med om att träffa. Emellertid finns det inga andra avtal i detta land, som drabbar så ojämnt som jordbruksavtalet. Om emellertid detta avtal leder till att en del av dem som skall skyddas genom avtalet drabbas av fullständigt inkomstbortfall, medan detta täckes genom bättre skördar på andra håll, kan man av solidariska skäl inte acceptera detta. Man måste ju då anlägga den sociala bedömning, som har trängt igenom i samhället i övrigt, och ta hänsyn till den enskilde individen och hans familj.

De 10,4 miljoner kronor, som utskottet har föreslagit i ersättningar för inkomstbortfall, tagna ur jordbrukets regleringskassor, är otillräckliga med hänsyn till de inkomstbortfall, som verkli-

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

gen har skett. Om man studerar bilaga 3 i propositionen, finner man att för de tre svårast drabbade länen utgör detta inkomstbortfall, inklusive 20 procentens självrisk, omkring 22 miljoner kronor.

Det finns ett särskilt skäl för att räntesatsen för stödlänen bör avvägas med mycket stor försiktighet. Det är nämligen inte fråga om att ge krediter för investeringar, utan här är fråga om låneförstärkning för att täcka ett inkomstbortfall. Det gäller en förstärkning genom lån som vederbörande i normala fall egentligen skulle ha haft som normal inkomst. Därför är det motiverat att bifalla de yrkanden på en lägre räntesats som är anförda i min motion och även i andra motioner.

Jag skulle till sist vilja framhålla att det blir nödvändigt att för de närmaste åren få genomfört något slags skörde-skadeskydd. Den ekonomiska labiliteten för jordbruksföretagen blir känsligare och känsligare. I och med att nya generationer träder till blir skuldsättningen högre, och därför blir skörde-resultatens svängningar mycket mer ödeläggande än de varit i gamla tider. Vissa berättigade jämförelser kan därvidlag göras med arbetslöshetsförsäringen. Därför skulle jag vilja sluta med att säga, att det är önskvärt att man så snart som möjligt får ett skördeskadestydd i den ena eller andra formen. Visserligen har tidigare framlagts förslag härom, men på grund av att det enligt förslaget skulle bli generella ersättningar på vissa räjonger, kunde det inte godkännas av jordbrukarna i dess dåvarande form. Men det skulle väl inte vara omöjligt att få fram ett skördeskadestydd som ledde till rättvisare resultat för enskilda företagare.

Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till reservationen till utskottets utlåtande i vad det gäller punkterna A I, IV och V.

Herr WAHRENDORFF (cp):

Herr talman! När vi nu behandlar jordbruksutskottets utlåtande nr 23 tar jag till orda på grund av att jag interPELLERADE i denna fråga i höstas och även har väckt två motioner.

De skördeskadorna som jordbruket hade i fjol belöpte sig till sammanlagt 152 miljoner kronor. Det hade endast behövts ytterligare 20 miljoner för att den s. k. fyraprocentregeln skulle ha satts i kraft. Man måste alltså säga att det är fråga om ett betydande förlustbelopp för jordbruket, även om man räknar för landet i dess helhet. Nu var skördeskadorna lokaliserade till vissa delar av landet, främst Värmland, Kalmar län och Gotland. På många håll är det fråga om rena katastrofer för de enskilda jordbrukarna. Det är självklart att vi från samhällets sida måste se till att de hårt drabbade jordbrukarna får lindring i sin bekymmersamma belägenhet. Så långt är vi också alla ense.

I den proposition som vi nu behandlar har föreslagits att 11 miljoner kronor skall få disponeras som stödlån och att 10,4 miljoner kronor skall få användas till kontantbidrag åt jordbrukare som till följd av skördeskadorna behöver hjälp. Naturligtvis är detta värdefullt. Men i vissa delar av landet var skördeskadorna så omfattande att dessa belopp måste anses otillräckliga. Därför har jag i en motion föreslagit att bidragsbeloppet skulle ökas med 4 miljoner kronor till 14,4 miljoner kronor. Dessa 4 miljoner skulle få disponeras ur medel, som finns tillgängliga i jordbrukets regleringskassor. Utskotts-majoriteten har inte alls velat vara med om ett högre bidragsbelopp än regeringen föreslagit. Centerpartiets ledamöter har då reserverat sig och stannat för en höjning med 2 miljoner kronor. Detta är enligt min mening den lägsta gräns som bör komma i fråga, om man i någorlunda rimlig utsträckning vill bispjunga de drabbade jordbrukarna.

Stödätgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

Det har talats mycket om räntesatserna tidigare i dag, och jag skall inte gå in på den frågan. Jag har begärt att räntan på de nya stödlånen skulle sättas till 5 procent. Vi har också tidigare motionerat om att de olika stödlånen skulle sammanföras till ett lån och att det skulle löpa på längre tid, upp till 15 år. Inte heller detta har utskottsmajoriteten velat vara med om. Men centerpartiledamöterna i jordbruksutskottet har reserverat sig för motionsyrkandet.

Allt detta är naturligtvis en avvägningsfråga. Vi i centerpartiet kan inte finna den avvägning, som utskottsmajoriteten gjort, rimlig. Här gäller det jordbrukare, som genom skördeuskador utan eget förvållande råkat i svåra ekonomiska bekymmer. Många jordbrukare, som vid upprepade tillfällen drabbats av skördeuskador, har fått sin ekonomi så försämrad att de inte har möjlighet att klara av stödlånen under de villkor som nu gäller. Då borde det även ur samhällets synpunkt vara fördelaktigt att söka komma fram till en sådan kreditsanering som föreslagits av centerpartiet. På så sätt har staten de största möjligheterna att få tillbaka de pengar som utlånats. Men framför allt bör samhället känna ansvar för att jordbrukarna får sådana villkor att de kan fortsätta med jordbruksdriften.

Den räntesats på 5,75, som nu enligt regeringens och utskottsmajoritetens förslag skulle utgå, måste sägas vara för hög, alldeles särskilt när det gäller ett lån som skall ersätta en arbetsinkomst som vederbörande jordbrukare förlorat.

Det är för mig svårt att förstå den njugghet som majoriteten i detta fall visat mot jordbruket. Vi har ju inte lyckats lösa frågan om skördeuskadeförsäkring och jordbruket har inte heller fått möjlighet till resultatutjämning vid beskattningen. Mot denna bakgrund måste stödlånevillkoren sägas vara alltför hårda, också jämfört med de villkor som

gäller för bostadsbyggandet. Egnahems- och tertiärlån löper ju med en ränta av 4 procent och sådana lån beviljas oberoende av vederbörandes ekonomiska ställning.

Jag kan inte komma till någon annan uppfattning än att det av sociala skäl och rättviseskäl borde finnas större anledning att hålla en låg ränta på stödlånen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som avgivits av herr Jonasson m. fl.

Herr JONSSON i Strömsund (s):

Herr talman! I likhet med några av de föregående talarna vill jag understryka önskvärdheten av att det fortast möjligt skapas ett annat system för att klara upp missväxtsituationer. Så långt man kan bedöma är det ofrånkomligt med någon form av skördeuskadeförsäkring, som gör att vi i framtiden slipper vidta åtgärder vilka blir mer eller mindre improviserade och som till sina verkningar inte alltid är så rättvisa som kunde anses befogat.

När det talas om dessa stödlån såsom en rent social åtgärd vill jag erinra om att vi här rör oss med en kombination av åtgärder, nämligen dels stödlån och dels kontanta bidrag. Det är då naturligtvis dessa kontanta bidrag som har karaktären av social hjälpåtgärd. Stödlånen utgör däremot en form för att skapa kreditmöjligheter åt jordbrukarna i en beträngd situation, och dessa lån kan icke betraktas såsom någon social åtgärd.

Det sammanlagda belopp, som skulle användas för bidragsändamål, har naturligtvis icke tillkommit av någon slump, utan det har beträffande denna sak förts överläggningar, i vilka även jordbruksnämnden och jordbrukets förhandlingsdelegation har deltagit. Det är möjligt att beloppet kan visa sig otillräckligt, men jag har svårt att förstå att motionärerna kan så bestämt hävda att

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

det behövs 4 miljoner ytterligare eller att reservanterna kan vara så övertygade om att det fattas 2 miljoner. Det är väl ändå säkrast att man håller sig till det belopp som har framkommit vid förhandlingarna om denna fråga.

Vad sedan gäller räntan på stödlånen är det klart att en ränta på 5,75 procent är förhållandevis hög. Men de jordbrukare, som inte har stödlån utan som har ordnat sin kreditfråga genom lån i en bank, hos en jordbrukskassa eller på annat sätt, får ju betala en ränta som i varje fall för ett borgenslån ofta ligger betydligt högre än som här föreslås. Jag kan inte inse att den bonde, som har stödlån, skall befinna sig i en så mycket svårare situation än den bonde som har andra lån. Det kan inte vara rimligt att man skall ge en räntesubvention åt den ena gruppen och inte åt den andra, som i alla fall får betala full bankränta för de krediter som vederbörande skaffat sig.

Slutligen har vi motionärernas förslag om att de olika stödlån, som en del jordbrukare under årens lopp erhållit, skulle sammanföras till ett enda lån. Först och främst kan jag inte finna att det är så mycket bättre att ha ett stort lån än flera små lån; skuldsumman blir ändå densamma. Vidare kommer det uppenbarligen att medföra stora svårigheter att klara frågan om säkerheterna. När det gäller en del av de första stödlånen fanns det väl möjlighet att ordna saken genom inteckning i fastigheten. Men om jordbrukarna sedan tagit ytterligare stödlån, har de kanske måst använda utvägen med personliga borgensmän, sannolikt olika borgensmän för de särskilda lånen. Nu anser visserligen herr Elmwall att risken för borgenärerna är mindre, ju större lånen blir, men det är en uppfattning som man inte precis hört några borgensmän ge uttryck för. Jag tror inte att borgensmännen i allmänhet är så ädla människor att de utan vidare vill ta risken

för ett större lånebelopp än de tidigare gjort.

En sammanslagning av stödlånen skulle därför bli mycket besvärlig med hänsyn till frågan om säkerheterna. Å andra sidan kan inte en sådan sammanslagning av lånen medföra några speciella fördelar för låntagarna annat än att amorteringstiden skulle bli längre. Men den saken kan ordnas även under nuvarande förhållanden.

Med dessa kommentarer till motionerna och reservationerna ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ELMWALL (cp) kort genmäle:

Herr talman! Vad jag framhöll var att dessa stödlån får en social karaktär genom att vederbörande tvingas söka lån för att täcka skördebortfall, och jag vidhåller att detta är riktigt.

Jag har inte heller uttalat mig om borgensmännen och kreditriskerna på det sätt som herr Jonsson i Strömsund ville göra gällande, utan jag har bara påpekat att riskerna blir mindre, därest man genomför en kreditsanering, och jag håller även på att detta är riktigt.

Herr HOLMBERG (k):

Herr talman! Jag skall inte ingå i någon polemik mot herrar Pettersson i Dahl och Elmwall. Tvärtom tänker jag stödja reservanterna i deras krav på lägre ränta och en bättre anordning beträffande amorteringsvillkoren för stödlånen.

Emellertid bör det kanske i detta sammanhang erinras om att de olägenheter i detta avseende, som centerpartiets representanter nu så värtaligt och berättigat har kritiserat, har ju centerpartiet i mycket hög grad ansvarat för. Herr Elmwall säger exempelvis, att om det var berättigat med en hygglig räntepolitik år 1950 är det mångfaldigt mer berättigat nu. Det är riktigt, men så sent som år 1955, när dessa frågor också behandlades, var en av centerpartiets le-

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

dande män, nämligen herr Norup, jordbruksminister, och han utformade stödlånebestämmelserna på det utomordentligt ofördelaktiga sätt, som herr Pettersson i Dahl och herr Elmwall har beskrivit.

När det gällde de kommunistiska motioner som då framfördes, i huvudsak på den linje som centerpartiets representanter nu pläderat för, samlade sig hela centerpartigruppen i riksdagen bakom herr Norup mot den förbättring som vi föreslog, bl. a. i fråga om räntan. Centerpartiets dåvarande representant i regeringen är i själva verket initiativtagare till de ständiga höjningar av räntan på stödlånen som har inträffat sedan dess. Vi föreslog en lägre ränta i överensstämmelse med herr Elmwalls synpunkter på hur man skall utforma räntepolitiken beträffande denna form av lån. Över huvud taget är centerpartiets befattning med räntefrågor en helt principlös politik. När centerpartiet nu äntligen har vinglat sig fram till en något så när rimlig ståndpunkt, skall det emellertid uppmuntras, och det skall vi för vår del göra bl. a. genom att stödja reservanterna.

Herr **PETTERSSON** i Dahl (cp):

Herr talman! Jag måste replikera till herr Holmberg, när han påstår att vi har ansvaret för den höga räntan, att mycket får man höra innan öronen ramlar av.

Jag har hela tiden bekämpat den höga räntan, och det har centerpartiet också gjort. Det finns ingen grund för detta påstående av herr Holmberg. Att vi inte har gått med på kommunistmotionen må vara hänt; det är kanske inte alltid möjligt att göra. Emellertid är det stor skillnad mellan att konstatera detta och att påstå, att vi är skuld till det höga ränteläget och diskontot.

Herr **BÖRJESSON** (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Jonsson i Strömsund undrar, hur man kan veta att be-

hovet skulle vara större än 10,4 miljoner kronor. Hur kan motionärerna veta, att det behövs 4 miljoner kronor till, och hur kan utskottsreservanterna veta, att det behövs 2 miljoner kronor till?

Det står i Kungl. Maj:ts proposition att för de tre värst skadade länen motsvarar skördebotfallet 17 miljoner kronor, sedan man dragit ifrån 20 procents självrisk. Denna fråga är alltså tämligen onödig, om man bara läser propositionen. Går man till samtliga län är motsvarande belopp 42 miljoner kronor. Man behöver inte ställa frågan om det kan finnas utrymme för en ersättning upp till dessa belopp.

Herr **HOLMBERG** (k):

Herr talman! Fakta är ibland obehagliga saker, herr Petersson i Dahl. I detta fall är faktum att när centerpartiets dåvarande representant i regeringen jordbruksminister Norup föreslog en höjning av räntan på stödlånen, föreslog kommunisterna dess bibehållande vid 3,5 procent. Herr Pettersson i Dahl och de andra centerpartisterna röstade då för höjningen, icke för den kommunistiska motionen. När herr Pettersson i Dahl och de andra nu äntligen gör avbön för en oriktig politik och bättrar sig är det som sagt bra.

Herr **SVENSSON** i Stenkyrka (cp):

Herr talman! Utskottets ordförande berörde inledningsvis frågan om tidsutdräkten när det gäller behandlingen av detta ärende. Det kanske är rätt förståeligt, att den som är beroende av stödlån och bidrag också har sett med oro på all den tid som förflutit. Jag tänker närmast på att denna fråga fördes på tal i höstas i en interpellation till jordbruksministern, d. v. s. för drygt ett halvt år sedan. Mot denna bakgrund begriper man den allmänna och kanske berättigade förvåningen över att det hela tar så lång tid. Jordbruksministern besvarade ju interpellationen i november och hänvisade till den utredning,

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

som då var avsedd att företagas, men först nu behandlar vi ärendet.

Skördeskadorna och skördebortfallen kan i någon mån jämföras med arbetslösheten. Mot denna ingriper ju samhället med allt skäl så snabbt som möjligt. De människor som berörs av skördeskadorna betraktar självfallet detta problem på samma sätt.

När vi ändå kommer att besluta i ärendet i dag, skulle jag bara vilja uttala den förhoppningen, att vederbörande institutioner som har att pröva ansökningarna så snabbt som möjligt behandlar dem. Det finns — som tidigare påpekats — människor som under det senaste halvåret har haft svårt att klara sin ekonomi. Jag vill också tillägga, att vederbörande myndigheter inte bör bli alltför restriktiva vid prövningen. Därmed menar jag, att man inte kan kräva att en sökande först skall nå branten av ekonomisk ruin innan han kan tilldelas bidrag, utan att dessa bidrag i främsta rummet måste avse hjälp till självhjälp.

Herr **PETTERSSON** i Dahl (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill först vända mig till herr Holmberg med påpekandet, att dåvarande jordbruksminister Norup självfallet lade fram sin proposition efter överläggningar med förhandlingsdelegationen och jordbruksnämnden. Det är en viss skillnad mellan detta och att väcka en motion med förslag om andra räntesatser. Jag tror att herr Holmberg måste erkänna det sakligt berättigade häri.

Vad beträffar herr Svenssons i Stenkyrka anmärkningar mot att denna sak dragit ut på tiden ber jag att få nämna några data. Den 15/10 skedde den omräkning som har samband med själva prissättningen. Den 16/12 begärde förhandlingsdelegationen överläggningar med jordbruksnämnden. Dessa överläggningar slutade inte förrän den 22/2 och tog alltså drygt två månaders tid. Pro-

positionen kom på kammarens bord den 18/3 och motionstiden gick ut den 29/3. Utskottet stencilerade motionerna så att de kunde behandlas innan de blev tryckta. Vi hade sammanträde i utskottet om saken så fort vi någonsin kunde, den 31/3. Vi justerade ärendet den 7/4, och sedan var det inte mycket tid att vinka på. Slutligen snabbbehandlas ärendet här i kammaren. Det som står i Stockholms-Tidningen i dag om att saken hängt upp sig i jordbruksutskottet är sålunda inte riktigt. Har den hängt upp sig, skedde det snarare i det första ledet. Det borde inte ha behövt ta så mycket som två månader att genomföra överläggningarna.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **NETZEN**:

Det var närmast vad herr Svensson i Stenkyrka sade som uppkallade mig, men jag kan kanske nu bara hänvisa till den tidtabell som herr Pettersson i Dahl har redogjort för och av vilken det framgår, att det finns nöjaktiga förklaringar till den tid som gått till spillo innan det avgörande kan träffas som nu förestår. Måhända skall jag tillägga, att den tidtabellen överensstämmer med givna regler och konstitutionella betingelser för förberedelserna av en åtgärd av detta slag.

Den omständigheten att snabbhandling har begärts av utskottet kan emellertid inte forcera det slutliga regeringsbeskedet, som eftersom konseljen redan är avslutad i dag ändå inte kan ske förrän nästa fredag. Därför hade kanske snabbhandling i och för sig inte varit påkallad av sakliga skäl. Den hade väl psykologiska orsaker. Förberedelserna är emellertid långt avancerade, och jag är övertygad om att lantbruksstyrelsen för sitt vidkommande har den erforderliga apparaten beredd, så att den så snart beslutet är fattat, kan gå i författning om att pröva de ansökningar som kan komma i fråga.

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

Jag behöver nog inte ägna flera ord åt den frågan. Jag tror inte heller att herr Svensson i Stenkyrka avsåg annat än att understryka hur lång tid detta ärende har måst ta. Det mesta av den tiden, jag ber att få upprepa det, beror på två faktorer, dels insamlingen och bearbetningen av det ytterst omfattande materialet och dels överläggningarna mellan statens jordbruksnämnd och jordbrukets förhandlingsdelegation som inleddes den 16 december och därefter pågick i drygt två månader.

Eftersom jag ändå dristade mig att begära ordet i debatten ber jag därutöver få understryka, att jag självfallet helt delar den uppfattning, som såväl utskottets talesman som reservanterna har givit uttryck för beträffande önskvärdheten att slippa dessa årliga diskussioner och prövningar av det stöd som kan vara erforderligt för de av skördeskador drabbade jordbrukarna. Jag vill emellertid erinra om svårigheterna härvidlag. Den enhälliga utredningen om ett skördeskadeförsäkrings-system lyckades som bekant ändå inte vinna gehör inom jordbrukets organisationer, vilka samtliga har tagit avstånd från det av skäl, som jag inte nu skall gå in på någon sakprövning av. Självfallet är det omöjligt att upprätta ett skördeskadeskydd eller försäkrings-system mot jordbrukarorganisationernas egna önsknings.

Sedan dess har det pågått ytterligt intensiva undersökningar för att om möjligt åstadkomma en annan typ av system, som skulle kunna ha utsikt att vinna mera förståelse även inom jordbrukarnas egna organisationer. Jag har tidigare uttalat det här, och jag vill gärna upprepa det, att det är min förhoppning att inom kort kunna remittera ett förslag, som inte avser att ersätta det torpederade skördeskadeförsäkringssystemet i alla dess delar men som ändå måhända skulle kunna bedömas som ett katastrofskydd med en viss regelgivning, som gjorde dessa proce-

durfrågor enklare än vad som hittills visat sig vara möjligt.

För närvarande har vi det bristfälliga skördeskadeskydd som den modifierade 4-procentsregeln representerar. Det är den avtalsmässiga innebörden i den nuvarande och i tidigare gällande jordbruksuppgörelser. Denna 4-procentsregel har inte varit i kraft denna gång, vilket också redovisas i utskottsutlåtandet. Förhandlingarna har därför skett på basis av en praxis som tidigare tillämpats. Det resultat, som föreligger i propositionen och till vilket utskottsmajoriteten givit sin anslutning, är ett regelrätt förhandlingsresultat mellan jordbrukets förhandlingsdelegation och statens jordbruksnämnd.

Man kan ha delade meningar om innebörden av varje förhandlingsresultat och man kan givetvis önska att man hade tillämpat andra och generösare former vid regleringen. Jag ber ändå kammarens ärade ledamöter att erinra sig, att man på detta område ändå lär kunna tillmäta jordbrukets representativa förhandlingsdelegation och jordbruksnämnden tillräcklig omsorg och sakkunskap. De resultat de kommit till är redovisade i propositionen. Jag tycker att dessa skäl tillräckligt starkt talar för att denna kammare — liksom alldeles nyss medkammaren — bör ansluta sig till rekommendationen till riksdagen att besluta i överensstämmelse med utskottets förslag, som är en presentation av det förhandlingsresultat som jordbruksdelegationen och statens jordbruksnämnd kommit till.

Herr STAHL (fp):

Herr talman! Trots att majoritetsutlåtandet — som statsrådet nyss påmint om — överensstämmer med resultatet av förhandlingar mellan de båda parterna måste det stå den enskilde riksdagsmannen fritt att i likhet med reservanterna ha den uppfattningen, att det förslag som här föreligger är i snålaste laget med hänsyn till jordbrukar-

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

nas situation — även statsrådet gav glädjande många medgivanden till förman för den uppfattningen. Inte minst läget i min egen hembygd ger syn för sägen.

Jag hade hoppats att det från centerpartihåll skulle ha hållits något anförande som jag kunnat helt instämma i, men då så tyvärr inte blivit fallet vill jag, herr talman, på detta sätt meddela, att jag med hänsyn till de mindre jordbrukarnas svåra läge kommer att stödja reservationen — speciellt på grund av det höjda beloppet i punkten IV. Om det inte blir någon röstning punktvis kommer jag att rösta för reservationen i dess helhet, till vilken jag här ber att få yrka bifall.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. A I

Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. A I) i utskottets utlåtande nr 23, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter

hava röstat för ja-propositionen. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 169 ja och 32 nej, varjämte en av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. A II och A III

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. A IV och A V

Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen i motsvarande delar; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. A IV) och A V) i utskottets utlåtande nr 23, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen i motsvarande delar.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 170 ja och 30 nej, varjämte 3 av

Stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd

kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B

Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. B) i utskottets utlåtande nr 23, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstade för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Mom. C

Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. C) i utskottets utlåtande nr 23, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 169 ja och 32 nej, varjämte en av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 9

Herr TALMANNEN yttrade:

Beträffande riksdagsarbetet under nästa vecka får jag meddela, att utöver bordläggningsplenum tisdagen den 26 april kl. 16.00 och arbetsplenum onsdagen den 27 april kl. 10.00, varom meddelande tidigare lämnats, avses arbetsplenum skola anordnas torsdagen den 28 innevarande april kl. 10.00 för behandling av ett brådskande ärende, som förväntas komma att anmälas till bordläggning under onsdagen. Tid för plenum fredagen den 29 april kommer senare att meddelas.

§ 10

Föredrogs den av herr *Setterberg* i Vilske-Kleva vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och che-

Vidgning av direktiven för författningsutredningen

fen för jordbruksdepartementet angående ombudsrättigheten beträffande förtidsvadhållning vid V5-spel.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 11

Vidgning av direktiven för författningsutredningen

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 13, i anledning av väckta motioner om viss vidgning av direktiven för författningsutredningen.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr **HOLMBERG** (k):

Herr talman! Utskottsutlåtandet innehåller en på sitt sätt ganska överraskande upplysning. Syftet med vår motion var att det skulle vidtagas sådana lagstiftningsåtgärder, att man tillförsäkrar kvinnorna likställighet med männen på samhällslivets alla områden. Men nu säger utskottet att allt detta faller inom ramen för det arbete som författningsutredningen skall utföra.

Det är klart, att vi har läst direktiven för författningsutredningen innan vi ställde vårt förslag och där finns ingenting som uttryckligen ger utredningen i uppdrag att ta befattning med de frågor vi har fört på tal. Utskottet hänvisar till vad som förekom under debatten 1958, som ju också gällde en utvidgning av direktiven för författningsutredningen, men detta är inte alls tillämpligt på det förslag som vi har ställt. Då gällde det helt andra områden än de som vi har tagit upp.

Utskottets besked är också överraskande därför, att frågan om kvinnornas likställighet med männen har debatterats i kammaren vid en mängd tillfällen under de år som förflutit sedan författningsutredningen tillsattes, utan att det vid något enda sådant tillfälle så långt jag har kunnat kontrollera har sagts vare sig i utskottsutlåtanden eller

anföranden, att författningsutredningen sysslar med dessa frågor.

Men det är en uteslutande positiv överraskning när utskottet nu säger att de här frågorna behandlas av författningsutredningen, som så småningom kommer med förslag. Författningsutredningen har nämligen lovat att vara klar med sitt arbete nästa år, och då skall vi alltså äntligen kunna ta itu med ett genomgripande reformarbete på ett område, där vi ännu inte kommit fram ens till en elementär demokratisk praxis.

Det finns som sagt ingenting klart ut sagt om den saken i direktiven, och detta var anledningen till vår motion. Däremot finns det i direktiven allmänna formuleringar, som mycket väl kan tas till intäkt för vittgående förslag. Sammanfattande säges det i direktiven att det handlar om en »samlad översyn av demokratiens funktionsproblem». För vår del anser vi inte att demokratin fungerar riktigt, så länge man tillåter en sådan diskriminering av kvinnorna som fortfarande sker. Men tyvärr finns det ju också en ganska utbredd uppfattning om att en sådan åtskillnad mellan män och kvinnor i fråga om lön, utbildning, rätten till arbete och andra fundamentala mänskliga rättigheter är förenlig med vår demokrati.

Konstitutionsutskottet har bland sina ledamöter — i varje fall såvitt jag har kunnat konstatera — en som tillhör författningsutredningen, och när han nu tillhör dem, som i likhet med utskottet förklarar att utredningen tolkar sina direktiv så, att de frågor som förts fram i den kommunistiska motionen också kommer att bli behandlade inom utredningen, så är detta för oss tills vidare tillräckligt, och jag har därför, herr talman, inget särskilt yrkande.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Utredning ang. stadshypoteks- och bostadskreditföreningarnas verksamhet

§ 12

Föredrogs vart för sig statsutskottets utlåtanden:

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1960/61 till Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut m. m.,

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fråga om befrielse från viss betalningsskyldighet till kronan inom kommunikationsdepartementets ämbetsområde jämte en i ämnet väckt motion, och

nr 58, i anledning av väckta motioner om pension åt vissa personer.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 13

Utredning ang. stadshypoteks- och bostadskreditföreningarnas verksamhet

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 16, i anledning av väckta motioner om viss utredning angående stadshypoteks- och bostadskreditföreningarnas verksamhet.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid

Herr JOHANSSON i Norrköping (s):

Herr talman! Endast några synpunkter i anslutning till bankoutskottets utlåtande nr 16.

Syftet med den av bankoutskottet nu avstyrkta motionen är, enkelt uttryckt, att åstadkomma lika värderingar av underlaget vid belåning av flerfamiljshus, oavsett vilken kreditinstitution som anlitas vid upptagande av bottenlånen.

Det finns i detta avseende för närvarande en från sakliga synpunkter mindre önskvärd differentiering, vilken synes komma att omfatta en allt större del av de lämnade bottenlånen. För att man skall erhålla lägsta möjliga kapitalkostnad i ett statsbelånat bostadshus och därmed kunna hyra ut lägenheterna till lägsta hyror, fordras normalbe-

låning, d. v. s. primärlån inom 60 procent av det av bostadsstyrelsen fastställda avkastningsvärdet och sekundärlån mellan 60 och 70 procent av nämnda värde. Lån på dylika villkor lämnas bland annat av sparbankerna, generalpoststyrelsen och försäkringsbolagen.

Stadshypoteks- och bostadskreditföreningarna, vilkas verksamhet i huvudsak är förlagd till städer och köpingar, har under senare tid kommit att spela en allt större roll som kreditgivare vid bottenbelåningen av flerfamiljshus. Enligt för dessa institutioner gällande författning prövas belåningsvärdena efter andra normer än de som tillämpas av t. ex. sparbankerna och generalpoststyrelsen. Belåningen sker med sekundärlån upp till 75 procent av det belåningsvärde, »som institutionerna efter noggrann värdering åsatt till bedömning ifrågasatt objekt, därest inte taxeringsvärdet är lägre». I sistnämnda fall skall taxeringsvärdet följas.

Som skäl för denna ordning anföres dels säkerhetsskäl gentemot föreningarnas medlemmar och dels att det efter »noggrann värdering» åsatta värdet skulle uttrycka en mera exakt värdering än det av bostadsstyrelsen framräknade avkastningsvärdet. Mot det första skälet skall jag icke göra några andra invändningar än att det är fotat på strikt formella grunder och att bostadsstyrelsen i sitt remissyttrande angivit en möjlig väg att komma förbi det utan att åsidosätta säkerhetsregeln, nämligen genom kommunal borgen.

Det andra skälet anser jag dock till stor del faller, genom att det av institutionerna framräknade belåningsvärdet i regel ligger mellan avkastningsvärdet och taxeringsvärdet, och då gäller taxeringsvärdet som belåningsvärde för dem som anlitar stadshypoteks- och bostadskreditkassorna för bottenlånegivning. Det blir sålunda taxeringsförfarandet som i dessa fall blir avgörande för kapitalkostnaderna i de ny-

Ändringar i lagen om sterilisering

uppförda husen. Och även om man genom olika åtgärder strävar efter en likformig taxering, så vet vi hur svårt detta är att uppnå.

För den lånesökande är detta inte bara irrationellt, utan han måste även i motsats till dem som kan placera sina lån i sparbanks eller liknande skaffa fram ett dyrbart fyllnadslån mellan sekundärlånet och tertiärlånet.

Motionens tanke är, att man genom att ansluta stadshypoteks- och bostadskreditföreningarnas belåningsregler till dem som tillämpas av övriga här aktuella kreditinstitut skall få en likformig belåning och därmed även likvärdiga kostnader och likvärdiga hyror, oavsett vilken kreditinstitution som lämnar bottenlån av dem som står till buds med dylika. Det har tidigare i viss utsträckning varit möjligt att lösa dessa problem genom att fördjupa tertiärlånet, men den möjligheten är nu mycket begränsad.

Även om utskottet inte har velat gå oss motionärer till mötes genom att förorda en utredning av hur de berörda kreditinstitutionerna bättre skulle kunna fylla sin uppgift på bostadskreditmarknaden, har utskottet ändå tänt ett litet hopp genom att medge, att svårigheter att anskaffa fyllnadslån under gällande bestämmelser har uppkommit. Utskottet anser att en bättre samordning mellan olika låneformer bör eftersträvas, och detta är också bostadsstyrelsens mening. I ett yttrande över en framställning lik denna men riktad direkt till Kungl. Maj:t säger nämligen styrelsen bland annat: »Det vore enligt styrelsens förmenande av stort värde om stadshypoteks- och bostadskreditföreningarna finge rätt att lämna underliggande kredit intill 70 procent av fastställda avkastningsvärden.» Detta är också motionärernas mening.

Då nu utskottet allra sist påpekar att frågorna är föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet och utskottet förmodar att de i lämpligt sammanhang blir fö-

remål för utredning, vill jag helt instämma häri och hoppas att Kungl. Maj:t skall finna det möjligt att snarast komma med förslag till ändring i den riktning vi angivit.

Herr talman! Jag har icke något yrkande.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 14

Ändringar i lagen om sterilisering

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 24, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i lagen om sterilisering.

Första lagutskottet hade behandlat två inom riksdagen väckta motioner, nr 309 i första kammaren av herr *Palme* samt nr 385 i andra kammaren av fru *Sjövall*. I motionerna, vilka voro likalydande, hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning om möjligheterna till ändring av steriliseringslagen i enlighet med vissa i motionerna angivna riktlinjer.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 309 och II: 385, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Palme* och *Fagerström*, fru *Johansson*, herr *Östrand*, fru *Löfquist* och fröken *Bergegren*, vilka ansett att utskottet bort hemställa

A) att riksdagen i anledning av förevarande motioner I: 309 och II: 385 måtte

1) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning av möjligheterna till sådana ändringar i steriliseringslagen, att kravet å makes hörande i steriliseringsärenden mildrades; och

2) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning av möjligheterna till sådana ändringar i steriliseringslagen, att sterilisering på medicinsk indikation tillätes även för män; samt

Ändringar i lagen om sterilisering

B) att motionerna I: 309 och II: 385 i den mån de icke besvarats genom vad under A) hemställts icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Fru SJÖVALL (s):

Herr talman! När riksdagen 1955 senast behandlade förändringar av steriliseringslagen, underströk första lagutskottet i sitt utlåtande, att sterilisering icke som tidigare borde betraktas som ett »skäligen ofarligt ingrepp» utan med stöd av de erfarenheter som vunnits måste man gå fram »med största varsamhet, då man använde sterilisering som befolkningspolitiskt instrument eller för att förebygga sociala missförhållanden», eftersom »sterilisering innebar en väsentlig stympning av en människa» och »respekten för individen» måste kräva stor försiktighet innan denna åtgärd tillgreps, inte minst »med hänsyn till dess livsvariga följder».

Motionärerna vill helt instämma i denna utskottets principförklaring, vilken tyvärr icke fått samma pregnanta formulering i årets utlåtande. När vi nu formellt begär en förändring på vissa punkter samt en vidgning av lagens behörighet på andra områden, är avsikten icke att därigenom uppnå en ökad användning av steriliseringslagen, utan tvärtom avser vi att med dessa lagförändringar nå fram till en restriktivare användning av lagen, i klart medvetande om instrumentets riskfyllda psykologiska innebörd. Båda våra motioner har detta syfte, även om den ena av tekniska skäl blivit knuten till abortlagen. Jag vill därför diskutera dem i ett sammanhang.

En av huvudpunkterna i motionerna innebär en lagändring, som skulle tillåta att män steriliserades under vissa bestämda betingelser. Redan 1955 begärdes detta. Det betänkande, som befolkningskommissionen lämnade 1936

och vilket låg till grund för den nya steriliseringslagen av år 1941, utgick ifrån samma principiella uppfattning om familjen och om det fördelade ansvaret mellan man och hustru, som motionerna både 1955 och nu givit uttryck åt; en uppfattning som icke delats av ansvariga departementschefer, lagutskott eller riksdag. Befolkningskommissionen talade om »blandade indikationer», sammanvävda av sociala, ekonomiska, medicinska och ärftliga faktorer, där man icke klart kunde urskilja gränserna mellan dem men där den sammanlagda tyngden av dem till slut blev av »synnerlig varaktig natur», så att »med hänsyn till familjens välfärd och förhållanden i övrigt skäl föreläge till sterilisering av mannen eller kvinnan samt att steriliseringen borde företagas å den part som samtyckte till åtgärden».

Den vidgning motionärerna föreslog 1955 av de medicinska indikationerna för sterilisering sammanföll med dessa tankegångar. I sak önskade man erhålla en motsvarighet till abortlagens socialmedicinska indikationer, främst dess indikation förutsedd svaghet.

Utskott och riksdag avvisade detta med hänvisning till svårigheten att klart bedöma varaktigheten av alla dessa faktorer, inklusive ärftligheten, eftersom sociala och medicinska framsteg kunde åstadkomma förändringar i dessa betingelser resp. bedömningar. Man uttalade även farhågor för att en sådan vidgning skulle innebära missbruk av lagen i form av påtryckning från myndigheter och instanser om ökad användning av densamma.

Jag är fullt ense med utskottet om dessa värderingar och instämmer helt i de risker en sådan lagändring skulle kunna innebära för samhället och för individen.

Jag vill emellertid ett ögonblick dröja vid begreppet missförhållandens varaktighet. I praktiken ställs man inför olösliga problem, därför att inom överskådlig tid kan man icke ändra dessa

Ändringar i lagen om sterilisering

missförhållanden — de må sedan bottna i ekonomiska betingelser för den familj det gäller — dålig bostad, otillräcklig inkomst att försörja en än större familj, sjukdomstillstånd i form av ner-slitning av kvinnan m. m. eller alkoholism och kriminalitet hos maken, eller något annat likartat förhållande.

En faktor är av säkert varaktig natur, nämligen den fruktsamhetsrisk som föreligger mellan man och kvinna så länge de lever sanman, en befruktningensrisk som tyvärr inte kan hävas av existerande skyddsmedel, vilka framför allt i flerbarnsfamiljer visat sig vara klart otillräckliga. Sterilisering måste därför tillgripas som en säker födelsekontrollmetod i många fall, framför allt i de fall där kvinnan tidigare erhållit en eller flera legala aborter just på grund av att makarna av olika skäl, inte minst psykologiska, misslyckats med födelsekontroll.

Många gånger skulle det vara tillräcklig hjälp, avlastning och trygghet, om man kunde genomföra en sterilisering som fungerade endast i fem år och som sedan kunde hävas. Den medicinska vetenskapen ger oss icke detta ytterligt önskade instrument. Steriliseringen är livsvarig. Däri ligger dess främsta risker. Varken abort eller sterilisering utgör någon sorts vanlig operation. Till skillnad från alla andra operationer ingriper de i biologiskt djupt grundade faktorer, i de fundamentala betingelserna för allt liv. Även om människor kanske upplever detta oklart, ligger vetenskapen härom djupt rotad hos varje levande varelse. Aborter och steriliseringar blir därför samtidigt starkt emotionellt laddade och även starkt intellektuellt och etiskt färgade till skillnad från alla andra operationer utom kastrering. För att försöka formulera detta har jag brukat beteckna dem som »metafysiska ingrepp». De handlar också om individens värde och individens integritet. Aborten är det ofarligaste av dessa ingrepp — den är temporär och

dess skada kan hävas genom en ny graviditet.

Det är min erfarenhet från arbete bland steriliserade män som lärt mig detta. Under de år jag arbetat som psykiater och främst som rättspsykiater fick jag klart för mig hur allvarlig en sterilisering upplevs även av de män, som samhället valt att förakta men som kanske delvis på grund av den genomförda steriliseringen i hat vänt sig mot det samhälle de lever i. Det finns ingen anledning förmoda, att sterilisering icke av kvinnor skulle uppfattas lika allvarligt eller ännu allvarligare än av männen.

Om man granskar de tabeller som finns i utlåtandet, finner man att huvudparten av utförda steriliseringar drabbat kvinnor. Man har uppnått en klar snedvridning, ty vilket skäl man än vill åberopa enligt steriliseringslagens indikationer — sinnessjukdom, sinnesslöhet, asocialitet eller de risker ännu ett barn kan innebära inte bara för kvinnans hälsa utan för familjens hälsa — måste orsakerna vara jämnt fördelade mellan män och kvinnor. De kan inte ensamt föreligga hos bara den ena parten.

Sterilisering uppfattas fortfarande som ett straff, en diskriminering eller som ett invaliditets- eller sjukintyg, och människor värjer sig av dessa skäl för att underkasta sig ingreppet.

Det finns alltså en värdering hos läkare, medicinalstyrelse och andra samhällsinstanser, att steriliseringen skulle vara ett utmärkt befolkningspolitiskt instrument. Det är långt lättare att få en sterilisering än att undvika en sådan. De intyg man skriver till socialpsykiatriska nämnden där man avstyrker en sterilisering blir som regel dubbel så omfattande som de där man föreslår en sådan!

Medicinalstyrelsen har i ett av sina remissvar på s. 6 i första lagutskottets utlåtande nr 25 angivit, att man försöker »förmå kvinnorna att frivilligt söka

Ändringar i lagen om sterilisering

sterilisering», så att abortlagens bestämmelse om »under förutsättning av sterilisering» icke behöver nyttjas. Detta medicinalstyrelsens förfaringssätt måste framför allt gälla de kvinnor som redan fött något barn. Detta har nästan blivit praxis. Även om den intygsskrivande läkaren i intyget klart anger, att han anser kontraindikationer föreligga, respektive att han t. ex. på grund av en akut psykos icke ens vågat ta upp problemet till debatt med kvinnan för att inte riskera en försämring av hennes grundsjukdom, så kommer många gånger som ett brev på posten medicinalstyrelsens begäran att kvinnan skall kallas för diskussion om hon icke önskar sterilisering. Detta gäller främst de fall, där steriliseringslagen är tillämplig men där det är tvivelaktigt om abortlagens villkor kan åberopas. Det förekommer emellertid också i dessa fall. Har man t. ex. angivit att kvinnan går sin väg, om sterilisering kommer att ställas som villkor för abort, kräver ändå medicinalstyrelsen detta. Under hand har man meddelat, att man känner sig bunden av abortlagens formulering och därför måste göra så. Både intygsskrivande läkare, kurator och patient upplever detta som en påtryckning från en statlig myndighets sida, en påtryckning som jag vill ifrågasätta om den skall få förekomma i ett demokratiskt samhälle. Patienten-kvinnan böjer sig för detta som socialpsykiatriska nämnden uppfattar som en förfrågan men som man ute på fältet upplever som en order. Socialpsykiatriska nämnden synes alltså icke vara helt införstådd med de principer första lagutskottet och riksdagen uttalade 1955 om den varsamhet, med vilken steriliseringsinstrumentet bör nyttjas.

Detta är en huvudbakgrund till de framlagda motionerna — det gäller att värna om den enskildes fria valmöjligheter. Men som ofta förekommer finns inte huvudmotiveringen uttryckt. Det har inte funnits någon form att uttrycka den. Första lagutskottet har avvisat kra-

vet på utredning om steriliseringslagen. Om en sådan ändå skulle komma till stånd borde man kanske även ta fram det gamla abortbetänkandet från 1950 och ta upp till principdiskussion en del av de problem som berörs där. I Danmark är inom parentes sagt motsvarigheten till den socialpsykiatriska nämnden endast en rådgivande instans, icke en bestämmande.

Utomlands har man under trycket av den befolkningsutveckling som nu sker börjat genomföra sterilisering också av män. Ingreppet är mindre riskfyllt för dem. Sjukhusresurserna i underutvecklade länder tillåter icke samma intagning av kvinnor på sjukhus för dessa operationer som vi kan bjuda. Även om själva ingreppet för kvinnans del — det innebär en operation genom bukhålan — har större risker då det utförs, har ingen utrett i vilken omfattning det också senare kan komma att medföra ökade komplikationsrisker för henne. Steriliseringsfallen är trots allt relativt unga, och det är senare i livet som olika sjukdomar såsom magsår, gallsten, underlivssjukdomar m. m. uppträder och kräver en andra bukoperation, som kan kompliceras genom att man tidigare genomfört en sådan.

När vi föreslagit sterilisering av kroniskt sjuka män respektive av män som frivilligt vill gå med på sterilisering, därför att operationen är kontraindicerad för hustruns del, just på grund av komplikationsriskerna vid den grundsjukdom hon kan ha — högt blodtryck, hjärtfel, benägenhet för blodpropp m. m. — har detta avvisats av utskottet. Man betraktar här man och kvinna som två skilda individer, vilket man aldrig gör i några andra sammanhang när det gäller abort- och steriliseringsärenden; man måste alltid ta hänsyn till den belastning barn och make utgör respektive den hjälp barnafadern kan och vill lämna.

En utredning, som gjorts i Göteborg och som avser över 1 000 abortärenden,

Ändringar i lagen om sterilisering

visar att i vart fjärde fall maken för hustrun utgjorde en belastningsfaktor. Med belastning menades då inte att han övergav henne eller att det förelåg enklare svårigheter, utan att han led av en kronisk sjukdom, att han var invaliderad efter olycksfall, att han betecknades som psykopat, att han var kriminell eller alkoholist. Jag tror att man bör hålla i minnet, att det är dessa sammanvävda faktorer som skapar kvinnans situation.

När utskottet avvisar förslaget om en utredning beträffande sterilisering av män i vissa bestämda fall framhåller utskottet, att den »belägenhet kvinnan råkat i» genom graviditeten är det avgörande och att det i första hand är hon som bör skonas i framtiden. När man läser denna formulering i utskottsutlåtandet i år, något mildrad i förhållande till skrivningen i utlåtandet 1955, anar man en tankegång, att det skulle röra sig om en jungfrufödelse eller kvinnofödelse, någonting som hon själv ensam kunnat åsamka sig.

För utskottets ärade ledamöter skulle jag därför i detta sammanhang vilja framhålla, att hon hamnat i denna belägenhet genom befruktning under ett samlag. Om ingendera parten använder skydd eller om ingendera steriliseras, blir hennes »belägenhet» omigen snart densamma. I eminent mening är man och kvinna oförenligt ett i det ögonblick ett barn skapas. Hon är tillika då passivt mottagande part och mannen aktivt givande — man må sedan diskutera rollfördelningen mellan könen i andra sammanhang och med andra utgångspunkter. Egentligen borde i detta sammanhang befolkningskommissionens riktlinjer klart gälla: den som vill bli steriliserad bör få bli det. Då har man fördelat det oundvikliga ansvar som ligger i ett barns tillblivelse. Nu står mannen för ansvaret och den glädje, som barnet kan ge upphov till när det är önskat. Enligt utskottet bör han slippa ifrån detta ansvar då barnet är oönskat; kvin-

nan skall då allfort ensam bära det. Det är hon som är skuld till att hon blev gravid.

Att försöka föreslå att alla män som fullständigt frivilligt och i klart medvetande om operationens innebörd — och det är detta frågan gäller — skulle få rätt till sterilisering, ansåg vi ogenomförbart, även om det vore principiellt riktigt och äntligen skulle innebära de rätta möjligheterna att angripa det komplicerade ansvarsförhållande som uppstår då ett icke önskat barn kommit till. Vi har därför begränsat oss till att begära, att där maken är orsak till hustruns nedslitning genom kronisk sjukdom respektive där han frivilligt vill genomgå en sterilisering därför att den är kontraindicerad för hennes del, skulle han kunna steriliseras.

Nu är steriliseringslagen genom den tillämpning den fått en snedvriden kvinnosaksfråga, rymmande icke demokratiska angreppspunkter på henne. Om man klart utsade att problemet var ömsesidigt, tror jag att man skulle kunna häva den diskriminering lagen fortfarande innebär och som lever i klara minnesbilder bland människorna. Man skulle då få en öppnare, rättvisare och riktigare utgångspunkt. Kvinnan skulle få i samförstånd med mannen — det samförstånd utskottet i övrigt värnar så mycket om — fördela ansvarsbördan för framtiden. Jag tror att man då äntligen skulle nå fram till att steriliseringsoperationen betraktades och accepterades som en under överskådlig tid nödvändig, definitiv födelsekontroll. En rad psykologiska skadeeffekter skulle kanske därigenom kunna hävas.

Man skall inte i första hand eftersträva att misskötsamma, aggressiva och primitiva män skulle acceptera en sterilisering, trots att indikationerna enligt nuvarande lagstiftning gäller för dem. Det är ogenomförbart på grund av dessa mäns attityd. Det måste vara kloka, normala män med ansvarskänsla,

Ändringar i lagen om sterilisering

som i första hand skall ta ställning till detta problem, och därför måste åt denna typ av män genom en lagändring ges möjlighet att få bestämma. Det är detta utskottet inte har velat tillstyrka en utredning om.

Utskottet har vidare avvisat förslaget om att steriliseringslagens uttryck att maken »skall» höras ändras till abortlagens uttryck att han »bör» höras. I fråga om motiveringen ber jag att få hänvisa till de motioner som väckts. Utskottet har missförstått vad saken gäller, ty det har i sitt utlåtande sagt, att ett yttrande inte kan avtvingas maken. Frågeställningen gäller icke detta. Den gäller den situation, när kvinnan av olika skäl icke vill eller vågar tillåta att maken höres.

För övrigt föreligger stora tolknings-svårigheter från medicinalstyrelsens sida om hur detta skall ske. Vi har till och med varit med om en situation, där mannen var internerad men medicinalstyrelsen icke ansåg sig kunna ta upp steriliseringsfrågan, eftersom mannen hade avstyrkt. Detta har också hänt i andra sammanhang. Det råder så stora oklarheter beträffande tillämpningen på denna punkt, att den borde utredas ytterligare. Det väsentliga — och det tycks heller inte utskottet ha förstått — är att om klara medicinska indikationer för en abort och för en samtidig sterilisering föreligger, kan på grund av denna ordalydelse om att maken »skall» höras, ärendet icke ens upptagas till prövning av medicinalstyrelsen i de fall där detta hörande icke kommit till stånd. Ärendet faller alltså under bordet, och oavsett kvinnans sjukdom måste hon föda barnet. Det är en orimlighet att kvinnan, om det finns medicinska indikationer — och det är det motionerna talar om — inte skall äga rätt att få dessa prövade, vilket alltså inte sker nu.

Jag vill också nämna något om vad första lagutskottet sagt i sitt utlåtande nr 25 om abortlagen. Också där syftar

vi till att i minskad omfattning använda steriliseringsinstrumentet. Jag har redan i motionen citerat uttalandet om att det skulle vara stötande, att dessa kvinnor skulle återkomma gravida på nytt, och då sagt att det icke kan vara mera stötande än när andra kvinnor blir gravida. Medicinalstyrelsen har sagt, att det i förra fallet gäller en eugenisk bedömning, som är ständigt bestående. I det andra fallet gäller det en medicinsk bedömning från fall till fall. I det sammanhanget vill jag understryka, att det aldrig funnits någon enhetlighet i bedömningen i fråga om abortfall, icke ens i fråga om ärftlighetsrisker. Vill vi granska det material vi äger, kommer vi snart underfund med detta.

Vad vi avsett är att samma hänsyn, samma omsorg och samma varsamhet skall visas de kvinnor, vilka är ärftligt belastade eller asociala, som visas friska kvinnor med en betydligt större motståndskraft mot påfrestningar. Vi vill alltså att den principlinje som nu följs för friska kvinnor — att man först genomför en abort, så att kvinnan får uppleva vad detta innebär, och därefter, om hon återkommer gravid, tar upp till diskussion huruvida hon skall genomgå sterilisering — skall gälla även för den andra gruppen kvinnor, och vi menar att denna varsamhet där är än mer befogad, eftersom de psykologiska skadeverkningarna inom denna grupp är större.

Jag vill också påpeka att det finns ett mycket stort gap mellan abortindikationer, steriliseringsindikationer och adoptionsmöjligheter. Detta måste man tänka på när det gäller fall, då kvinnor föder sitt barn just för att steriliseringsvillkor ställts. Samma toleranta — eller om man så vill strikt vetenskapliga — syn på ärftlighetsrisker som föreligger hos en medicinsk instans föreligger icke inom barnavårdsnämnderna, där man har andra värderingar. Det har många gånger hänt att man inte kunnat få barn

Ändringar i lagen om sterilisering

adopterade, utan de har förblivit barnhemsbarn.

Jag vill även poängtera, när man begär en utredning om dessa förhållanden, att medicinalstyrelsens material täcker endast ungefär hälften av alla abort- och steriliseringsärenden, därför att den andra hälften av framställningarna avslås redan på rådgivningsbyråerna, och handlingarna blir alltså inte insända till Stockholm. Tar man enbart medicinalstyrelsens material får man en skev bild. Ville man ha fullständiga uppgifter borde man gå till pastorsämbetena och se hur många kvinnor som — efter att någon gång ha varit på en rådgivningsbyrå — fött barn. Det är fullständigt riktigt som Kuratorsföreningen antar, att en hel del av kvinnorna aldrig vågar återkomma.

Vi har också begärt att om medicinalstyrelsen skall vara instans och en decentralisering inte skall genomföras, bör alla ärenden bedömas av medicinalstyrelsen. Skälet är delvis att psykiatriska indikationer inte skall ha en annan värdering än kroppsliga — att de båda slagen av indikationer alltså skall komma i paritet med varandra. Några av de allvarligaste bakslag efter sterilisering som jag upplevt har drabbat s. k. tvåläkarutlåtanden på kroppslig indikation, där man bortsett från de psykologiska skador steriliseringen har givit upphov till.

Herr talman! När det gäller exempelvis strafflagen har grundprincipen varit att hellre fria än fälla. Abort- och steriliseringslagarna har i vissa bestämda fall kommit att bli strängare än strafflagen, och det är detta vi vill ha upptaget till utredning. Om riksdagen stannar för att begära en utredning, hoppas jag att statsrådet Johansson inte begraver kravet i samma skrivbordslåda, där 1950 års abortutredningsbetänkande ligger, utan att han utfärdar direktiv och i dessa tar hänsyn till allt vad som framförts under debatten och i utlåtandet. Jag slutar med att yrka bifall till

den reservation, som knutits till första lagutskottets utlåtande nr 24, medan jag i fråga om utskottets utlåtande nr 25 inte har något yrkande.

Herr LARSSON i Stockholm (fp):

Herr talman! Fru Sjövall valde att diskutera båda de utskottsutlåtanden, som föreligger i abort- och steriliseringsfrågorna. Jag skall inte göra det, eftersom motionärernas krav i utlåtandet nr 25 godtagits i största utsträckning. Där har utskottet tillstyrkt att en utredning kommer till stånd. Jag håller mig därför till det första ärendet, nämligen utskottets utlåtande nr 24 om steriliseringen.

Det är i tre avsenden som motionärerna vill ha steriliseringsbestämmelserna ändrade. De vill dels att tvångsföreskriften om makes hörande vid ansökan om sterilisering skall mildras, dels att möjlighet skall beredas mannen att låta sterilisera sig vid svaghet hos hustrun samt slutligen att alla steriliseringsärenden skall ställas under medicinalstyrelsens beslut och att de s. k. tvåläkarintygen därmed skall upphöra att existera. Det sistnämnda önskemålet har emellertid icke upptagits av reservanterna, varför det icke finns anledning att här närmare gå in på detta.

I 3 § av steriliseringslagen finns den bestämmelsen intagen, att tillstånd till sterilisering av gift person icke får lämnas av medicinalstyrelsen utan att maken bereds tillfälle att yttra sig. Bestämmelsen har tillkommit av det skälet, att man har ansett att en i äktenskapet så viktig fråga som begränsning av möjligheterna att skaffa barn inte ensidigt skall avgöras av den ena maken utan möjlighet för den andre att påverka beslutet. Men det är att märka — och det vill jag ytterligare understryka — att det icke föreligger vetorätt för någon av makarna. Bestämmelsen har i själva verket inte vidsträcktare betydelse än att den omöjliggör en sterilise-

Ändringar i lagen om sterilisering

ring utan den andre makens vetskap. Fru Sjövall sade ju nyss att hon också var införstådd med detta.

Motionärerna och fru Sjövall i sitt föregående anförande har velat göra detta till en kvinnofråga. Tyvärr har en del av organisationerna, som fick yttra sig i ärendet, också uppfattat saken på samma sätt. I utskottet däremot har man icke fattat saken så. Kvinnan står icke i beroendeställning på det sätt, som fru Sjövall har velat göra gällande. Skulle bestämmelserna på detta område helt upphävas, skulle det naturligtvis uppkomma fall, där mannen läte sterilisera sig utan hustruns vetskap. Jag skall strax återkomma till detta — det kan bli en följd av de ändringar som föreslagits. Motionärerna anser emellertid inte att möjligheterna för maken att yttra sig skall borttagas generellt utan vill endast ha vissa uppmjukningar i bestämmelserna om att medicinalstyrelsen i fråga om hemskild make skall inhämta den andra makens mening.

Det är klart att man kan tycka, att om söndringen i ett äktenskap fortskridit så långt att makarna lever under hemskillnad, finns det inte skäl att anföra samhörigheten makarna emellan som ett motiv för att bådas mening skulle inhämtas. Men det är ju så, att hemskillnad leder inte bara till skilsmässa utan i ett icke oväsentligt antal fall till fortsatt äktenskap — ja, ibland t. o. m. till en lycklig samlevnad i fortsättningen. Ett hinder för *den* gynnsamma utvecklingen skulle uppstå, om under hemskillnadstiden den ena maken steriliserats utan den andras vetskap. Antag att kvinnan under hemskillnadstiden steriliserats och hon sedermera kommer i djup ånger över detta — det är inte alls ovanligt att så sker. Då måste hennes depression öka i hög grad genom att hon låtit företaga ingreppet utan makens hörande. Detta kommer att mycket försvåra, ja, kanske rent av omöjliggöra ett fortsattande av äktenskapet, som måhända just för kvinnan skulle ha in-

neburit räddningen undan en mental sjukdom. I den mån man tänkt sig att en lagändring framför allt för den kvinnliga parten skulle betyda befrielse från tvång, är det inte alls osannolikt att följderna i stället blir den rakt motsatta. Dessa skäl har gjort att utskottet inte har velat medverka till den ifrågasatta lagändringen.

Det nu anförda, herr talman, sammanhänger med det andra av motionärernas önskemål, nämligen att lagen skall ändras så att det blir möjligt för mannen att sterilisera sig i hustruns ställe, om en sterilisering av henne eljest skulle vara tillräddlig för att skydda henne mot ytterligare barnsbörd. Det gäller alltså den medicinska indikationen. Om nu motionärernas synpunkter i båda fallen vunno beaktande så skulle följande situation mycket väl kunna uppstå. Slitningar som leder till hemskillnad uppstår inom ett äktenskap på grund av att mannen inte vill låta sterilisera sig i hustruns ställe. Med hänsyn till den stora betydelse denna fråga har enligt motionärernas uppfattning skulle en dylik hemskillnadsorsak inte vara osannolik. Under hemskillnadstiden ändrar han sig emellertid och låter företaga ingreppet men avstår från att i förväg meddela hustrun sin ändrade inställning, och hennes yttrande infor dras heller inte av medicinalstyrelsen. När det är klart meddelar han henne vad som skett och framhåller, att det inte finns något hinder för dem längre att fortsätta äktenskapet. Men det är just vad som finns, ty under tiden har hon träffat en annan man och hon har ingen lust att återupptaga samlevnaden med sin make utan vill att skilsmässodomen skall avkunnas efter hemskillnadsårets slut. Vad har nu resultatet blivit? Jo, att mannen har blivit steriliserad, vilket ju måste vara till nackdel för honom vid ett eventuellt kommande äktenskap, under det att kvinnan, hans förutvarande hustru, fortfarande är oskyddad mot barnsbörd. Vidhåller hon

Ändringar i lagen om sterilisering

sin förutvarande uppfattning om steriliseringen, så skulle det betyda, att hon kommer att ställa samma krav även på sin nye make, om hon gifter om sig.

Det anförda visar hur svårt det är att ändra lagen om sterilisering utan att det medför orimliga konsekvenser. Utskottet har diskuterat möjligheterna för en helt förutsättningslös utredning men har funnit, att en sådan inte kan leda fram till något resultat — i varje fall inte ett resultat som kan tillfredsställa motionärerna — och har därför funnit det meningslöst att föreslå en dylik. En utredning måste ha det syftemål som anges i motionen och en sådan har utskottet inte ansett sig kunna tillstyrka.

Nu är det också så att olägenheterna med den nuvarande lagstiftningen inte är så stora att de motiverar ändringar, vilkas konsekvenser kan bli ännu otrevligare. Jag skall ta ytterligare ett exempel: Två unga makar lever i ett lyckligt äktenskap, men hustrun drabbas av en varaktig ohälsa som gör det riskfyllt för henne att få barn. Hon är emellertid rädd för att underkasta sig en sterilisering, varför maken, som är djupt fäst vid sin hustru, gör det i hennes ställe. Hennes sjukdom leder dock så småningom till döden. Maken är ännu ung och har livet framför sig, men han är för alltid avstängd från möjligheten att i ett nytt äktenskap få barn. Det är ett ganska grymt offer som lagen då tillät honom att göra och som blev meningslöst.

Utskottet har inte kunnat komma fram till någon annan uppfattning än det hade 1955, då en liknande framställning gjordes. Jag kan försäkra fru Sjövall att vi verkligen har diskuterat detta grundligt. Personligen kan jag säga fru Sjövall, att jag gärna skulle ha velat, att man kunnat åstadkomma bestämmelser, varigenom vissa av de nackdelar för kvinnan, som fru Sjövall pekat på, skulle ha blivit undanröjda, men jag har inte kunnat finna någon väg att nå detta resultat. Utskottet har som

sagt trots ingående diskussion inte kunnat komma fram till en ändrad uppfattning om denna sak.

Sterilisering av medicinska skäl skall inte göras annat än på den make, vars tillstånd nödvändiggör ingreppet, och av biologiska skäl måste det ju så gott som alltid bli hustrun. Inför man möjlighet också för mannen att sterilisera sig i det nu berörda avsendet, utvidgar man högst väsentligt det område som bestämmelserna avgränsar. Utskottet finner detta icke lämpligt, särskilt med hänsyn till att de fall, som verkligen kunde vara behjärtansvärda, inte alls komme att påverkas av lagändringen, vilket fru Sjövall både i motionen och i sitt anförande understrukt. De män som verkligen skulle behöva steriliseras kommer inte att lämna sitt medgivande, och detta har även erkänts av motionärerna. Dessa föreslår inte tvång. Utvidgade möjligheter till sterilisering kan inte vara den rätta vägen när det gäller att komma till rätta med de problem av social och medicinsk natur som onekligen är intimt förbundna med den äktenskapliga samlevnaden.

Herr talman! Jag vill med det anförda yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru SJÖVALL (s):

Herr talman! Det är riktigt att lagen genom den utformning den fått har blivit en kvinnofråga. Genom de förändringar vi föreslår vill vi få fram att den blir en gemensamhetsfråga. Den skall inte på något sätt vändas till att bli en manlig fråga med ny snedbelastning som följd.

Om man vill genomföra förändringar och förbättringar, måste man ju börja i den mest positiva ändan och gå via de kloka männen. Det är ingen ovanlighet att när kvinnor är gifta med alkoholiserade och sjuka män tvingar man kvinnorna att genomgå en sterilisering, därför att man vet att de blir gravida på nytt och detta vill man för-

Ändringar i lagen om sterilisering

hindra. Eftersom det aldrig kan tas upp till diskussion, huruvida steriliseringen inte skulle kunna ske av mannen i stället, ligger trycket psykologiskt på kvinnan, från mannens, från samhällets och från läkarnas sida, och det blir hon som blir steriliserad. Om en sådan kvinna är gift med en man, som antingen dör i kräfta eller av någon hjärtsjukdom eller som interneras på lång tid och hon blir skild från honom, är det då inte grymt om hon hunnit bli steriliserad kanske vid 25 års ålder — det är ingen ovanlighet — när hon sedan kanske vill gifta om sig med en hygglig och sköt-sam man? Är inte det grymt, att hon då inte kan få barn?

Det är för att undanröja den formen av grymhet som vi vill ha diskussion kring denna fråga. Jag vill klart framhålla, att vi inte alls önskar ett upphävande av villkoret att mannen skall höras, utan han bör höras. I motsatt fall bör naturligtvis kvinnan höras, om mannen skall steriliseras. Men medicinalstyrelsen kan nu inte alls ta upp dessa ärenden till bedömning, om mannen inte höres. Medicinalstyrelsen kan inte säga »vi underlåter att höra honom, därför att det finns vägande skäl för att inte göra det», ty ärendet blir inte insänt till medicinalstyrelsen. Och skulle det av misstag bli insänt, skickas det tillbaka. Det blir inte behandlat. Detta måste väl ändå vara en avvita ordning, om kvinnan har en allvarlig sjukdom, som klart indicerar sterilisering.

I alla steriliseringsfall gäller dock att först när man kommit fram till att situationen av olika skäl är varaktigt dålig föreslås en sterilisering. Även om makarna är hemskilda och hemskillnaden sedan återgår, är situationen lika varaktigt dålig, därför att steriliseringsindikationen fanns när kvinnan sökte sterilisering, och den kommer att finnas kvar, även om makarna återupptar samlivet. Om man då talar om för mannen, varför steriliseringen blivit

genomförd, kan han säkerligen acceptera detta, därför att orsaken till den fanns vid den tidigare tidpunkten.

När kvinnan varit otrogen under hemskillnadsåret men behovet av ingreppet alltfört finns hos henne, fastän en annan man är barnafader, måste man ha rätt att uppta detta till prövning. Men det får man inte på grund av lagens nuvarande utformning.

Alla dessa förhållanden är värda en utredning för att undanröja de missförhållanden som kan uppstå. Detta har utskottet missförstått. Vi vill inte på något sätt förenkla frågan. Vi vill endast ta bort de felaktigheter som varje lag har. När det i den praktiska tillämpningen visar sig, att felaktigheter finns, skall man plocka bort dem undan för undan. Vi har inte föreslagit några bestämda förändringar utan en utredning av vilka förändringar som är möjliga att genomföra utan att någon part, vare sig man eller kvinna, blir otillbörligt skadad av de förändringarna.

Herr LARSSON i Stockholm (fp):

Herr talman! Jag förstår fru Sjövals indignation när det gäller dessa ansvarslösa alkoholiserade män, vilkas hustrur kommer i ett mycket besvärligt läge. Men, fru Sjövall, vi kommer aldrig att kunna få dem att frivilligt sterilisera sig, utan då måste vi tillgripa tvångslagar. Och så långt har inte fru Sjövall syftat varken i sin motion eller i sitt anförande nyss. Så långt kan vi helt enkelt av olika skäl inte gå, som jag ser saken. Det är inte heller det som denna fråga gäller, utan den gäller den frivilliga steriliseringen, och den är fullkomligt betydelslös när det gäller dessa asociala eller till hälften asociala män.

Efter härmed slutad överläggning gav herr förste vice talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid ut-

låtandet fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Sjövall begärde emellertid votering, i anledning varav efter givna varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 24, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 89 ja och 89 nej, varjämte 24 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Då sålunda de avgivna rösterna voro lika delade, nedlade herr förste vice talmannen i rösturnan en ja-sedel och en nej-sedel, varefter på herr förste vice talmannens anmodan fröken *Vinge* ur urnan upptog den ena av dessa båda sedlar; och befanns denna innehålla nej. Kammaren hade alltså i enlighet med nej-propositionens innehåll bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr talmannen återtog nu förhandlingarnas ledning.

§ 15

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 25, i anledning av väckta motioner om viss ändring i lagen om avbrytande av havandeskap.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16

Förordning om mopeder m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 21, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om mopeder m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Eftersom jag vid fjolårets riksdag väckte en motion med exakt samma syfte som det regeringsförslag som nu ligger på riksdagens bord, enhälligt tillstyrkt av utskottet, är det för mig angeläget att uttala min tillfredsställelse över att frågan har förts fram på det sätt som här skett genom Kungl. Maj:ts försorg. Jag vill så mycket mer energiskt göra denna reflexion som utskottet i fjol visserligen sade sig i sak dela tanken, men ändå — trots att det redan då förelåg sakkunnigutlåtande — ställde sig tveksamt till en särskild försäkringsform för mopedister. Därutöver vill jag bara tillägga att det torde vara riktigt att antalet olyckor, förorsakade genom mopeder, är relativt litet, men man kan inte därav dra den slutsatsen att det inte skulle vara nödvändigt med en särskild försäkringsform; skadeverkningarna har nämligen i många fall bevisligen varit mycket stora.

Slutligen vill jag ge departementschefen en liten blomma både för det initiativ som han här tagit och för det relativt enkla och praktiska grepp på hela frågan om tillvägagångssättet och övergångsbestämmelserna som propositionen innebär. Vad som nu kommer att beslutas innebär ett steg i rätt riktning när det gäller att öka trafiktryggheten här i landet, och jag vill såsom fjolårsmotionär uttala min tillfredsställelse över det som i år sålunda sker.

Vidare anfördes ej.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Ändring i lagen om ersättning för mistad fiskerätt m. m.

§ 17

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om renmärken, m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18

Ändring i lagen om ersättning för mistad fiskerätt m. m.

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 15, i anledning av motioner om ändring i lagen om ersättning för mistad fiskerätt m. m.

Tredje lagutskottet hade behandlat fyra i riksdagens andra kammare väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 264 av herr *Levin*, nr 285 av herr *Svensson* i Krokstorp *m. fl.* samt nr 596 och 597 av herr *Lundberg*.

I motionen II:264 hemställdes, att riksdagen måtte besluta sådan ändring av lagen om ersättning för mistad fiskerätt, att i lagens första paragraf såsom ett tredje stycke tillfogades: »Vid ersättnings bestämmande skall beaktas ej blott den förlust av fiskerätt som ägaren vidkännes utan även den utvidgning av rätten till fritt eller enskilt fiske som ägaren må hava vunnit.»

Motionen II:285 gällde strandägarers rätt till ersättning för utredningsarbete m. m. i samband med ansökan om ersättning för mistad fiskerätt. I motionen yrkades, »att riksdagen måtte besluta att samma rätt till ersättning för utredningsarbete och liknande förberedelser för domstolsbehandling må tillerkännas strandägare, som styrkt sig ha i laga ordning ansökt om ersättning för mistad fiskerätt som Kungl. Maj:t beslutat eller kommer att besluta i fråga om de för kronans räkning utsedda fiskesakkunniga och övriga experter, samt att ersättningarna skall utgå ur förslagsanslag till Ersättning till strandägare för mistad fiskerätt som redan av riks-

dagen beslutats eller framdeles kan komma att beslutas.»

I motionen II:596 yrkades dels avslag å Kungl. Maj:ts förslag att i ersättning till strandägare för mistad fiskerätt m. m. för budgetåret 1960/61 anvisa ett förslagsanslag av 5 000 000 kronor, dels att riksdagen måtte »hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag snarast möjligt om ett övertagande av de vatten- och fiskerättsområden som till fullo är betalda till dem som krävt ersättning för intrång i fiskerätt.»

I motionen II:597 anhölls, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa »dels att de förutsättningar som riksdagen knöt till lag om gräns mot vatten angående rätt för alla medborgare att få nyttja vattenområde blir respekterade, dels om utredning angående en begränsning av bolagens och större jordägarers dispositionsrätt till fauna, flora och vattenområden och eventuellt ett överförande till samhället av markområden då de icke utgör råvarukälla till industriell verksamhet inom området samt skapande av ett effektivt skydd för att skär och holmar efter kusten icke ockuperas av bolag och andra till förfång för allmänhetens rekreation och trivsel.»

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till känna vad utskottet anfört i anledning av motionen II:264;

B. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till känna vad utskottet anfört i anledning av motionen II:285;

C. att motionerna II:596 och II:597 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **LUNDBERG** (s):

Herr talman! Det ärende som vi nu skall behandla, frågan om ersättning för

Ändring i lagen om ersättning för mistad fiskerätt m. m.

s. k. intrång i fiskerätt, har ju varit aktuellt alltsedan det år 1950 lagstiftades om gränsdragning mot vatten och ändringar i fiskerättslagen genom de beslut som riksdagen då fattade. I diskussionerna om denna sak visade man en ganska ljusblå syn på möjligheterna att i praktiken genomföra lagstiftningen på ett riktigt sätt. I och med att människorna hade fått ökad fritid och större möjligheter att komma ut i naturen och tillgodogöra sig dess olika värden, var det emellertid mycket betydelsefullt att vi såg till att inte lagstiftarna i ett av departementen, då det gällde exempelvis en sådan sak som gränsdragningen mot allmänt vattenområde, vidtog åtgärder som skulle slå sönder vad vederbörande i socialdepartementet och andra departement hade försökt åstadkomma.

Det sades vid detta tillfälle år 1950, att lagen skulle innebära vissa värden. Jag vill emellertid konstatera, att det tvärtemot alla uttalanden har visat sig, att min, som det kanske då tycktes, pessimistiska uppfattning om lagen har vida överträffats av verkligheten. Man frågar sig i dag, om det i justitiedepartementet år 1950 inte fanns någon person, som ägde kunskap i frågan om gräns mot vatten eller i fiskerättsfrågor. Man undrar, om justitiedepartementet endast var en sorts befodringsdepartement utan ansvar för de lagar, som det presenterade riksdagen. Förvisso är det många ute i de svenska bygderna som ställer sig den frågan i dag. Vad tror damerna och herrarna att en 95-årig änka tänker, när hon får några tusenlappar för intrång i fiskerätt, fastän hon aldrig i sitt liv har fiskat och inte hennes man heller? Vad gör en sådan människa för reflexioner, när hon ser, att staten här ger ut miljon på miljon, medan man när det gäller andra frågor, som för henne varit viktigare, nämligen sjukvårdsfrågor och liknande, har sagt: »Vi har icke pengar till att klara det hela»?

Resultatet är också anmärkningsvärt; det har blivit som jag förutspådde redan år 1950. Enligt en tidningsuppgift har bolagen i det län jag representerar tagit ut en halv miljon kronor i ersättning för s. k. intrång i fiskerätt. Samtidigt har det visat sig, att andra har beräknat ersättningen inte efter det intrång de själva har lidit utan efter det, som en fiskare eventuellt skulle ha drabbats av. Detta har inneburit att enskilda i anmärkningsvärd utsträckning har uppburit ersättningar.

Det berättades mig i förra veckan att en viss stor jordägare av hänsyn till ersättningsberäkningarna hade bestämt att hans arrendatorer skulle sägas upp. Han hade velat ordna något slags skenarrende som gjorde det möjligt för denne store godsägare, som troligen var ägare till all marken tack vare ett visst förfarande 1881, att få sin ersättning höjd. När arrendatorerna vägrade att vara med på de anordningar han hade tänkt ut fick de finna sig i att jordägaren sade upp arrendekontrakten, trots att dessa människor några hundra år haft fiskerätt där och likaså sina fiskebodrar.

Hur man bär sig åt bland de stora jordägarna kan man finna också av vad som företagits av general Knut Erik Wilhelm Söderhielms dödsbo och kapten Carl Emil Tottie — namnet förefaller litet bekant. Dessa som är delägare till Långvinds bruk har i ersättning fått 299 925 kronor, om man lägger på räntan ungefärligen 402 000 kronor för s. k. intrång i fiskerätt.

Man lägger även märke till att tack vare att ett visst domslut i högsta domstolen i en tvist om räntan på ersättningen, där räntan fastställdes till en procent lägre än vad som motparten yrkade, så kunde staten spara bara i räntor 18 miljoner kronor.

Det är, herr talman, också en del andra underligheter som har inträffat. I exempelvis Uppland har under det senaste året ett bolag, Korsnäs aktiebo-

Ändring i lagen om ersättning för mistad fiskerätt m. m.

lag, varit på krigsstigen. 1950 sade jordbruksministern att det var alla människor förbehållet rätt att nyttja alla vatten i detta land, men Korsnäs aktiebolag har visst egna lagar, och riksdagens möjlighet att stifta lag förefaller vara rent formell. Riksdagen tror att den har lagstiftningsrätt, men andra krafter har makt att sätta det vi har beslutat ur spel. Inte minst bolagen har utnyttjat dessa möjligheter på hänsynslöst sätt.

Vad tror herrarna och damerna att de cirka 600 människorna i en socken i Uppland sade när de en dag plötsligt ställdes inför påbudet att deras farkoster skulle forslas bort från den sjö där de legat och att alla fasta anordningar skulle avlägsnas från bolagets mark och alla båtplatser friställas. Om en farkost låg på bolagets mark, förklarades det, skulle bolaget vidtaga åtgärder för att få den bortforslad. Bolaget, Korsnäs aktiebolag, äger huvuddelen av all mark i bygden. Den sjö striden gäller har i alla tider nyttjats av bygdens befolkning. Sjön utgör jämväl del av en kyrklig samfällighet. Allt detta nonchalerar bolaget i vetskap om att bolaget, om det nu sänder ut ett dekret att det rör om alltsammans, sedan får möjlighet att utöva den påtryckning lagen icke ger bolaget möjlighet till.

Förra veckan var jag i Hållnäs socken, en socken där det inte finns någon som helst industri, bara jordbruk. Korsnäs aktiebolag har vid ett vatten som är samfälld egendom behagat uppsätta skyltar av det här slaget:

(Demonstration)

»Varning.

Olovligt fiske tolereras ej och föranleder polisanmälan.

Korsnäs aktiebolag.»

Detta har bolaget gjort utan att rådfråga någon annan som har rätt i detta vatten.

Jag hade tillfälle att möta samtliga jordbrukare ifrån tre byar där i förra veckan. De uttalanden som då gjordes var ganska fräna. I de sjöar som bola-

gets förbud avser har befolkningen haft fisket gemensamt sedan urminnes tid. Nu säger bolaget att det skall vara punkt och slut med ortsbefolkningens fiske och tar rätten i egna änder och stänger ut dessa jordbrukare.

Jag kan mer än väl förstå Korsnäs-bolagets motiv. Bolaget har inte någon industri i Uppland men däremot stora skogs- och vattenområden och annan mark. Det kan nu driva en jobbarpolitik i fråga om tomtmark. Det försöker systematiskt göra livet så surt som möjligt för de små bondbyarna och vidtaga åtgärder för att göra det så odrägligt att bo där att folk flyttar därifrån. Kan det vara lämpligt att bolagen skall få fortsätta på samma sätt som hittills?

Jag skulle kunna anföra en hel del olika praktiska följder av lagen men det finns ingen anledning att gå in mera på detta. Lagen är en juridisk skandal. Jag vågar också säga att om man skulle erinra om Pettersson & Bendel eller Ebberöds bank i det här sammanhanget så vore det mer än väl befogat och icke någon som helst överdrift.

Jag har vid olika tillfällen försökt ta upp problemet till diskussion. Det har dock visat sig omöjligt att få rättelse. Det är nämligen den s. k. expertisen som avger utlåtanden — i detta sammanhang har det visat sig, att de som avgett utlåtande till utskottet är parter i saken. Man frågar sig om det ändå är lämpligt att bygga ett utskottsutlåtande på partsomdömen.

Nu kan man fråga sig vad det kan betyda, om svenska staten ger ut 200 miljoner kronor. Den har ju så gott om pengar! Visst har staten gott om pengar. Men det verkar ibland som om den inte skulle ha det. Jag har röstat för inrättandet av läkartjänster för att förhindra dödsfall på grund av läkarbristen. Detta har man emellertid inte haft råd till. Jag har talat för en ökad utbildning av sjuksköterskor, men det har man inte haft råd till. Jag har talat för än det ena, än det andra. Man säger bara att

Ändring i lagen om ersättning för mistad fiskerätt m. m.

det statsfinansiella läget är så och så, och att vi inte har råd.

År 1950 sade man att detta skulle kosta högst 3 miljoner kronor. Det är då underligt att man nu skall vara med om att ge ut 5 miljoner kronor och därmed vara uppe i 16 miljoner sammanlagt. Denna dans kommer kanske att fortsätta. Kostnaderna stiger kanske till 100 eller 200 miljoner kronor. Detta är en orimlig politik. De människor — sakkunniga, jurister och andra — som kunde felbedöma läget så 1950 och gentemot mig använda ganska starka ord, de borde ändå själva få ta ansvaret. Det är ju ändå jurister, som i olika sammanhang haft möjligheter till att vid senare tillfällen bedöma och pröva detta.

Även en annan sak har aktualiserats i detta sammanhang. Ute i de svenska bygderna har vi haft s. k. bygdevägar. Vi har haft sådana vägar som nyttjats i hundratals år. Nu har helt plötsligt bolagen kommit på att stänga även dem. Man har naturligtvis förbättrat vägar, det är riktigt. Det har varit nödvändigt med tanke på lastbilstrafiken. Så sätter man emellertid upp skyltar på olika håll och säger ifrån, att vägen är förbjuden för den och den trafiken. Vad man har för rättsgrund för detta vet jag inte. Eftersom även andra än riksdagen bestämmer vad som är lag och hur lagen skall tolkas, så är det som skett kanske riktigt ur deras synpunkt. Dessa bestämmelser är dock orimliga och det borde ändå vidtas åtgärder för att lägga detta till rätta.

I motionerna nr 596 och 597 har jag tagit upp några synpunkter. Jag yrkar avslag på dessa 5 miljoner kronor som statsrådet begärt till hjälp åt bolag och andra »nödständda» människor i detta land. Jag tycker att dessa fått tillräckligt och inte skall ha mera.

Jag har också tagit upp en annan principiell fråga. Vid Upplands kust har bolagen tagit ut en halv miljon kronor. Vi har mer än tillräckligt betalt

dess vattenområden. Vi har betalt mer än dubbla den summa som exempelvis ett jordbruk kostat. Då borde väl staten se till att äganderätten till dessa vattenområden överförs i statens ägo.

Jag skulle också vilja ställa en annan fråga. Ett bolag fick 92 000 kronor. Bolagets huvudsakliga vattenområde, som man gjort s. k. intrång på, består av ett timmermagasin. Detta finns fortfarande och lägger hinder i vägen för ett fritt fiske. Kan nu staten av bolaget begära ersättning för intrång på den fria fiskerätten, eftersom staten förut betalat ut ersättning för intrång på det vattnet?

Ett skogsbolag lägger exempelvis ut timmerbommar m. m., som omöjliggör fiske i vissa stora vattenområden. Bolaget gör intrång på det vattenområde som det allmänna fått släppa till pengar för. Kan vi då ha juridisk möjlighet att få ersättningen tillbaka?

Jag vill ställa ytterligare en fråga. Man har ju betalt ersättning för vattenområden, som blivit torrlagda. Vi vet ju att en landhöjning genom århundradena äger rum som uppgår till cirka en centimeter per år. Detta har gjort att vissa vattenområden — de är ganska stora — som man har betalt för, var torrlagda när betalningen erlades. Blir nu jordägarna skyldiga att försöka rensa upp marken så att dessa vattenområden blir fiskbärande, eftersom det enligt ersättningsgrunderna skall gå att fiska så och så många kilo fisk per år? Det har inte funnits fisk där på länge, ty fisken kan inte leva utan vatten. Skall staten nu fullfölja sitt resonemang om intrång även i det avseendet?

Staten har därför anledning att säga stopp för dessa ersättningsbetalningar. Har man betalat ut 11 miljoner kronor i stället för de 3 miljoner kronorna, borde det räcka till.

Det är angeläget att Kungl. Maj:t verkligen noggrant prövar hela frågan och ser till att vi kommer ur detta elände så fort som sig göra låter.

Jag har i mina motioner ställt flera

Ändring i lagen om ersättning för mistad fiskerätt m. m.

yrkanden. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till mina motioner i vad de berör detta betänkande. Vad beträffar anslaget på 5 miljoner kronor kommer jag givetvis att ställa yrkande när jordbruksutskottets utlåtande nr 20 tages upp till avgörande. Jag förstår inte att jordbruksutskottet varit så konungsligt och haft så bråttom, att utskottet inte ens har funnit rätt på min motion om avslag på anslaget om 5 miljoner kronor. Kanske jordbruksutskottet inte arbetar så noga och inte heller har resurser att finna utvägar. Experterna som 1950 var så styva i korken får väl nu låta sin expertis komma till sin rätt så att vi får veta hur man skall kunna sätta stopp för ersättningarna. Att dessa experter försvunnit ur statlig tjänst förutsätter jag, men det kan inte vara omöjligt att leta upp dem och ställa dem till svars för den skada de åsamkat svenska staten.

Vidare vill jag att vi skall få en utredning om frågor rörande gränsen mot vatten. Samtidigt begär jag att vi skall inskränka bolagens och de större jordägarnas dispositionsrätt till fauna, flora och vattenområden och söka hindra att bolagen ockuperar de holmar och fritidsreservat vi ute i bygderna sedan urminnes tid har haft. Dessa reservat har icke haft någon enskild eller annan ägare utan nyttjats gemensamt. Jag tror att lagen från 1950 hos bygdebefolkningen har skapat en irriterad stämning och det finns anledning säga ifrån, då något bolag, exempelvis Korsnäs bolag, vill agera baggbölare 1960 och vara en parasit, som det är mycket angeläget att bli av med. Riksdagen måste väl förstå att här står värden på spel som man inte bör nonchalera.

Herr talman! Jag ber med det anförda att få yrka bifall till mina motioner i vad det gäller detta ärende.

Herr LEVIN (s):

Herr talman! Jag skall begränsa mig till att i all korthet yrka bifall till vad

utskottet här enhälligt har föreslagit. Utskottet har i anledning av motionerna 264 och 285 föreslagit att Kungl. Maj:t skall ta upp till övervägande de frågor som upptagits i dessa två motioner samt att i samband därmed även göra en undersökning beträffande de i ersättningsmål tillämpade principerna för beräkning i olika fall av värdet av den förloerade fiskerätten.

Det kan inte bestridas att principerna varit olika i olika fiskevärderingsnämnder, och Kungl. Maj:t får väl se till — eventuellt genom sammankallande av en ny konferens mellan ordförandena i fiskevärderingsnämnderna — att man får mera enhetliga principer och direktiv. Utskottet förutsätter ju också att denna utredning skall kunna verkställas så snabbt, att åtgärder i anledning därav om möjligt skall kunna föreläggas höstriksdagen 1960. Jag vill understryka detta också och jag hoppas att Kungl. Maj:t till höstriksdagen 1960 skall kunna komma fram med något förslag i ärendet. Ännu en gång ber jag att få yrka bifall till vad utskottet har föreslagit.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Utskottets talesman bara yrkar bifall till ett enhälligt utskottsutlåtande, och det är ju ganska enkelt. Jag förstår mer än väl att tredje lagutskottet har så många synder bakom sig i det här fallet, att det just inte kan göra något mera i detta sammanhang. Det skulle ha varit intressant om statsrådet Netzén hade varit närvarande. År 1950 var han en av de två skåningar som röstade för mitt avslagsyrkande vid det tillfället. Det skulle ha varit angeläget att av statsrådet få svar på en del av de frågor som jag har ställt.

Att bara hänvisa till utskottsutlåtandet är ju mycket enkelt. Här gäller det ersättningar som går upp till 100, 150, kanske 200 miljoner kronor. Skall riksdagen utan närmare utredning år efter år fortsätta med denna slentrian i fråga

om juridiska problem sådana som ersättningsproblem, när vi på andra områden noga granskar utgifterna och hänvisar till att vi inte har pengar? Jag tycker att tredje lagutskottet alltifrån början handhaft denna fråga med en slätstrukenhet, som man på alla håll måste beteckna som ganska allvarlig.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A och B

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. C

Herr talmannen gav först, såvitt avsåg *motionen II: 596*, propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till det av herr Lundberg under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övernående ja besvarad. Herr Lundberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i mom. C) i utskottets utlåtande nr 15, såvitt avser *motionen II: 596*, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Lundberg under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Lundberg begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 160 ja och 8 nej, varjämte 30 av

Översyn av byggnadslagstiftningen

kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i avseende å ifrågavarande motion.

Härefter framställde herr talmannen beträffande *motionen II: 597* propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till nämnda motion; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 19

Översyn av byggnadslagstiftningen

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 16, i anledning av motioner om viss översyn av byggnadslagstiftningen.

Tredje lagutskottet hade behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskottet hänvisade motioner, nr 130 i första kammaren av herr *Sveningsson m. fl.* och nr 150 i andra kammaren av herr *Bohman m. fl.*

I motionerna, vilka voro likalydande, hemställdes, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en översyn snarast möjligt av byggnadslagstiftningen i syfte att skapa större rätts-säkerhet på detta område».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 130 och II: 150, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Alexanderson, Schött, Munktell, Nyberg, Grebäck* och *Bengtsson* i Göteborg, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 130 och II: 150 hos Kungl. Maj:t anhålla om översyn snarast möjligt av byggnadslagstiftningen i syfte att skapa större rättssäkerhet på detta område.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr MUNKTELL (h):

Herr talman! Det utskottsutlåtande som här föreligger är i många avseen-

Översyn av byggnadslagstiftningen

den märkligt eller kanske rättare sagt egendomligt. Jag skall icke gå närmare in på den motion som ligger bakom utlåtandet — det torde en annan talare senare komma att göra. Jag vill endast erinra om att denna motion utmynnar i en anhållan om en översyn snarast möjligt av byggnadslagstiftningen i syfte att på detta område skapa större rättssäkerhet.

Utskottsutlåtandet är egendomligt bl. a. av den anledningen att utskottet påstår, att motionärerna skulle angripa principerna för gränsdragningen mellan samhälleligt och enskilt intresse. Detta är icke alls fallet. Jag trotsar någon att kunna inlägga en dylik mening i motionen. Däremot är det riktigt att motionärerna icke anser att ersättningsreglerna fått en tillräckligt klar och entydig form. Denna sak vill jag mycket starkt understryka.

Utskottet stöder sin negativa inställning till motionen särskilt på det förhållandet, att förra året vissa ändringar gjordes i byggnadslagstiftningen. Men därvid var det ju icke alls frågan om en behandling av ifrågavarande lagregler ur rättssäkerhetssynpunkt. Vad man ville åstadkomma uttrycktes kort, enkelt och bra i titeln till det betänkande, som låg till grund för den då ifrågavarande propositionen. Betänkandet hette »Förenklad byggnadslagstiftning». Detta framgår utomordentligt tydligt redan av direktiven för 1951 års byggnadsutredning, som avgav nyssnämnda betänkande. Där betonas de krav, som hade framförts om förenklingar i skilda hänseenden i fråga om byggnadsreglerande bestämmelser och deras tillämpning. Jag tillåter mig att delvis citera — för att visa att det här inte gällde rättssäkerhetsfrågor — vad föredragande departementschefen sade:

»Den kritik av byggnadslagstiftningen, som förut berörts, kan sammanfattningsvis sägas avse följande tre förhållanden.

För det första anses den omständig-

heten att byggnadsreglerande bestämmelser finnas upptagna i en stor mängd författningar, instruktioner och anvisningar av skilda slag medföra svårigheter för den byggande att överblicka gällande föreskrifter på byggnadsväsendets område. För det andra förmenas åtskilliga av dessa föreskrifter vara i vissa fall ägnade att försvåra och fördröja avgörandet av ett byggnadsärende, bland annat beroende på att beslutandeträtten ofta, utan att tillräckliga skäl tala därför, förlagts till central myndighet i stället för till myndighet i lägre instans. För det tredje slutligen anses föreskrifter och bestämmelser av krisbetonad karaktär, särskilt i fråga om byggnadstillstånd, samt bestämmelser om statliga byggnadslån och subventioner jämte därmed sammanhängande kontroll medföra en byråkratisk och tidsödande omgång av byggnadsärendenas handläggning.»

Departementschefen talar vidare i avslutning härtill om att byggnadslagstiftningen blivit mindre överskådlig, dess tillämpning har blivit besvärlig och tidsödande o. s. v. Och slutligen säger statsrådet uttryckligen att det är fråga om en översyn av byggnadslagstiftningen i förenklingssyfte. Ingenstädes talas sålunda om att det skulle vara fråga om några principiella ändringar i byggnadslagstiftningen. Inte heller berörs med ett ord de rättssäkerhetsproblem som kan uppkomma.

Det är då ganska förvånande att utskottet polemiserar mot den uppfattning som kommer fram i motionen, att 1959 års lagstiftning icke inneburit någon ändring i grunderna för tidigare gällande bestämmelser. Utskottet säger uttryckligen att det inte helt kan dela en sådan uppfattning. Och som en mycket kuriös motivering för sin uppfattning säger utskottet, att »den centralisering och förenkling i förfarandet som nu genomförts måste i viss mån anses innebära nya förutsättningar för prövning av planfrågor». Det är däremot rik-

Översyn av byggnadslagstiftningen

tigt när utskottet säger att 1959 års reform även innebar vissa ändringar i den äldre rättens materiella innehåll. Men — den frågan riktar jag nu direkt till den som skall föra utskottets talan — vilka är de ändringar i grunderna för byggnadslagstiftningen som har genomförts?

Man kan inte komma ifrån, att utlåtandet av 1954 och det nu föreliggande är motsägelsefulla. 1954 ansåg utskottet uttryckligen att nya utredningar på nu ifrågakvarande områden borde igångsättas. 1960 behövs dessa plötsligt icke. Det är ingen som helst konsekvens i dessa uttalanden. Jag erinrar om att 1954 års utlåtande, som antogs av riksdagen, underströk att rättskänslans krav och den enskildes rättssäkerhet självfallet icke borde trädas för när samt att utskottet då också medgav att ersättningsreglerna icke på alla punkter tedde sig helt tillfredsställande, och — ansåg utskottet — därför vore en närmare granskning i viss utsträckning påkallad. Att utskottet icke då ville ha någon utredning angående reglerna om byggnadslagen, sade utskottet uttryckligen bero på att man ville avvakta att vissa andra pågående eller förestående utredningar på närgränsande områden slutfördes.

Alla vet att dessa utredningar nu är avslutade. Alla vet också att de inte föranlett och ej heller kommer att föranleda några direkta åtgärder. Beträffande särskilt den ytterst viktiga frågan om indragning av s. k. oförtjänt värdestegring har justitieministern dels inte sänt det utlåtande härom, som den s. k. markutredningen avgav hösten 1957, på remiss, dels förklarar uttryckligen här i kammaren — jag tror det var sommaren 1958 — att utredningen inte kan tjäna som grundval för ett regeringsförslag och dels slutligen framhållit såsom uppenbart att ytterligare utredning kräves. Då så är förhållandet, synes en i och för sig önskvärd översyn av byggnadslagstiftningen böra göras. Jag

erinrar om och betonar särskilt att utskottet uttryckligen har vitsordat byggnadslagstiftningens centrala ställning.

Som motiv för sitt avstyrkande av motionen anför utskottet bland annat, att till justitiedepartementet har insänts alla domar i expropriationsmål för tiden fr. o. m. november 1951 t. o. m. mars 1960 och att detta material skall bli föremål för bearbetning i syfte att klarlägga huvudlinjerna i praxis i sådana mål. Nu hör egentligen den frågan inte hit, men eftersom utskottet har tagit upp den, vill jag meddela att jag från justitiedepartementet har fått uppgift dels att för närvarande ingen håller på med denna bearbetning, dels att — märk väl detta! — resultatet av en sådan bearbetning i varje fall inte kan tänkas bli färdigt under de närmaste tre åren. Jag måste alltså beteckna denna del av utskottets utlåtande som intetsärande, ty man kan självfallet inte vänta med en översyn av ett centralt lagstifningsområde hur länge som helst. Jag upprepar än en gång att utskottet självt har varit inne på att en översyn av dessa regler är behövlig.

Vidare säger utskottet att motionen bland annat syftar till en genomgripande förändring av de grundläggande principerna i byggnadslagstiftningen. Ingenting kan vara mera felaktigt. Vad man här vill ha är helt enkelt, i rättssäkerhetens intresse, större klarhet och ökad tydlighet.

Jag skall här inte gå in på att försöka mig på någon definition av begreppet rättsstat och rättssäkerhet. Det skulle, herr talman, krävas långt mera tid än dagens plenum för att grundligt genomdiskutera dessa viktiga och grundläggande problem. Men så mycket är säkert att två av de för rättssäkerheten mest grundläggande faktorerna är, dels att lika fall skall behandlas lika, och dels att medborgarna någotsånär skall kunna beräkna vilka ekonomiska och andra konsekvenser myndigheternas och deras eget handlande kan medföra. Jag

Översyn av byggnadslagstiftningen

tror mig utan minsta överdrift kunna säga att alla inom västerlandets kulturstater är ense härom.

Om vi särskilt ser på de rättsregler, som över huvud taget har med jordlagstiftningen att göra, så överflödar där lösliga formuleringar. Det har t. o. m. framhållits att det här kan vara fråga om en ny lagstiftningsteknik, ty man måste säga att det råder en avsevärd olikhet mellan t. ex. 1734 års lags konkreta och talande lagbud och de knappast ens abstrakta utan snarast alldeles innehållslösa ordalag som användes i den lagstiftning jag här talat om.

När jag går in på dessa regler, måste jag även anföra några principiella synpunkter. De senaste årtiondena har i mångt och mycket utmärkts av vad man träffande kallat »flykten till generalklausulerna». Det har i kritisk riktning skrivits en hel del härom, och vad man särskilt har betonat är den osäkerhet och det godtycke som följer med generalklausulerna. För att välja ett par exempel från det nu behandlade lagkomplexet måste väl alla vara ense om att uttrycket, att såväl allmänna som enskilda intressen tillbörligen skall beaktas (§ 4 i Byggnadslagen), i realiteten är tämligen intetsägande. När det vidare i den tidigare byggnadsstadgan talades om tillbörlig hänsyn till markägarnas berättigade intressen, frågade man sig: Vad är tillbörlig? Vad är berättigade intressen?

I nu gällande byggnadsstadga har lagtexten skrivits om, utan att man avsett någon förändring i innehållet. Men klarare har det då sannerligen inte blivit, ty nu säges det att skäligen hänsyn skall tagas till »bestående äganderättsförhållanden, fastighetsgränser och andra omständigheter som kan inverka på planens genomförande». Vad menas här med »skäligen»? Och vad menas med »andra omständigheter som kan inverka på planens genomförande»?

Jag skulle kunna räkna upp många sådana exempel. Vad menas med att ingreppen icke får vara alltför rigorösa?

Vad menas med att ingreppen måste stå »i rimligt förhållande» till nyttan? Vad menas med att »tillbörlig hänsyn» skall tagas till markägarnas »berättigade» intressen o. s. v.?

Jag skulle även kunna ta många exempel från områden, som ligger byggnadslagstiftningen nära — över huvud taget är dessa generalklausuler utomordentligt utmärkande för den senare tidens jordlagstiftning. Ett fullkomligt praktexempel på dylika lösliga formuleringar kan man exempelvis finna i den nya jordförvärvslagen av 1955, i vilken som bekant även är inarbetad den tidigare lagen om kronans förköpsrätt. Utan ett ingående studium av förarbetena finns här ingen möjlighet att ens tillnärmelsevis förstå vad ett sådant uttryck som »ändamålsenliga brukningsenheter» betyder. Jag skall, herr talman, inte gå in på alltsammans detta om basjordbruk och stödjordbruk, men det är ju sådana i motiven utförligt diskuterade frågor som ligger bakom detta citerade uttryck, och det finns ingen möjlighet för läsaren av lagen att förstå vad som menas med uttrycket »ändamålsenliga brukningsenheter». Det finns heller ingen möjlighet att begripa vad som menas med uttrycken »överbäggande nytta», »eljest särskilda skäl» o. s. v.

Detta har jag bara velat ta som ett exempel från ett näraliggande område för att belysa att det inte bara gäller byggnadslagstiftningen utan även jordlagstiftningen över huvud taget.

Jag skulle vilja säga att sådana uttryckssätt, inte minst de vaga uttryckssätten på byggnadslagstiftningens område, medför att medborgarnas intressen kommer att träffas på ett mycket godtyckligt och ojämnt sätt.

Därmed är jag inne på den andra stora faran för rättssäkerheten och för en rättsstat över huvud taget, som generalklausuler medför. Det är godtyckligheten. Jag är angelägen att därvid betona, att jag, lika litet som när jag kritiserade osäkerheten, vill rikta någon kritik mot

Översyn av byggnadslagstiftningen

de domare samt ämbetsmän och tjänstemän, som har att handha dessa lagar. Så vagt och innehållslöst som bestämmelserna är avfattade kan domare och ämbetsmän i olika delar av landet helt enkelt inte ens med bästa vilja i världen tillämpa lagarna på ett enhetligt sätt. Det är ur denna synpunkt mycket önskvärt att lagreglerna utformas på ett sådant sätt att rättsskyddsbehovet i största möjliga utsträckning kan tillgodoses.

Jag är, herr talman, inte så naiv att jag tror, att man på förhand i lagstiftningen kan reglera alla uppkommande frågor. I sista hand måste otvivelaktigt många gånger avvägningen mellan allmän och enskild rätt också beträffande planfrågor grundas på lämplighetsavgöranden. Men författningsbestämmelserna måste få en helt annan pregnans än de har för närvarande, så att man ger de tillämpande myndigheterna klar vägledning och stöd för en objektiv och konsekvent rättstillämpning. Inte minst ur denna synpunkt borde en utredning även behandla frågan om en sådan omläggning av planärendenas behandling, att en fristående högsta planmyndighet inrättas, vilken såväl fyller fordringarna på erforderlig fackkunskap som också tillgodoser kravet på rättssäkerhet.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Under den korta tid jag varit ledamot av denna kammare har jag upprepade gånger hunnit förvåna mig över det bristande intresse, för att inte säga den likgiltighet som kammarens socialdemokratiska ledamöter visat de rättssäkerhetsfrågor, som tid efter annan kommit upp till debatt. Det har förvånat mig, eftersom en sådan inställning väl strängt taget strider mot den socialdemokratiska doktrinen. Jag vill gärna citera partiets programkommis-sions förslag till nytt program, där det

heter: »Likhet inför lagen och politisk demokrati utgör omistliga inslag i den samhällsordning som är målet för socialdemokratiens strävanden. Socialdemokratien bekämpar allt slags maktmissbruk och alla övergrepp mot enskilda vare sig de begås av samhällsorgan, företag eller organisationer.»

Rättssäkerheten är en av de allra viktigaste förutsättningarna för ett demokratiskt samhälle. I en diktatur saknar begreppet rättssäkerhet all mening, allt innehåll. Maktens effektivitet är allt. I konflikter mellan diktaturens makt-språk och den enskildes rätt att hävda sina intressen finns inga på förhand ut-stakade gränser. För demokratien är det däremot av fundamental betydelse att vi har garantier för rättssäkerheten på alla områden.

Vad innebär begreppet rättssäkerhet? Jo, bland annat att det är lagstiftningen som uppställer gränser till skydd för den enskildes frihet, privatliv och egendom och att dessa gränser skall vara så tydligt och klart angivna, att det inte behöver råda någon som helst tvekan om var de går.

Det innebär vidare att de rättstillämpande och förvaltande myndigheterna måste grunda sina åtgärder, sin maktutövning på fasta normer. Också i de fall, där myndigheterna skall handla efter vad som är »lämpligt», »ändamålsenligt» eller »skäligt», måste det vara lagstiftningen som anger vilka förutsättningar och villkor som skall inverka på eller vara avgörande för ställningstaganden i de särskilda fallen. Härav följer också att den enskilde redan på förhand själv skall kunna bilda sig en uppfattning om inte bara vad han har rätt till och vad han kan fordra utan också vad han skall behöva tåla i form av begränsningar i sin rörelsefrihet eller av intrång i ägande- och andra rättigheter. Detta krav på klara och fasta normer för myndigheternas handlande innebär också, att lika fall skall behandlas lika, att alla skall ha samma rättig-

Översyn av byggnadslagstiftningen

heter, att ingen skall behöva räkna med längre gående ingrepp än andra. I de fall, där rättsprövningen hos en lägre myndighet beror på en lämplighetsavvägning, måste det alltså finnas möjligheter till en rättslig, inte politisk prövning hos högre myndighet, i sista hand hos en enda myndighet. Först på det sättet får man garantier för att alla blir lika behandlade. Att möjligheten till en sådan rättslig prövning står öppen utgör såvitt jag förstår ett av kännetecknen på en rättsstat. Det är, herr talman, ställt utom varje tvivel att vår svenska rättsordning i allt väsentligt fyller dessa anspråk. Jag sade uttryckligen »i allt väsentligt», ty det finns åtminstone ett rättsområde där det finns påtagliga brister i detta hänseende, och det är just byggnadslagstiftningen, jordlagstiftningen och därmed besläktade områden.

Jag vill långtifrån bestrida att det kanske framför allt inom byggnadslagstiftningen finns behov av långtgående samhälleliga ingripanden i samordnande och reglerande syfte. Avvägningarna mellan allmänna och enskilda intressen är också här svårare än på många andra områden. Men just därför är behovet av rättsskydd desto starkare. Den omständigheten, att den enskilde av hänsyn till allmännyttan måste tolerera vittgående begränsningar i förfoganderätten till sin egendom, måste alltså förutsätta att begränsningarna skall vara till sin räckvidd tydligt preciserade i lagtexten.

För ett 30-tal år sedan var den i politiskt hänseende mycket radikale juristprofessorn Nils Stjernberg inne på dessa frågor. Han påvisade i en avhandling att rättsskyddet i och för sig är oberoende av i vilken omfattning staten inrymmer rörelsefrihet åt sina medborgare. Även om det, sade Stjernberg, »i en framtid skulle bli fråga om att ransonera t. o. m. det antal kubikmeter luftutrymme som av varje medborgare får disponeras, kvarstår dock kravet på ett likformigt

skydd för den rörelsefrihet som dock verkligen tillerkännes dem lika starkt, ja, med förökad styrka». Byggnadslagstiftningen uppfyller inte dessa krav.

Grundsatsen att ingen skall behöva avstå sin egendom till det allmänna utan ersättning är inte genomförd inom byggnadslagstiftningen. Den enskilde markägaren kan genom stadsplan och stadsplanebestämmelser av olika slag i själva verket få sin äganderätt helt urholkad utan att få någon som helst ersättningsrätt. Man utgår helt enkelt från att han skall ha sådan nytta av stadsplanen att han därigenom blir tillräckligt kompenserad. Och visst kan det ibland, kanske t. o. m. ofta vara på det sättet att han blir kompenserad, men så är det långtifrån alltid. Och visst förutsätter byggnadslagen att en stadsplan som inte innefattar en rimlig och riktig avvägning mellan enskilda och allmänna intressen inte skall fastställas, men några garantier för att så inte blir fallet finns inte. Som lagen är skriven är och förblir prövningen en lämplighetsfråga. Det är inte fråga om en rättsprövning. Fastställelsen blir också i hög grad beroende av om de enskilda rättsägarna riktat några invändningar mot stadsplaneförslaget eller inte. Hur skall man förresten rättsligen kunna pröva om, som det heter i byggnadslagstiftningen, enskilda intressen blivit »tillbörligen» beaktade eller om »skäligen hänsyn» tagits till bestående äganderättsförhållanden? Det är inte möjligt att med sådana lagregler nå en objektiv tillämpning. Lämpligheten, bedömd helt subjektivt av kommunala stadsplanerare och byggnadsnämnder, blir avgörande för var gränsen i varje särskilt fall skall dras mellan de allmänna intressen de representerar och den enskildes.

Åtminstone i de större och medelstora städerna har stadsplanefrågorna just därför alltmer blivit ett slags förhandlingsfrågor mellan kommunala stadsplane- och fastighetschefer å ena sidan

Översyn av byggnadslagstiftningen

och den enskilde å andra sidan. Ofta går frågan till byggnadsnämnden först då dessa förhandlingar har lett till resultat. Men förhandlingarna är på sätt och vis illusoriska. Makten ligger helt på den kommunala sidan. Den enskilde är också ofta beroende av tidsfaktorn. Varje dags dröjsmål med stadsplanens antagande betyder ofta stora förluster för vederbörande.

Det är inte förvånande att just detta rättsområde blivit utsatt för så stark kritik i den vetenskapliga juridiska litteraturen som fallet har varit. Den i motionen omnämnda utredningen om kompetensfördelningen mellan Kungl. Maj:t i statsrådet och Kungl. Maj:t i regeringsrätten har alldeles oåtspord konstaterat att rättsskyddet inte är tillfredsställande. Enligt utredningens mening borde man därför diskutera frågan om att inrätta ett särskilt fristående högsta planorgan. Men tredje lagutskottets majoritet anser inte att en reformering av byggnadslagstiftningen ens behöver utredas.

Trots att 1959 års ändringar i byggnadslagstiftningen utom möjligen på en enda punkt bara avsåg att förenkla och förkorta själva förfarandet vid planlägnings- och byggnadsärendena, vill man nu i stället avvakta erfarenheterna av den nya lagstiftningen. År 1954, då en liknande utredning begärdes beträffande ersättningsfrågorna, skyllde man på två då pågående utredningar. Som herr Munktell påvisade har dessa utredningar nu slutförts. De duger alltså inte längre som avslagsmotiv. Vidare åberopar utskottsmajoriteten att man också vill ha erfarenheter av 1953 års regler om zonexpropriation, trots att dessa regler inte har någon som helst betydelse för de frågor som motionärerna har tagit upp. Det finns inget samband mellan dessa frågor. Motionärerna har ju inte alls velat ta upp någon debatt om huruvida de långtgående ingrepp i den enskildes rätt som för närvarande sker är berättigade eller inte. Vi har

bara velat framhålla att de lagbestämmelser som reglerar ingreppen skall vara klara och tydliga och inte ge utrymme för en tillämpning som varierar från tid till annan eller från den ena orten till den andra. Det är därför inte heller något motiv för avslag att — som utskottet gör — åberopa behovet av en granskning av expropriationsdomstolarnas praxis. Motionärerna har över huvud inte kritiserat expropriationslagstiftningen. De ting motionärerna kritiserat prövas heller inte av expropriationsdomstolar.

Inget av de argument utskottsmajoriteten anfört mot en utredning är alltså sakligt bärande. Det verkar som om man helt enkelt inte velat ha en utredning av rättsskyddsbehovet på detta område.

Herr talman! Jag tillät mig börja med att understryka denna frågas stora principiella betydelse. Vi ställer stora krav på de lagar, som på ett eller annat sätt reglerar ingreppen i den personliga integriteten. Samma rättsliga anspråk måste ställas på regler som innefattar intrång i den enskildes egendom. Byggnadslagen fyller inte — jag upprepar det — dessa anspråk.

Byggnadslagen och närbesläktade författningar ingriper på olika sätt i vår dagliga verksamhet. De drabbar inte bara markexploatörer eller fastighetsägare i våra städers centra utan även småstugeägare, egnahemsbyggare och jordbrukare, människor som äger eller sparar för att kunna äga en jordbit någonstans i detta land. Alla kommer någon gång i kontakt med dessa författningskomplex. Alla har samma behov av att veta vilka förpliktelser och vilken rätt de har gentemot myndigheterna.

Herr talman! Jag vill med eftertryck framhålla att jag inte — vare sig med motionen eller med detta anförande — velat rikta någon beskyllning mot tjänstemän eller myndigheter för medveten godtycklighet vid lagtillämpningen eller för avsiktligt illojal maktanvändning. Att missbruk förekommit — det är obe-

Översyn av byggnadslagstiftningen

stridligt att så skett och dagligen sker — beror alltså inte på en uppsåtlig strävan att kränka enskild rätt eller att på bekostnad av den enskildes intressen hävda det allmännas, utan på att lagstiftningen är oklar och svårtillämpad och inte uttryckligen säger ifrån vad som får göras och vad som inte får göras. Lagstiftningen ger inte de tillämplande myndigheterna den vägledning och det stöd en god lag skall ge.

Utskottet synes inte heller vara övertygat om att det finns fog för den kritisk motionärerna riktat mot lagstiftningen. Om så är fallet — alltså att utskottet varit tveksamt på denna punkt — borde väl utskottet ha varit intresserat av att remittera motionerna till de näringsorganisationer som är berörda. Men det har man inte gjort. Man har tvärtom med majoritetsbeslut avslagit inom utskottet gjorda yrkanden om en sådan remiss, detta trots att det organ, näringslivets byggnadsdelegation, som representerar alla näringsorganisationer på området, begärt att motionerna skulle utsändas för yttrande. — Man stärks i sin övertygelse att utskottet inte velat att något skulle ske.

Det är klart att dessa motioner inte tillkommit av en slump utan därför att man är medveten om att byggnadslagstiftningen missbrukats, att det finns ett behov av bättre regler. Detta kan styrkas med en mängd konkreta exempel. Jag skall inte trötta med någon uppräknings utan begränsar mig till att ange några typfall på hur byggnadslagstiftningen på flera håll tillämpas i strid med de principer som lagstiftningen vilar på.

Låt mig, herr talman, ta ett exempel från en rätt stor svensk stad, där fastighetsnämnden för några år sedan fattade ett principbeslut om att en markägare, som vinner byggnadsrätt vid en stadsplaneändring, innan den nya planen vidarebefordras till stadsfullmäktige inte bara skulle förbinda sig att avstå gatumark utan också att utgiva kontanta bidrag till staden för dess even-

tuella kostnader för marklösen m. m., »utöver» vad byggnadslagen uttryckligen bestämmer. I sitt förslag till ifrågasvarande nämnd hade fastighetschefen i staden erinrat om att förfarandet tillämpats tidigare i staden från fall till fall, men att det vore bra med ett principbeslut för framtida liknande avgöranden. Han hade också i sitt memorial angivit, att »liknande förfaringsätt användes i de flesta av landets städer i samband med saneringar». Det förfaringsättet, herr talman, innebär alltså att markägaren köper sig byggnadsrätt.

Ett annat exempel från en medelstor stad, där ett företag höll på att exploatera ett bostadsområde och som vanligt träffade ett stadsplaneavtal med staden. Genom området gick en huvudtrafikled, som staden var skyldig att lösa in. Denna fråga sammankopplades med stadsplanen, och vederbörande fick klart för sig att stadsplanens antagande därigenom skulle komma att försenas av avsevärd tid. Om marken däremot skänktes till staden, skulle det hela gå fortare. För undvikande av ränteförluster gjordes detta, och stadsplanen gick då snabbt igenom.

Ytterligare ett fall, hämtat från en storstads ytterområde. Tre markägare hade var sin tomt, på vilka de enligt förslag till stadsplan skulle bygga var sitt punkthus. Som villkor för att planen skulle godkännas uppställde då staden, att en av markägarna skulle lösa till sig en remsa av en närbelägen park. Det blivande huset kom därigenom att belastas med ett ungefär dubbelt så högt markvärde som det annars skulle ha fått. Först därefter antogs planen.

En företagare skulle bebygga sin tomt i en annan stor stad. Inga bestämmelser hindrade utnyttjande av huset som kontor, men för att klara de parkeringsnormer, som numera tillämpas och som tillkommit efter det att stadsplanen fastställts och alltså får tillbakaverkande kraft, var det nödvändigt att överbygga gården. För detta fordrades dock en

Översyn av byggnadslagstiftningen

stadsplaneändring. Detta gick staden inte med på med mindre än att stadsplanen i övrigt ändrades och på sådant sätt att rätten att utnyttja den blivande fastigheten väsentligt begränsades.

Ytterligare ett sista exempel från en av våra största städer, där ett företag fick en upplåtelse av för industriändamål avsedd mark i innerstaden. Sedermera befanns det — ur både stadens och markägarens synpunkt — lämpligare att bygga bostäder på marken. Det fick vederbörande, men bara om en viss penningssumma inbetalades till staden.

Detta, herr talman, var naturligtvis bara några typfall, men bakom dem alla ligger konkreta, verkliga fall. Vad man än eljest må säga om dem, bekräftar de i alla fall hur svårt det är för kommunala planerare att veta var gränsen går mellan lojal och illojal makt användning och hur lätt det är att halka över denna gräns. Det är det vi vill ha rätsida på genom våra motioner.

Jag ber att få instämma i herr Munktells yrkande om bifall till reservationen.

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Jag skall gärna medge att jag varit rätt tveksam om lämpligheten av att tillstyrka den översyn som begärts i de väckta motionerna. Denna tveksamhet grundar sig främst på att vi ju under höstriktsdagen beslutade om en ny byggnadslagstiftning. Men då jag nu i alla fall varit med om den reservation som fogats till utlåtandet, vill jag med ett par ord motivera mitt ståndpunkts-tagande.

När vi förra året antog den nya byggnadslagstiftningen och den nya byggnadsstadgan var tredje lagutskottet inte enhälligt i sitt utlåtande, och besluten i kamrarna fattades inte heller enhälligt. Reservationer och ett särskilt yttrande hade fogats till utskottsutlåtandet. För min del hade jag anslutit mig till de

flesta av reservationerna och till det särskilda yttrandet. Vad som anfördes i dessa reservationer har väl inte i alla avseenden någon direkt anknytning till de motioner om viss översyn av byggnadslagstiftningen som nu väckts. Reservationerna förra året gällde bl. a. viss begränsning av byggnadsförbuden och landstingens rätt att bygga utan byggnadslov. Landstingens rättigheter kommer väl inte in i dagens diskussion. Däremot förefaller det troligt, att om man skall få den översyn, som motionärerna och reservanterna nu begärt, måste frågan om byggnadsförbuden in i bilden. Det särskilda yttrande som förelåg vid förra årets höstriktsdag gällde det besvärinstitut som kunde vara önskvärt vid överklagande av tomtindelningsfrågor, och detta har ett visst samband med det yrkande som framställt i årets motioner och reservationer, där det pekas på lämpligheten av att en fristående högsta planmyndighet inrättas. Med hänsyn till detta har jag icke kunnat gå med på att avstyrka de här föreliggande motionerna.

Det är väl vidare så, som herr Munktell tidigare har påpekat, att man här har att göra med en sida av byggnadslagstiftningen, som icke blev tillräckligt beaktad vid den reform som beslutades vid föregående års höstriktsdag. Huvudsyftet var ju, som här också har påpekats, att åstadkomma förenklingar i byggnadslagstiftningen, vilket ju i och för sig var synnerligen välkommet. Vad man nu syftar till är att närmare utreda rättsskyddsbehovet inom byggnadslagstiftningen, och det synes mig som om kravet på en sådan utredning skulle vara befogat. Jag kan i detta sammanhang i huvudsak ansluta mig till vad som anförts av de föregående talarna.

Nu kan man naturligtvis, som jag också tidigare gjort, säga att man icke borde begära en översyn av byggnadslagen, innan man har fått några erfarenheter av den lagstiftning som beslutades i föl. Jag tror dock att den utred-

Översyn av byggnadslagstiftningen

ning, som skulle tillsättas enligt reservanternas yrkande, även utan denna erfarenhet skall kunna få betydande arbetsuppgifter. Jag kan också erinra om att det ju tar rätt lång tid innan en utredning tillsätts, efter det att den har blivit begärd, och innan den översyn man här har påyrkat blir färdig, kommer det säkert att ta en ganska grundlig tid. Jag kan bara påminna om den reform av byggnadslagstiftningen, som företogs föregående år. Den tillkom ju på förslag av en utredning, som tillsattes redan 1951. Det tar alltså lång tid innan man får fram resultat av en utredning, och jag anser att en sådan på detta område skulle kunna få vissa arbetsuppgifter och ha en viktig funktion att fylla. Därmed har jag för min del anslutit mig till det yrkande, som framförts i motionerna och sedan i reservationen.

Jag ber, herr talman, att med detta korta inlägg få yrka bifall till reservationen.

Herr BENGTTSSON i Halmstad (s):

Herr talman! Denna diskussion har åtminstone i vissa stycken svävat ut. Jag tyckte nog, att när herr Bohman började tala om hur vi socialdemokrater ser på likheten inför lagen och kom in på diktatur — stadsplaneringsmonopol talar man om i motionen — så har man kanske vidgat denna debatt alldeles för mycket.

De problem vi här diskuterar är inga nya problem för den svenska riksdagen. De har ventilerats förr. Och det är väl egentligen inte heller så underligt, därför att de frågeställningar det här gäller är mycket svåra och framför allt mångskiftande. Det rör sig om sådana problem som t. ex. den principiella avvägningen mellan allmän och enskild rätt i planläggningsfrågor. Herr Munktell frågade: Vad är skäligt, vad är rimligt? Jag skulle vilja fråga herr Munktell: Kan man egentligen med en enkel

regel, när det gäller sådana här mycket svåra ting, få fram vad man vill ha sagt ens i lagen? Det gäller också den enskildes rätt till ersättning för skador och intrång. På sistone har också tillkommit frågan om vilken som lämpligen bör vara sista besvärinstans i planärenden.

Vid de tidigare tillfällen, då den svenska riksdagen diskuterat dessa problem, har reaktionen i stort sett, när motionärer önskat översyn av lagstiftningen som det hetat i syfte att skapa större rättssäkerhet, varit den, att utskottet och riksdagen sagt: Visst kan man alltid göra invändningar, precis sådana som gjorts här, men å andra sidan är problemkomplexet så invecklat, att de anspråk, som motionärerna ställer på klarhet och tydlighet i själva lagtexten, är utomordentligt svåra att förverkliga. Jag kan inte erinra mig från den tid jag och herr Munktell suttit i det utskott som behandlar dessa ärenden, att herr Munktell kunnat hitta på att i lagtext klarare säga ut vad man önskar få fram genom lagen.

Det riksdagsutskott som behandlade frågan 1944 sade, att visst är det önskvärt, att ersättningsfrågorna genomgående löses efter enhetliga principer, men mycket stora för att inte säga oöverstigliga hinder och svårigheter möter att i ett sammanhang utforma enhetliga principer för ersättningsfrågornas bedömande. Det räcker i det sammanhanget att erinra om hur vidlyftigt detta område är. Enskildas rätt att bruka sin egendom berörs inte endast av byggnadslagen utan även av strandlagen, hyreslagen, jordförvärvslagen, naturskyddslagen, fornminneslagen och civilförsvarslagen. Uppräkningen kan göras längre. Inte ens herr Bohman, herr Munktell eller herr Nyberg är mäktiga att hitta på några enhetliga regler för allt detta. Under sådana förhållanden är det kanske inte så egendomligt, att vi som lagstiftare inte lyckats åstadkomma den kristallklarhet herr Munktell är ute ef-

Översyn av byggnadslagstiftningen

ter. Jag tror att orsaken inte är bris-
tande vilja, utan att det i stället helt en-
kelt förhåller sig så, att vi här har att
göra med en komplicerad verklighet som
inte ger möjlighet till den eftersträvans-
värda förenklingen.

Emellertid tror jag att motionärerna
gör sig skyldiga till ett verkligt misstag,
då de förmenar att det inte finns någon
rättssäkerhet på detta område. Det är
ju ändå på det sättet, att den enskilde i
expropriationslagen alltid har en sista
utväg, som ger honom möjlighet att åt-
minstone få rimlig ersättning, när sam-
hället nödgas på ett eller annat sätt in-
gripa i fråga om hans egendom.

Man gör gällande att detta inte prö-
vades tillräckligt i december, när riksdagen
senast hade frågan uppe. Om ni
inte tror på mig kan ni åtminstone tro
på herr Osvald i första kammaren. Han
sade ungefär så här i debatten i med-
kammaren för en stund sedan: Visst
togs rättsfrågan grundligt upp, när den
behandlades i utskottet och i riksdagen
i december 1959. Jag vill betyga att så
skedde. En så pass energisk riksdags-
man som herr MunkteLL skulle väl inte
kunna uraktlåta att göra vad han kunde
för att belysa det problemet, och det
gjorde han också då, både i utskottet
och i kammaren.

Jag skall emellertid inte fördjupa mig
mer i den diskussionen. Men när herr
Bohman kommer med sådana exempel
som att man i en mellansvensk stad får
köpa sin rätt för att få igenom en viss
stadsplaneändring, så vill jag säga, att då
förvränger han verkligheten. Jag vill
fråga: Har herr Bohman aldrig varit
verksam kommunalman och ställts in-
för de svåra problem som infinner sig,
när t. ex. en fastighetsägare kommer
och vill bygga utöver vad gällande
byggnadsbestämmelser medger. Samhäl-
let ställer sig då så välvilligt som möj-
ligt och frågar: Kan vi lösa gatufrågor-
na, kan vi lösa parkfrågorna, kan vi
ordna garageplatser, biluppställnings-
platser o. d. med er hjälp, så skall vi

göra så gott vi kan. Då är man i den
situation, som herr Bohman tyckte var
så fruktansvärd. Här har den enskilde
själv att välja och om han vill uppfylla
de erbjudna villkoren är det hans sak.
Vad har det med rätt eller inte rätt att
göra, herr Bohman?

För att inte förlänga denna debatt
vill jag peka på att det ändå har skett
en förändring så till vida, att vi har an-
tagit en ny lag. Den lagen kommer att
gälla från den 1 juli 1960, och det är
den man vill pröva. Är det ändå inte
rimligt att först dra lärdom av den
praktiska tillämpningen av denna lag
och vad den kan föra med sig och sedan,
om det visar sig erfordrerligt att för-
bättra den, ge sig på den uppgiften. Det
har vi inom tredje lagutskottet ansett
vara en klok och förnuftig princip, som
brukar tillämpas i den svenska riksdagen.

Jag vill därför, herr talman, kort och
gott yrka bifall till utskottets förslag.

Herr MUNKTELL (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber först att få er-
inra herr Bengtsson i Halmstad om att
jag inte var med i kammaren 1944. Vad
som då beslöts kan jag alltså inte göras
ansvarig för.

Vad vi här vill är att få fram enklare,
klarare regler. Herr Bengtsson sade att
jag inte i utskottet hade lämnat några
exempel på hur man skulle skriva. Nej,
så övermaga är jag verkligen inte. Hade
vi från vårt håll tilltrott oss att utan
en grundlig, objektiv och omfattande ut-
redning kunna skriva en lagtext, hade
den naturligtvis framlagts. Men det är
just detta vi anser att vi inte kan göra,
och det är därför vi vill ha en utred-
ning.

Jag skulle, herr talman, vilja erinra
om att det brukar sägas vid lagstiftning,
att de makthavande måste tvinga sig
själva att frigöra de tilltänkta reglerna
från resonemangen omkring dem och att
utkristallisera dem i lagtextens strikta

Översyn av byggnadslagstiftningen

form. Göres detta, är det högst sannolikt att reglerna kan bli bättre genomtänkta, mera motsägelsefritt utformade. Våra domare kan intyga att på så sätt skulle lagtexten kunna tänkas spela samma roll för lagstiftaren som utformningen av en utförlig dom för domaren. Vid utarbetandet av denna tvingas domaren göra klart för sig vad han verkligen menar.

När sedan herr Bengtsson sade, att jag förra året också hade diskuterat rätts-säkerhetsfrågorna, är det alldeles riktigt. Men vad som då diskuterades var de frågor som direkt kunde uppkomma i samband med den då framlagda propositionen. Låt mig som exempel härpå ta fastställande av tomtindelning och dylikt. I höstas diskuterades icke denna som jag tycker beklagliga generalklausul om att såväl allmänna som enskilda intressen skulle tillbörligt beaktas.

Ju mer jag betraktar detta komplex av regler, desto mer finner jag att de innehåller ord och uttryck, som efter vedertaget språkbruk är så allmänna, att reglerna blir fullständigt innehållslösa. Man kan ibland hämta ledning av förarbetena, men det är inte så en lag skall vara. En lag skall vara — det sades redan på romartiden och har upprepats många gånger senare — kort och tydlig, så att gemene man verkligen förstår vad det är fråga om. Man skulle kunna uttrycka det så, att det kan inte på fastighetsrättens område vara lämpligt att den enskilde hålls utanför vad som skall ske med honom och hans egendom. Inte heller kan det vara lämpligt att man låter bli att ta vara på det värde som det kan ha, att den enskilde får klar, säker och effektiv kännedom om de regler som han skall vara underkastad.

Herr Bengtsson sade, att detta var så svårt och invecklat att lagstifta om. Då vill jag bara erinra om de många andra områden, där det är svårt att lagstifta men där man helt enkelt inte kan väja av det skälet utan måste komma fram

till klara regler. Ett exempel bland otaliga härpå är hela äktenskaps- och familjerätten. Visst är det svårt, invecklat och komplicerat att lagstifta om den, men vi måste ändå ha en lagstiftning på detta område, och det har vi också fått — en lagstiftning som är långt mera koncis och på ett helt annat sätt kan vara till ledning för den enskilde än de vaga och lösa regler, som vi har i byggnadslagstiftningen.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Herr Bengtsson i Halmstad upprepade vad utskottet självt har sagt, nämligen att erfarenheterna av den nya lagstiftningen måste avvaktas, innan man gör en ändring. Jag vill för egen del upprepa att det inte är fråga om någon ny lagstiftning i detta hänseende. De bestämmelser som vi vill ha översedda ändrades nämligen inte i sak förra året. De är precis desamma nu som tidigare.

Jag skall be att få citera vad 1951 års byggnadsutredning sade på denna punkt: »Byggkrånget har sin rot i en del av de många detaljföreskrifterna och i det sätt varpå dessa föreskrifter tillämpats. Utredningens arbete har inriktats på att söka så långt möjligt bättra vad som brister i sistnämnda hänseenden. Något försök att revidera själva grunderna för lagstiftningen har utredningen däremot icke inlåtit sig på.»

Anledningen till att jag tog upp frågan om rättsäkerheten ur mera allmänna synpunkter, vilket i någon mån stötte herr Bengtsson, var att jag blivit befäst i mitt intryck, att man inte har förståelse för rättsäkerhetens betydelse, när sådana här frågor diskuteras i denna kammare. Jag tror inte att herr Bengtsson förstår, hur de enskilda människor känner sig vilka har att brottas med myndigheterna utan att veta vilken rätt de har, utan att veta vad de är tvungna att tåla.

När herr Bengtsson upprepar det ar-

Översyn av byggnadslagstiftningen

gunnent som utskottsmajoriteten också kommit med, nämligen att expropriationslagen skulle ha betydelse, därför att den bestämmer den marklösen som vederbörande får, vill jag upprepa att det i regel inte är fråga om fall, där marklösen utgår, utan vad vi tagit upp är de fall där marklösen inte blir aktuell. Det är dessa fall som är speciellt brännande och svårlösta.

Herr Bengtssons egen syn på mitt exempel om vederbörande markägares skyldighet att köpa sig till byggnadsrätt belyser i själva verket hur invecklat det hela är och hur svårt man har att förstå vad rättssäkerheten på detta område betyder.

Det är klart att när en kommun gör upp en stadsplan, skall det ske från objektiva utgångspunkter. Man måste ta hänsyn till vad som för dagen motsvarar den allmänna utvecklingen på orten och vilken stadsplan som ur allmänna stadsbyggnadsmässiga synpunkter är den riktiga. Det går inte att göra upp stadsplaner, beroende på om vederbörande markägare är villig att avstå från att hävda sin rätt eller vill betala vissa belopp till kommunen. I det fall, som jag nyss berörde, framhölls uttryckligen i den kommunala nämndens protokoll, att det var fråga om någonting som gick utöver byggnadslagets bestämmelser och att det därför måste träffas en uppgörelse innan ärendet fördes till stadsfullmäktige, ty annars fanns det inte någon möjlighet att driva igenom saken.

Tillvägagångssättet i detta fall var således uppenbart olagligt, men jag har en känsla av att herr Bengtsson ville försvara det hela.

Herr BENGTTSSON i Halmstad (s):

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten, men jag vill till herr Munktell säga att det är väl mycket begärt att andra skall kunna klara ut saker och ting, på vilka man själv inte kan hitta

någon lösning. Är det inte riktigare att konstatera, att vi här rör oss på ett område, där det inte går att finna enkla och klara regler som kan gälla i alla situationer?

Herr Bohman gjorde en relativt stor affär av att den gamla lagen ändå går igen i den nya. Jag skall inte bestrida att så är fallet, även om det, såsom utskottet pekat på, har skett väsentliga förändringar. Vad jag ville ha sagt är, att riksdagen ju så sent som i december 1959 godtog den nya lagstiftningen och att man väl inte i dag kan kräva utredning om en lag som ännu inte har trätt i kraft.

Herr MUNKTELL (h):

Herr talman! Även om en enskild riksdagsman har intresserat sig oerhört mycket för saken, är det väl, för att använda ett gammalt svenskt uttryck, övermaga av honom att tänka sig att han på ett område som detta skulle själv kunna åstadkomma formuleringar som i alla avseenden vore lämpliga. För min del är jag varken domare eller kommunalman, och det är alldeles uppenbart att det behövs tillgång till en mycket omfattande juridisk och kommunal expertis för att klara ut frågan om dessa formuleringar. Jag känner mig därför inte alls träffad av det där påpekandet av att jag inte själv hittat på några formuleringar.

Till sist vill jag understryka vad utskottet självt ett par gånger vitsordat, nämligen att byggnadslagstiftningen har en mycket central ställning inom vårt nuvarande samhälle, inte minst därför att lagens ersättningsregler har i stor utsträckning blivit normerande för ersättningsreglerna på andra områden. Just på nu förevarande område har ju de samhällseliga ingreppen blivit mer och mer vanliga. Det är — såvitt jag kan förstå — påfallande hur oenhetliga och — för att använda ett mildt uttryck — hur svårtolkbara bestämmelserna många

Bostadslån åt domänverkets fast anställda skogsarbetare, m. m.

gångar är. Som herr Bohman sade vill vi inte hindra denna utveckling. Vi skulle inte ha kunnat det, och även om vi hade kunnat det hade det enligt min mening varit högst olämpligt att hindra samhället att få större inflytande här. Det är de tekniska framstegen, samhällets allt mera komplicerade uppbyggnad, de enskilda medborgarnas krav på samhällsorganen och en rad dylika faktorer som medfört detta. Men — jag fastslår det än en gång — därför att det är svårt och invecklat kan man inte låta bli att försöka komma fram till bestämmelser, som såvitt möjligt kan vara vägledande för den enskilda människan. Jag tog nyss som exempel familjerätten och äktenskapsrätten, och jag kan ta vad som helst annat — hela avtalsrätten, hela köprätten; alltsammans är komplicerat och krångligt, men vi har på dessa områden ändå en lagstiftning med en helt annan fasthet än på detta område.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herrar Munktel och Bohman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 16, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst,

skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herrar Munktel och Bohman begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 107 ja och 77 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 20

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 17, i anledning av motion om ökat skydd för delägare i bostadsrättsföreningar.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 21

Bostadslån åt domänverkets fast anställda skogsarbetare, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående medel för år 1960 till bostadslån åt domänverkets fast anställda skogsarbetare, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 4 mars 1960 dagtecknad, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 80, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen medgiva

1) att högst 600 000 kronor av domänverkets driftsinkomster finge jämte odisponerad del av tidigare för ändamålet utav sagda driftsinkomster avsatta medel under år 1960 disponeras för bostadslån till fast anställda skogsarbetare;

2) att domänstyrelsen bemyndigades att i den utsträckning som angivits i propositionen besluta om förvärv av mark från lantbruksnämnd.

Bostadslån åt domänverkets fast anställda skogsarbetare, m. m.

Utskottet hade i samband härmed behandlat de till utskottet hänvisade motionerna I: 571 av herr *Åkesson m. fl.*, likalydande med II: 707 av herr *Åhman m. fl.*, i vilka motioner yrkats att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts under punkten 2) i propositionen gjorda hemställan att domänstyrelsen måtte bemyndigas att besluta om förvärv av mark från lantbruksnämnd.

Utskottet hemställde

1) att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts framställning medgiva att högst 600 000 kronor av domänverkets driftsinkomster finge jämte odisponerad del av tidigare för ändamålet utav sagda driftsinkomster avsätta medel under år 1960 disponeras för bostadslån till fast anställda skogsarbetare;

2) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 571 och II: 707, medgiva att domänstyrelsen bemyndigades att i den utsträckning utskottet angivit besluta om förvärv av mark från lantbruksnämnd.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar *Uno Olofsson, Rimås* och *Åhman*, vilka ansett att utskottet bort under 2) hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 571 och II: 707, avslå Kungl. Maj:ts hemställan om medgivande att få bemyndiga domänstyrelsen att besluta om förvärv av mark från lantbruksnämnd utöver vad som gällde enligt tidigare bemyndigande beträffande bytesverksamhet;

2. av herr *Nils Hansson* utan angivet yrkande;

3. av herrar *Eskilsson, Hermansson, Agerberg* och *Nilsson* i Bästekille, likaledes utan angivet yrkande.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde:

Herr **RIMÅS** (fp):

Herr talman! Det kan väl vid ett hastigt påseende förefalla, som om den till detta utskottsutlåtande fogade reserva-

tionen berörde en mycket liten fråga. Den gäller en sak som i både propositionen och utskottsutlåtandet presenterats under den betydelselösa rubriken »m. m.». Bakom detta »m. m.» döljer sig emellertid en principiell fråga, som gäller om man skall ge ökade befogenheter till domänstyrelsen i fråga om vissa markinköp — eller med andra ord rätt för domänverket att inköpa mark från lantbruksnämnderna, markinnehav för 100 000 kronor i varje enskilt fall. Bakom detta döljer sig en annan principiell fråga av större omfattning, nämligen frågan om ägofördelningen mellan staten, bolag och enskilda. Det finns ju många klart dokumenterade uttalanden, som visar att man från olika håll är överens om att den nuvarande ägofördelningen inte bör förändras utan att det skall vara ungefär status quo. Emellertid har väl såväl departementschefen som utskottsmajoriteten betraktat detta mera som en fråga av praktisk natur. Man menar, att förslaget innebär en lämplig rationaliseringsåtgärd, och man har uttryckt detta på det sättet i utskottsutlåtandet, att »här enbart är fråga om överförande å annan administrativ myndighet än för närvarande av beslutanderätten».

Så kan man naturligtvis uttrycka saken, om man betraktar Kungl. Maj:t som en administrativ myndighet bland alla andra. Jag har inte riktigt tänkt mig den rollen för Kungl. Maj:t, men det må nu vara. Man resonerar uppenbarligen så, att om domänverket redan nu har möjlighet och rätt inköpa tomtmark för byggande av bostäder åt arbetare, att inköpa ströängar i Norrland och göra vissa s. k. avtalsbyten, bör det också kunna få köpa gårdar. Vi reseranter har menat, att om man vidtar denna åtgärd och går med på denna fullmakt för domänverket har man därigenom fränhänt sig möjligheten att kontrollera vad som sker på detta område. Det kan, utan att man märker det förrän efteråt, ske en överföring från enskild äganderätt

Bostadslån åt domänverkets fast anställda skogsarbetare, m. m.

till statlig. Här öppnas ju stora möjligheter, och man vet inte förrän i efterhand vad som skett. Skogsfonden var redan 1956 uppe i 40 miljoner kronor, och den beräknas öka med ungefär 2 miljoner kronor per år. Möjligheterna är som sagt stora när man vet detta och samtidigt känner till att lantbruksnämnderna för närvarande har omkring 60 000 hektar mark. Då finns det alla möjligheter att börja göra affärer.

Vi reservanter har inte kunnat nöja oss med bara en blank reservation. Vi anser nämligen att denna kanske i och för sig inte särskilt stora fråga dock har så stor principiell betydelse, att riksdagen bör ha möjlighet att ta ståndpunkt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen av herr Uno Olofsson m. fl., vilket innebär avslag på bemyndigandet för domänstyrelsen att besluta om förvärv från lantbruksnämnderna utöver det tidigare bemyndigandet beträffande bytesverksamheten.

Herr **PETTERSSON** i Dahl (cp):

Herr talman! Herr Rimås sade att statsrådet hade ansett att detta egentligen är en praktisk fråga, och jag kan försäkra att jag ser det på samma sätt. Herr Rimås kan rimligen inte blåsa upp denna fråga till en principiellt stor sak, utan här är det närmast fråga om att möjliggöra ett praktiskt handlande från myndigheternas sida.

Sedan tror jag inte heller att man skall vara rädd för att det blir så omfattande överföring av mark från enskilda till staten. Utskottet har ju sagt att så inte bör bli fallet. Utskottet skriver bl. a., att »någon förskjutning i stort sett ej bör äga rum i den huvudsakliga fördelningen av jordbruks- och skogsmark mellan staten, bolag och enskilda». Och när utskottet säger detta, föreställer jag mig att regeringen också följer direktiven liksom även domänstyrelsen och de myndigheter som handlägger dessa ärenden — och då

kan jag inte förstå att det kan vara någon fara å färde.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr **AGERBERG** (h):

Herr talman! Då jag har fogat en blank reservation till jordbruksutskottets förevarande utlåtande, vill jag med några ord förklara var jag har avsett med densamma.

Jag sympatiserar med reservanternas uppfattning, att man inte utan vidare skall underlätta för domänverket att förvärva mark från enskilda skogsägare, och att det kan ligga en viss risk för att man gör det, om man följer Kungl. Maj:ts förslag i denna fråga.

I sådana fall, då lantbruksnämnderna vill försälja mark till domänverket och då man kan säga att det är fråga om förvärv som är jämförbart med markbyte, har jag ingenting emot Kungl. Maj:ts förslag. Men när det gäller avyttring av sådana skogslotter, som nämnderna uppenbarligen inte ens på lång sikt kan utnyttja i den fortsatta rationaliseringsverksamheten, är jag litet betänksam. Då emellertid utskottet i utlåtandet har direkt sagt ifrån, att utskottet i anledning av de väckta motionerna vill erinra om att »någon förskjutning i stort sett ej bör äga rum i den huvudsakliga fördelningen av jordbruks- och skogsmark mellan staten, bolag och enskilda», har jag inte ansett det nödvändigt att direkt biträda reservationen på denna punkt.

Herr **RIMÅS** (fp):

Herr talman! Både herr Pettersson i Dahl och jag är nog medvetna om att s. k. välvilliga skrivningar i allmänhet fyller syftet att på ett artigt sätt avslå motioner.

Utskottet har här klart och tydligt sagt ifrån, att det bifaller Kungl. Maj:ts förslag. Kungl. Maj:ts förslag går ut på att ge domänverket denna fullmakt. Vidare har utskottet sagt, att det avstyrker

bifall till motionen. Motionärerna har yrkat att domänverket icke skall få denna fullmakt. Man skall då inte låta förläsa sig av den välvilliga skrivningen. Den är väl närmast en brasklapp — så betraktar jag den.

Sedan sade herr Pettersson i Dahl någonting högst märkligt. Han menade att regeringen borde följa de direktiv som utskottet här har uttalat. Hur skall regeringen kunna följa dessa direktiv, när regeringen avhänder sig rätten och överläter den åt domänverket? Det är väl en ganska orimlig sak.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den av herr Uno Olofsson m. fl. avgivna reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Rimås begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. 2) i utskottets utlåtande nr 14, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen 1) av herr Uno Olofsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen.

Stödet åt lin- och hamphanteringen

Herr Rimås begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 127 ja och 30 nej, varjämte 25 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 22

Stödet åt lin- och hamphanteringen

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående stödet åt lin- och hamphanteringen under budgetåret 1960/61 jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen den 4 mars 1960 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 67, hade Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag föreslagit riksdagen att medge Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för stöd åt odlingen och beredningen av lin och hampa under regleringsåret 1960/61 i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i propositionen.

I samband härmed hade utskottet behandlat två inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 558 av herr *Osvald* och herr *Ohlsson, Ebbe*, samt II: 689 av herr *Hansson* i Skegrie m. fl., i vilka motioner yrkats, att riksdagen måtte besluta att pristillägg för linfiber under budgetåret 1960/61 skulle utgå med oförändrat 79 öre per kg för en stödberättigad kvantitet av 1 325 ton, samt att medelsbehovet till stödjande av odlingen och beredningen av lin och hampa under sagda budgetår skulle beräknas till samma belopp som för innevarande budgetår eller 1 750 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

Stödet åt lin- och hamphanteringen

1) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 558 och II: 689, såvitt nu vore i fråga, medge Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för stöd åt odlingen och beredningen av lin och hampa under regleringsåret 1960/61 i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder som angivits i utlåtandet;

2) i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 558 och II: 689, såvitt nu vore i fråga, besluta att ett belopp av 1 500 000 kronor skulle få tagas i anspråk för ifrågasvarande ändamål av tillgängliga medel under det å nionde huvudtiteln upptagna reservationsanslaget Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område.

Reservation hade avgivits av herrar *Eskilsson, Nils Hansson, Hermansson, Jonasson, Uno Olofsson, Pettersson* i Dahl, *Rimås, Agerberg, Nilsson* i Bästekille och *Ahman*, vilka ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen måtte

1) i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 558 och II: 689, såvitt nu vore i fråga, medge Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för stöd åt odlingen och beredningen av lin och hampa under regleringsåret 1960/61 i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder som angivits i reservationen;

2) i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 558 och II: 689, såvitt nu vore i fråga, besluta att ett belopp av 1 750 000 kronor skulle få tagas i anspråk för ifrågasvarande ändamål av tillgängliga medel under det å nionde huvudtiteln upptagna reservationsanslaget till prisreglerande åtgärder på jordbrukets område.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **PETTERSSON** i Dahl (cp):

Herr talman! Frågan om stödet åt linodlingen har, tycker jag, kommit i

ett litet underligt läge. I statsverkspropositionen äskade ju Kungl. Maj:t 1 750 000 kronor. Jordbruksnämnden äskade samma belopp, och de remissinstanser som yttrat sig har också tillstyrkt detta. Även ett så representativt organ som statskontoret har ansett, att det inte finns någon anledning att ändra på detta. Men nu har Kungl. Maj:t i alla fall minskat beloppet med 250 000 kronor. Detta innebär ett minskat stöd åt linodlarna med 18 öre per kilo.

Man frågar sig vad det egentligen är som hänt, då man minskat detta stöd så kraftigt. Jag antar att förklaringen skall vara vad som redovisas på s. 10 i den kungl. propositionen. Såvitt jag förstår har linberedningsverket i Laholm emellertid inte fått någon bättre ekonomisk ställning utan läget är ungefär detsamma som förra året. Statsrådet har nu sagt, att han anser att stödet bör fortsätta att utgå något år. Det är många saker som inverkar här. Jag vet inte om det är av hänsyn till jordbrukarna eller om det är beredskapsintresset som överväger. Jag tror mest på det senare.

Jag är inte säker på att jordbrukarna anser linodlingen så särskilt gynnsam. Det visar inte den odlade arealens storlek. I år har det visat sig, att arealen har ökat något. Då skulle jag alltså inte ha fog för mitt påstående. Jag tror dock att odlarna inte anser detta vara någon speciellt lönsam odling.

Nu säger man att det finns tillräckliga reserver. Är det faktiskt så? Den miljon som staten tidigare har släppt till bör kunna avskrivas. Om man inte gör det vet man inte hur det går, då går det ju inte ihop. Vi har haft en föredragning i utskottet, och såvitt jag då kunde förstå skulle det finnas en rent bokföringsmässig reserv på 370 000 kronor. Skall nu linberedningsverket behöva skjuta till dessa 18 öre per kilo — som man inte vet om de behövs eller inte — så går det till ungefär 240 000 kronor. Då är det inte mycket kvar.

Ett så stort verk som detta har väl en

omsättning på ungefär 10 miljoner kronor. Det måste då finnas en del reserver för att verket skall kunna hållas intakt. De pengar som finns är också placerade i rörelsen. För att driva verket i framtiden måste man också ha tillgång till reserver. Eftersom skörden börjar på sommaren och fortsätter på hösten och jordbrukarna måste ha likvid då men linberedningsverket inte kan börja beredningen förrän längre fram, måste linberedningsverket ligga ute med ganska stora belopp. Vidare har man väl inte tagit med i beräkningen att med de lönelyftningar som ägt rum på andra områden lönekotot också här måste bli avsevärt större.

I första kammaren sade statsrådet Netzen, att han anser att det finns disponibla reserver. Det är mycket riktigt att, som han sade, det är angeläget att minska det statliga stödet. Det är tacknämligt ifall det nu går. Men anser statsmakterna att linodlingen bör ha stöd så att den kan fortsätta eller vill man genom att minska reserverna skapa påtryckning så att denna hantering försvinner? Jag tror att andra som kommer efter mig skall tala om vad detta verk betyder som arbetsmarknadsreserv i södra Halland. Det finns ingen egentlig industri i södra Halland, varför saken ur den synpunkten är mycket allvarlig. Ur industriell synpunkt är linodlingen av stor betydelse med hänsyn till alla de nyttiga ting som kan framställas ur linet. Därför menar jag att det kan vara äventyrligt att sänka stödet på det sätt som här avses.

1959 års skörd hade sin speciella karaktär. Den växte i torka och var värre att bereda, och den blev dessutom mindre än eljest. Linberedningsverket har därför måst skaffa lin på annat håll till mycket högre priser. Detta kan också inverka på möjligheterna att fortsätta driften.

Nu säger man, att priserna har stigit och att det blivit lättare att få avsättning för produkterna. Det är möjligt

Stödet åt lin- och hamphanteringen

att så är, men jag undrar om det kan vara klokt att tömma reserverna så som man här vill göra.

Vad innebär den nya sjustatsmarknaden för linhanteringen? Lin och hampa är industrivaror och får inte den behandling som jordbruksvarorna får på den nya marknaden. Jag undrar om det kan vara riktigt att som Kungl. Maj:t har föreslagit och utskottsmajoriteten godkänt minska stödet. Man borde i alla fall avvakta den utredning statsrådet har lovat sätta i gång rörande det ändrade läge som uppstått genom sjustatsmarknadens tillkomst, innan man minskar stödet.

I första kammaren hävdade en talare att man skulle skapa bättre betingelser att driva verket därigenom att stödet minskades. Jag kan inte förstå annat än att detta är att ställa frågan på huvudet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr BENGTTSSON i Halmstad (s):

Herr talman! Som hallänning och i viss mån som talesman för de anställda vid linberedningsverket i Laholm må det kanske tillåtas mig att säga några ord i denna fråga.

Nere i Halland och då framför allt på linberedningsverket i Laholm råder det i dessa dagar stor oro över vad som skall hända med lin- och hamphanteringen. Sedan den ryska dumpingen igångsattes på hösten 1955 har linberedningsverket i Laholm i mer eller mindre utsträckning varit beroende av statens stöd. Skulle detta stöd bortfalla eller alltför drastiskt reduceras måste, såvida inte något alldeles sensationellt händer på prisfronten, linberedningsverket antingen slå igen eller starkt reducera sin arbetsstyrka. Vetskapen här om har gjort att redan den av jordbruksministern föreslagna minskningen av årets statsstöd har skapat oro. Inte så egendomligt för övrigt, om man håll-

Stödet åt lin- och hamphanteringen

ler i minnet att förra året framhöll jordbruksministern i sitt yttrande till propositionen i samma fråga, att med hänsyn till det tryckta arbetsmarknadsläget hade han funnit det befogat att tills vidare under ytterligare något år fortsätta med det statliga stödet åt linhanteringen.

Nu frågar sig naturligtvis de anställda: Är det minskade stödet av i år avsett att vara den första ordentliga nedbantningskuren? Då man läser propositionen får man emellertid närmast det intrycket, att så inte är förhållandet — utan orsaken till den föreslagna minskningen är närmast den, att man i departementet har uppfattat Hallands läns linodlarförenings ekonomiska ställning som varande bättre än i fjol; följaktligen skulle minskningen enbart vara betingad av detta skäl. Mot den uppfattningen skall jag inte polemisera och är den riktigt av naturligtvis en minskning av statssubventionen fullt motiverad.

Hur statsmakterna ser på linberedningsverkets framtid, därom säges i årets proposition lika litet eller lika mycket som i fjol. Det vill säga man vet egentligen ingenting om vart statsmakterna syftar med detta linberedningsverk med dess 275 anställda. Fortfarande är arbetsmarknadsstyrelsen inkopplad på frågan, och det får väl närmast tolkas på det sättet, att man från regeringens sida inte är främmande för tanken att avveckla stödåtgärderna, men å andra sidan finns det ett annat meddelande i årets proposition som låter en smula hoppfullare, och det är meddelandet om att jordbruksministern har för avsikt att låta jordbruksnämnden närmare utreda frågan om det statliga stödet åt lin- och hamphanteringen efter Sveriges anslutning till EFTA. Detta har åtminstone av mig uttytts på det sättet, att jordbruksministern kan tänka sig att om statliga stödåtgärder skulle behövas för den fortsatta driften, så ställer sig inte regeringen ovillig till att lämna sådant stöd.

Om det anförda möjligen också kan tolkas på det sättet, att man i regeringen är oviss om framgångslinjerna, så vill jag för min del inte klandra regeringen och jordbruksministern för detta, då jag så innerligt väl förstår, att man här står inför ett mycket svårt avgörande. Men det är just till den saken jag skulle vilja knyta några reflexioner. Arbetsmarknadsstyrelsens inställning, såsom den framgår av det korta referat som finns på s. 9 i propositionen, är i korthet denna, att man säger sig klart förstå, att linberedningsverket i Laholm är av den största betydelse för arbetsmarknaden i Laholmsområdet, men fortsätter man: det fortsatta stödet bör dock främst bedömas från jordbrukspolitiska synpunkter. Det är mot denna tankegång jag skulle vilja sätta ett frågetecken, ja, till och med uttala den varningen: Tro framför allt inte att det blir någon lätt uppgift att omplacera de 275 anställda i händelse av att staten drar in sitt stöd och linberedningsverket tvingas nedläggas. Har man kännedom om de lokala förhållandena på arbetsmarknaden i södra Halland, så vet man att väldiga svårigheter kommer att möta. Vi har en färsk och bitter upplevelse av vilka svårigheter som mötte då en större textilindustri i Genevad klapade igen och ändå låg denna industri bättre till på grund av sin relativa närhet till Halmstad.

Dess värre är inte södra Halland något expanderande industriområde utan får ur arbetsmarknadssynpunkt snarast betecknas som ett avtappningsområde. Skulle en nedläggning verkligen komma till stånd kommer det att bli en samhällsolycka av betydande mått för de orter den berör, såvida inte arbetsmarknadsstyrelsen i tid, tillsammans med de lokala myndigheterna och industriledningen, kan skapa fram en ersättningsindustri. Det bör nämligen observeras, att den arbetskraft det här gäller inte är så lätt att omplacera. Ett 130-tal anställda är över 45 år gamla.

Sälunda finns det 30 anställda i åldern 45—50 år, 36 i åldern 50—55 år, 34 i åldern 55—60 år samt 29 i åldern 60 år och däröver. Saken blir inte trevligare därigenom att många av de anställda är gamla lantarbetare, som tidigare blivit utrationaliserade i sitt gamla yrke. En del kom till linberedningsverket efter kraschen i Genevad. Ett nedläggande utan att man i förväg har en ersättningsindustri på platsen kommer fördenskull att skapa massor av personliga svårigheter och problem.

Därför vill jag, herr talman, sluta med att till jordbruksministern framställa följande vädjan. Ifall man ifrån regeringens sida har några som helst planer på att i framtiden dra in på stödet till linberedningen i Laholm, som kan medföra en reducering eller nedläggning av driften, vidtag då inte några sådana åtgärder med mindre än att det finns någorlunda rimliga garantier för att det också går att lösa de anställdas problem.

Herr statsrådet NORDLANDER:

Herr talman! Herr Pettersson i Dahl frågade vad som har hänt, eftersom man från regeringens sida skurit ned det tidigare utgående stödet till linberedningsverket i Laholm, och herr Bengtsson i Halmstad talade om den oro och den ovisshet inför framtiden som man hyser bland de anställda inom verket.

Om jag ett ögonblick får uppehålla mig vid den förra frågan, så är det nog så, att det verkligen har hänt en hel del som motiverat en omprövning av det stöd som hittills har utgått. Det har sålunda skett en markant förbättring från det beklagliga lågläge som har präglat verksamheten under de senaste åren. Framför allt hade en utomordentligt kraftig dumping från de östtyska staterna skapat det bekymmersamma läge, i vilket man sedan flera år befunnit sig. På den punkten har det av olika anledningar — bl. a. på grund av felslagen skörd år 1959 i olika exportländer —

Stödet åt lin- och hamphanteringen

skett en högst markant omsvängning. Priserna har gått upp på ett sätt, som inneburit att ungefär en tredjedel av den tidigare prisnedpressningen kunnat återvinnas. Detta har betytt en förbättring för linberedningsverkets möjligheter att arbeta vidare.

Denna förbättring och den ökade tilltron till Laholmsverkets möjligheter att arbeta vidare, som man har fått genom omställningen av den utländska prispolitiken, har också bidragit till att man från verkets sida har kunnat förlänga det avtal som man har med de svenska spinnerierna, varvid bättre priser har uppnåtts. Verket har också kunnat arbeta vidare på sina binärningar på ett gynnsamt sätt. Spånskivetillverkningen har utvecklats ekonomiskt gynnsamt. Man har lyckats träffa tämligen förmånliga avtal om försäljning av linagnmjöl, som är en biprodukt.

Allt detta är positiva faktorer och vid det studium som man har gjort av verkets ekonomi har man funnit, att verket bör kunna arbeta vidare även med den begränsning av det statliga stödet, som har föreslagits i propositionen och tillstyrkts av utskottet. Man kanske enklast kan karakterisera situationen, om man tar fasta på vad som sägs i ett yttrande från Riksförbundet Lin och hampa. Förbundet har givetvis tillstyrkt, att det gamla stödet skall utgå oförändrat, men som motivering därför framfört bl. a., att det skulle möjliggöra en konsolidering av verkets ekonomi. Det är klart att man ur många synpunkter kan säga, att en konsolidering av verkets ekonomi är önskvärd, men man kan väl ändå samtidigt ifrågasätta om det är riktigt att man skall lämna direkt statligt stöd i syfte att möjliggöra konsolidering och förstärkning av enskilda företag av denna typ. Det förefaller därför som om det finns goda skäl för att hävda att den begränsning av det statliga stödet, som här har föreslagits, kan göras utan att man därmed på något sätt äventyrar verkets möjligheter att arbeta vidare.

Stödet åt lin- och hamphanteringen

Herr Bengtsson i Halmstad efterlyste vad som kan ske för framtiden. Det är väl en fråga som är litet vanskligare att besvara, i varje fall på ett sätt som är fullkomligt entydigt. Jag tror inte det går att ställa någon hundra procentig garanti för att detta linberedningsverk skall fortsätta sin verksamhet under en obegränsad tid, lika litet som man kan ställa ut någon sådan garanti för någon annan näring. Men vad man kan peka på är väl att man från statsmakternas sida hittills har visat, att man varit klart medveten om vad linberedningsverket har betytt, särskilt ur sysselsättnings synpunkt. Vid olika tillfällen har vidtagits åtgärder, som varit behövliga för sanering av verkets ekonomi. Man kan väl bl. a. i det sammanhanget återropa den avskrivning av en statsfordran på 1 miljon kronor, som man gjorde i fjol just för att möjliggöra en stabilisering av verkets ekonomiska ställning. Jag tror man vågar säga att sysselsättnings synpunkterna kommer att vara klart ihåtkomna även vid den fortsatta bearbetning av frågan om linberedningens och linodlingens framtid, som måste ske.

I detta sammanhang är det väl inte heller alldeles omotiverat att peka på att ju längre ned verket kan pressa sitt behov av statligt stöd, desto bättre blir samtidigt förutsättningarna för att man skall kunna bibehålla odlingen även i fortsättningen.

Herr talman! Jag tror alltså, att man med tillbörlig optimism och med tillbörlig förtröstan på framtiden kan vidta den nedskärning av det statliga stödet, som har föreslagits i propositionen.

Herr **PETTERSSON** i Dahl (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan inte neka mig nöjet att ge statsrådet Nordlander min komplimang. Jag tror inte jag tar fel om jag säger, att statsrådet som generaldirektör och chef för jordbruksnäm-

den varit med om att framlägga detta förslag. Nu sitter han på regeringsbänken och pläderar för en sänkning av det anslag, som han tidigare har begärt.

Nu säger statsrådet att det har hänt en hel del. Dumpingen från Östtyskland har upphört, och det har varit möjligt att sluta en del avtal, som har höjt priserna. Allt detta är riktigt. Men är man å andra sidan alldeles säker på att inte denna dumping kan komma tillbaka? Skall man tömma ut reserverna därför att dumping eller prissänkande attacker kanske tillfälligtvis har upphört?

Det frågas: Skall man med statsmakternas hjälp konsolidera ett företag? Ja, det beror naturligtvis på hurudant företaget är. Herr Bengtsson i Halmstad gav en värtalig skildring av hur det kan bli där nere ur arbetsmarknadssynpunkt, och jag tror att en sådan utveckling skulle bli mycket dyrare för staten.

Jag kan helt hålla med statsrådet om att ju mer statsbidraget till verket kan pressas ned, desto bättre är det naturligtvis. Men å andra sidan får statsbidraget inte pressas ned så hårt att verkets framtid kan äventyras. Denna minskning av stödet kan också uppfattas så, att det skall bli en press till avveckling av hela linberedningsverket.

Herr **BENGTSSON** i Halmstad (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara kort och gott tacka herr statsrådet Nordlander för det svar som gavs. Jag förstår att han inte kan ge något entydigt svar, men å andra sidan tycker jag svaret var så pass hoppfullt att de anställda nere i Laholm nog kommer att hälsa det med största tillfredsställelse.

Herr statsrådet **NORDLANDER**:

Herr talman! Jag kan försäkra herr Pettersson i Dahl, att jag inte varit utsatt för något svårare fall av personlighetsklyvning. Jag har funnit det helt naturligt att vid tjänstgöring i jordbruksnämnden tänka mera på verkets

konsolidering och i dag kanske litet mera på statsfinansiella synpunkter.

Herr Pettersson frågar sedan vad man har för garanti för att inte den lindring av dumpingen, som man nu har glädjen att konstatera, kommer att upphöra och man blir utsatt på nytt för lika kraftigt pristryck som förut. Ja, om den saken är det bara att säga, att det här är fråga om ett ettårigt beslut och all bedömning, inklusive den som gjorts av Riksförbundet Lin och hampa, har gått ut på att man inte behöver befara att vi, i varje fall för det närmaste året, skall komma i ett sådant läge som tidigare. Därför tror jag inte att man behöver tänka på den risken i samband med bestämmandet av stödet för detta år.

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Eftersom jag är motionär i denna fråga, vill jag ta tillfället i akt att säga några ord till motivering för motionen.

Den kom till sedan jag tagit del av resultatet från jordbruksnämndens undersökningar, och funnit att efter nämndens rekommendation om oförändrat stöd till linberedningsverket statsrådet ändock nära nog utan all motivering i propositionen prutat ned anslaget så kraftigt som skett. Såvitt man kan bedöma av undersökningens siffror bedrivs odlingen av lin och hampa liksom den fabrikmässiga beredningen under sådana betingelser att verksamheten hittills har kunnat hållas i gång nätt och jämnt, och nu har ju ökade omkostnader tillkommit i form av högre löner, omsättningsskatt m. m. Mot bakgrunden av utredningens resultat är departementschefens knapphändiga motiveringar litet oförklarliga.

Nu har det i utskottet lämnats den förklaringen att det i linodlarföreningen finns så stora tillgångar att det är försvarbart att minska det statliga stödet på sätt som skett, men dessa tillgångar är ju bara bokföringsmässiga siffror, som är helt beroende på den

Stödet åt lin- och hamphanteringen

värdering man gör. Tillgångarnas värde kan också beräknas med hänsyn till att det här är fråga om en specialanläggning och att värdena bara finns så länge som verksamheten kan bedrivas på samma sätt som hittills. Om man exempelvis realiserar tillgångarna, så är det mycket sannolikt att värdet bara blir en bråkdel av det upptagna, eftersom denna specialanläggning är ensam i sitt slag i landet. Därför talar mycket för att de bokförda värdena är upptagna i överkant och att man borde ha gjort större avskrivningar än som skett. Den fackman som haft hand om dessa ekonomiska undersökningar säger också att avskrivningsprocenten enligt hans mening är låg. Man kan nog också säga att de framräknade tillgångarna mycket väl rymmes inom en felmarginal.

Som försvar för det nedprutade anslaget säger statsrådet Nordlander att linpriset har kunnat höjas och att det därför bör vara möjligt att ta igen den eftersläpning som uppstått. Men om den höjningen skall kunna ge vad man räknat med, så fordras det att vi får en normal skörd, och det finns ju inga garantier för det.

Man kan säga att linberedningsverket förra året fick ett anslag genom att man då tog i anspråk en viss del av regleringskassorna. Jag skulle tro att höjningen av linpriset ungefär svarar mot dessa medel från regleringskassorna, men den kompenserar alls inte den nedprutning av anslaget som företagits.

Sedan bör man också ta i betraktande att det statliga stödet — om jag är rätt underrättad — är ett maximistöd och att det är jordbruksnämnden som bestämmer hur stor del som skall utgå. Jag blev då litet förvånad, när statsrådet sade att han som chef för jordbruksnämnden tänkte mera på verkets konsolidering, medan han som statsråd ställde dessa synpunkter åt sidan. Jag hoppas att man i regeringen inte betraktar företagets och näringslivets konsolidering i allmänhet ur den synpunk-

Stödet åt lin- och hamphanteringen

ten, att sedan man kommit in i regeringens spelar den saken en underordnad roll, vilket den däremot inte gör så länge man är direkt medansvarig för verkets drift.

Sedan har jag också samma uppfattning som redan deklarerats här av andra talare, nämligen att linodling och linberedning är en beredskapsverksamhet och att ett upprätthållande av driften vid linberedningsverket därför är en klar beredskapsåtgärd som bör tillmätas ganska stor betydelse. Om vi skulle få en avspärrning — och det finns ju inga garantier för att inte så kan bli fallet — tror jag att de produkter det här är fråga om ganska snabbt försvinner ur marknaden. Det har vi erfarenhet av från det senaste världskriget. Om vi därför värdesätter att denna beredskapsverksamhet upprätthålles, så borde denna i och för sig lilla summa inte ha prutats ned. Den betyder ju ändå ingenting ur statsfinansiella synpunkter, men den kan vara av avgörande betydelse för denna beredskapsverksamhets upprätthållande.

Om det redan nu är svårt att hålla denna verksamhet i gång, och om anslaget skäres ned, så vill det kanske sedan inte mycket till för att driften måste läggas ned. Det är ju det sista tillskottet man ger som får den största betydelsen.

Sedan vill jag också helt instämma i vad herr Bengtsson i Halmstad sade, när han talade om vilken betydelse driften vid linberedningsverket har ur sysselsättningssynpunkt. Här bereder man dock omkring 275 personer direkt sysselsättning, och det har sagts att ett tusental personer har sin försörjning av denna verksamhet.

Vi har under senare år sett flera exempel på hur starka reaktionerna varit när privata företag lagts ner eller när man hotat att upphöra med verksamheten. Samma sociala synpunkter, som då har anlagts, kommer man att kunna anlägga, om denna industri nedläggs.

Ser man frågan ur dessa synpunkter — och det tror jag liksom herr Bengtsson att man bör göra — och konstaterar att denna sysselsättning kan räddas om man bibehåller samma stöd som förut men att den kanske måste läggas ner om man drar in 250 000 kronor av stödet, måste man nog säga, att staten sällan haft möjligheter att komma ifrån en arbetslöshetsrisk för en så liten summa som i detta fall.

Försummar vi tillfället och driften läggs ner, måste odlarna lägga om sin produktion med hänsyn till den nya situationen. Därefter blir det kanske inte så lätt att ta upp den igen. Det är därför enligt min mening en något kortsynt politik att minska ett utgående pristöd, i synnerhet som en statlig utredning kommit fram till att stödet bör utgå i samma omfattning som förut.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr statsrådet **NORLANDER:**

Herr talman! Får jag framhålla för herr Hansson i Skegrie, att vad jag sade om konsolidering bara gällde frågan om det lämpliga i att genomföra en konsolidering av ett enskilt företag med statsanslag.

Herr **SKÖLD** (s):

Herr talman! Jag skall såsom en av utskottets ledamöter ge min syn på denna fråga. Det är väl ganska bekant för oss alla att det varken är med hänsyn till jordbruksintressen eller ur arbetsmarknadssynpunkter som vi har ett särskilt statsstöd åt odling av lin och hampa. Odlingen är ju alldeles för liten för att den skall spela någon roll ur jordbrukspolitisk synpunkt, och arbetsmarknadsfrågan kan ju inte vara avgörande för om man skall ge ett sådant exceptionellt statsunderstöd som det här är fråga om. I själva verket har ju stödet från början varit motiverat av beredskapssynpunkter, behovet av att i en viss utsträckning ha tillgång till dessa

råvaror i händelse av avspärrning. Det är klart att det fortfarande finns skäl som talar för sådana beredskapsåtgärder. Men samtidigt har det ju kommit fram andra synpunkter också.

Det håller på att skapas en frihandels-sammanslutning av sju stater i Europa. Frågan om den handelspolitiska integrationen seglar i medvind. Vi får räkna med att vi en vacker dag har denna integration genomförd åtminstone beträffande Sveriges förhållande till EFTA. Då vet vi att lin och hampa icke kommer att betraktas som jordbruksprodukter utan som industrivaror. Det blir mer än tvivelaktigt om det då skall bli möjligt att fortsätta med stödet åt denna odling på det sätt som nu sker. Om jag skall våga mot varandra behovet av beredskap för avspärrning och behovet av en anslutning till frihandelssammanslutningen så måste jag säga att det sista väger över. Det ligger mycket nära till hands att anta att det då måste ske en anpassning till ett nytt läge för denna odling och för detta industriföretag i Laholm.

Vem skall göra denna anpassning? Inte skall det väl vara staten — det är ju ett privat företag. Det måste väl vara detta företag självt som skall göra det. Finns det någon anledning tro att man gör några sådana anpassningar, som kan vara som herr Hansson i Skegrie sade nog så smärtsamma, om man inte har en känsla av att det är nödvändigt? Litar man på att staten skall ge ett frikostigt stöd så kanske ingenting blir gjort.

Nu är vi i den situationen att det är påtagligt att det går för sig att göra en sänkning av stödet. För denna sänkning finns två motiv. Det ena är att man inte skall ge ut statspengar i onödan. Då regeringen jämt och ständigt anklagas för att det ges ut för mycket pengar, för att den inte är sparsam, så är det ganska intressant att se att när regeringen kommer med ett förslag till besparing så väcker det en storm av protester från alla de borgerliga partiernas sida. När

Stödet åt lin- och hamphanteringen

man kommer inför verkligheten så är det som om de stolta deklarationerna om sparsamhet inte spelade någon större roll. Kan man minska en statssubvention så skall man väl göra det. Det är det ena motivet. Det andra motivet är att denna sänkning ju ger företaget en fingervisning om att här är inget fast och evigt statsstöd att påräkna. Det blir en påminnelse om att det kan behövas en anpassning. Det kan väl vara lämpligt att ge dem där nere en sådan varning. Ingen önskar att linodlingen och linberedningsverket skall upphöra om inte anledningarna till det är större än anledningarna till ett bibehållande.

Det finns ju inte någon större sannolikhet för att det nu föreslagna statsunderstödet skall vara för litet. Med hänsyn till den prisstegring som har inträtt på dessa produkter finns det ju sannolikhet för att verket kommer att gå ihop nästa år ändå. Det har talats mycket om företagets resurser och tillgångar. Jag medger att utskottet kanske har tryckt för starkt på den punkten. Det är ju ett faktum att vad som har sagts om den saken närmast syftar till att visa att om mot all förmodan verksamheten under 1960 icke kan bedrivas utan förlust, så finns det så att säga som en säkerhetsventil tillgångar som svarar mot denna förlust.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr RIMÅS (fp):

Herr talman! Jag vill med ett par ord motivera varför jag är med på reservationen. När vi den 30 mars behandlade frågan om Sveriges anslutning till konventionen angående upprättande av den europeiska frihandelssammanslutningen, så meddelades i utrikesutskottets utlåtande att »chefen för jordbruksdepartementet anmäler sin avsikt att föreslå Kungl. Maj:t att uppdraga åt statens jordbruksnämnd att närmare utreda frågan om det statliga stödet åt lin- och hamphanteringen efter Sveriges anslut-

Anslag till ersättning till strandägare för mistad fiskerätt m. m.

ning till Europeiska frihandelssammanslutningen. Riksdagen kan således förutse att vid en senare tidpunkt få tillfälle behandla de förslag i denna fråga vartill nämnda utredning kan föranleda».

När man nu gör dessa prutningar, som motsvarar ungefär de reserver som verket har och vilka alltså kommer att förbrukas på ett år, så har jag tyckt att detta har varit att föregripa den utredning som skall komma och att i förväg ta ställning till frågan. Jag anser att den varning — för att citera herr Sköld — som man ger är onödigt hård. Man kunde gott ha väntat ett år för att se hur det sedan utvecklats sig. Ett ställningsstagande i förväg ville jag inte vara med om, och det är därför jag anslutit mig till reservationen.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmanen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 17, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkänagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 93 ja och 85 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 23

Anslag till ersättning till strandägare för mistad fiskerätt m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning rörande anslag för budgetåret 1960/61 till ersättning till strandägare för mistad fiskerätt m. m.

I årets statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under nionde huvudtiteln punkten 152 (s. 337—342) föreslagit, att riksdagen måtte för budgetåret 1960/61 till Ersättning till strandägare för mistad fiskerätt m. m. anvisa ett förslagsanslag av 5 000 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte till Ersättning till strandägare för mistad fiskerätt m. m. å riksstaten för budgetåret 1960/61 under nionde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 5 000 000 kronor.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Med hänvisning till mina motioner i detta ärende och till det anförande jag förut har hållit och då vi nästa vecka ställs inför stora utgifter för universitet och sjukhus, ber jag att i detta sammanhang kort och gott få yrka avslag på utskottets hemställan om ett anslag på 5 miljoner kronor. Det kan ju vara angeläget att till nästa vecka ha kartlagt hur man ser på ekonomiska ting inom den svenska riksdagen.

Herr PETTERSSON i Dahl (cp):

Herr talman! Jag vill bara säga att

Samordning av olika trafikmedel i glesbygderna

detta ärende har anslutning till riksdagens beslut i anledning av tredje lagutskottets utlåtande nr 15.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag å densamma; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 20, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit utskottets berörda hemställan.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Lundberg begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 153 ja och 3 nej, varjämte 22 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 24

Samordning av olika trafikmedel i glesbygderna

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 23, i anledning av väckta motioner om samordning av olika trafikmedel i glesbygderna.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **LOTHIGIUS** (h):

Herr talman! För att inte oroa kammaren ber jag få meddela att jag inte kommer att ställa något yrkande. Även om detta är näst sista ärendet, vill jag i alla fall ha några kommentarer införda i kammarens protokoll.

Den motion som ligger till grund för utskottets utlåtande är underskriven av ett stort antal ledamöter av denna kammare. Orsaken till detta är att den fråga motionen behandlar — samordning av olika trafikmedel i glesbygderna — är både viktig och aktuell. Den är en av huvudfrågorna för vår svenska landsbygd.

Hur skall vi kunna behålla människorna på landsbygden, möjliggöra ett differentierat näringsliv och skapa bättre kontakt samhälle—glesbygd? Möjligheterna att skapa en levande landsbygd hänger intimt samman med möjligheterna att få till stånd en samverkan mellan landsbygd och tätort. Landsbygd och tätort får inte bli motsatta begrepp, utan bygden måste ses som en enhet. En lösning är att förbättra vägnätet och samordna trafikmedlen. Situationen är nu den att järnvägarna lägges ned i ökad omfattning och bussbolagen drar in turerna eftersom trafikunderlaget minskar. Personbilstrafiken ökar, men denna ökade personbilstrafik kompenserar inte bortfallet av de kollektiva trafikmedlen. Det blir svårare att leva för alla dem som inte har bil, i synnerhet för de äldre, samtidigt som godsbefordran blir lidande.

Det är detta som vi vill ta upp till debatt i kammaren. Utskottet har nu klarat sig undan en realprövning av motionen genom att ett delbetänkande kommit från 1953 års trafikutredning. Detta delbetänkande behandlar buss trafikens driftekonomiska förhållanden. Man kan rita ett kors i taket för att 1953 års trafikutredning äntligen har lyckats prestera någonting. Denna ut-

Samordning av olika trafikmedel i glesbygderna

redning kallas av trafikfolket i landet numera för trafikens fiende nr 1, då den ligger på så oerhört många problem som borde ha varit lösta för länge sedan. Till detta hoppas jag att få återkomma i en annan debatt i kammaren.

Denna utredning om busstrafiken tar emellertid bara upp en del av de frågor som berörts i vår motion. Situationen är ju den, att genom den ökade centraliseringen av skolorna växer skolskjutsverksamheten enormt. Om skolskjutsverksamheten kunde tillvaratas för personbefordran skulle detta vara till oerhörd glädje och nytta för bygden. Så kan ske genom att de vanliga reguljära bussförbindelserna, såsom utredningen framhåller, användes för detta ändamål, men det bör också kunna ske på annat sätt, genom bilar och småbussar.

Utredningar som gjorts har givit exempel på hur servicebetonade trafikmedel i en bygd går med förlust. En samordning skulle ge ett mera tillfredsställande resultat, och kommun och statsverk skulle få minskade omkostnader, samtidigt som en betydligt bättre service kunde ges. Skolskjutsverksamheten bör kopplas in där det passar, så att den blir även allmänheten till nytta.

Den som påstår att allt är väl beställt har inte kännedom om det verkliga läget ute i glesbygderna. Skolskjutsarna är en av de stora posterna i skolbudgeten, som ökar år från år, och vi har helt enkelt inte råd att avstå från att bättre utnyttja skolskjutsarna för att därigenom förbättra servicen i glesbygderna.

I det samordnande arbete som behövs kan länsstyrelserna göra mycket. Hade allmänna beredningsutskottet förstått dessa ting riktigt, skulle det i utlåtandet ha pekat på länsstyrelsernas ansvar att hjälpa kommunerna att bygga upp trafikservicen efter de starkt ändrade förhållandena. Att med lugn vänta på 1953 års trafikutrednings alla betänkanden går endast för den som lärt sig österländsk kontemplation och navelbetrak-

telse. Än en gång bromsar utredningen den trafikpolitiska utvecklingen.

Herr JACOBSSON i Sala (s):

Herr talman! Jag är helt överens med motionärerna om att detta är ett stort problem på landsbygden med den ökande avfolkningen av stora områden och det stigande antalet bilar bland den befolkning som finns kvar. Utskottet har också ordentligt diskuterat dessa besvärliga saker.

Men det är ändå inte riktigt så som herr Lothigius vill framställa det, att ingenting sker. Herr Lothigius säger att utskottet klarat sig undan genom att hänvisa till ett delbetänkande från 1953 års trafikutredning. Detta är inte hela sanningen, ty hänvisningen till detta betänkande är en mycket liten detalj i utskottets motivering för sitt ställningstagande.

I själva verket har det skett åtskilligt och kommer att ske ännu mera på detta område. En samordning äger rum inom många olika avsnitt, t. ex. när det gäller järnvägsstyrelsen, när det gäller postverket och när det gäller bilägarnas organisationer. Jag vill bara hänvisa till bussutredningen, som också behandlar dessa frågor. För många intresseorganisationer är det i deras eget intresse en nödvändighet att kunna ordna detta, men därvid klarar de även de problem som det här är fråga om. I varje fall kommer vi betydligt närmare ett bättre tillstånd än det som för närvarande råder.

Jag har velat säga detta, herr talman, för att inte herr Lothigius anförande skall få stå alldeles obemött.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 25

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 24, i anledning av väckta motioner om utredning rörande de framtida utvecklingsmöjligheterna

Interpellation ang. planerad motorväg från Malmö till Vellinge

för kommunerna i Roslagen och Stockholms läns skärgård.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 26

Interpellation ang. planerad motorväg från Malmö till Vellinge

Ordet lämnades på begäran till

Herr LEVIN (s), som anförde:

Herr talman! Frågan om byggande av motorväg från Malmö söderut till Vellinge har sedan flera år varit föremål för utredning och övervägande. För ett antal år sedan beslöts att dylik väg skulle byggas som skulle ta upp trafiken söderut från Malmö. Vägen stakades, och under åren 1955—1957 anvisades betydande belopp för vägens påbörjande. Sedan dess har emellertid ingenting gjorts och vägbygget har ännu inte till någon del påbörjats. För kommunerna söder om Malmö är det givetvis av det allra största intresse att få definitivt besked om den planerade vägen verkligen skall komma till stånd eller ej. Kommunernas hela planerande av bebyggelse, vatten och avlopp m. m. beröres av detta projekt, och det är därför nödvändigt att man får klarhet i om och när vägbygget kan komma till stånd.

Med hänvisning till ovanstående vill jag därför till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet ställa följande frågor:

Har de tidigare planerna på byggande av motorväg från Malmö söderut till Vellinge ändrats? Om så ej är fallet, kan statsrådet då ange den ungefärliga tiden när detta arbete kommer att utföras?

Denna anhållan bordlades.

§ 27

Till bordläggning anmäldes

statsutskottets utlåtanden:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-

ställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1960/61 under tionde huvudtiteln, avseende anslagen inom handelsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner,

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1959/60, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde,

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1959/60, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde,

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1959/60, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde,

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa markförvärv för försvaret jämte i ämnet väckta motioner,

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1960/61 till universiteten, den medicinska undervisningen m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under För flera huvudtitlar gemensamma frågor gjorda framställning i fråga om avgifter till den allmänna tilläggs pensioneringen m. m.,

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1960/61 till Bidrag till pensioneringskostnaderna för statens pensionsanstalt, Bidrag till pensioneringskostnaderna för handelsflottans pensionsanstalt samt Arbetsgivaravgift till den allmänna tilläggs pensioneringen,

nr 66, i anledning av vissa i Kungl. Maj:ts proposition angående allmän be-

redskapsstat för budgetåret 1960/61 behandlade allmänna frågor jämte i ämnet väckt motion,

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1960/61, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde,

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1960/61, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde,

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1960/61, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner,

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1960/61, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner,

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1960/61, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde,

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1960/61, i vad propositionen avser eklestiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner,

nr 73, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1960/61, i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde,

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1960/61, i vad propositionen avser inrikesdepartementets verksamhetsområde,

nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1960/61, i vad avser handelsdepartementets verksam-

hetsområde, jämte i ämnet väckta motioner,

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av viss kronan tillhörig mark m. m.,

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1960/61 till yrkesundervisningen jämte i ämnet väckta motioner,

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa med den norska nationalgåvan svenskhemmet Voksenåsen sammanhängande frågor,

nr 79, i anledning av väckta motioner om representation för familjejordbruket i arbetarskyddsstyrelsen, och

nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1960/61 till Vissa byggnadsarbeten vid statens vårdanstalt å Brotorp för alkoholmissbrukare jämte i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 41, i anledning av väckta motioner om vissa övergångsbestämmelser till 1958 års arvsskattereform, och

nr 46, i anledning av väckt motion om utredning angående arvsbeskattningen;

bankoutskottets utlåtande nr 17, i anledning av väckt motion om utredning rörande ägandeförhållandena och maktkoncentrationen inom det privata näringslivet;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 26, i anledning av väckta motioner angående föreskrift i samband med villkorlig dom om skyldighet att gottgöra skada,

nr 27, i anledning av väckt motion angående radions juridiska ansvarighet, nr 28, i anledning av väckta motioner angående tillämpningen av 22 kap. 4 § strafflagen i samband med avbetalningsköp, och

nr 29, i anledning av väckt motion om översyn av lösöreköpsförordningen;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 16, i anledning av väckt motion

om skärpning av straffen för olaga befattningsmedel med narkotika m. m.,

nr 19, i anledning av väckt motion om vidgning av arbetsdomstolens behörighet,

nr 20, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering, m. m., i vad propositionen hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner, och

nr 25, i anledning av väckta motioner angående lagen om semester;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av motioner om användning av skogsbilvägar för allmän biltrafik, och

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 och 43 §§ skogsvårdslagen;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av priserna på fisk under budgetåret 1960/61 jämte i ämnet väckta motioner,

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1959/60, såvitt avser jordbruksärenden, och

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1960/61, såvitt angår jordbruksärenden, jämte i ärendet väckta motioner; samt

allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 25, i anledning av väckta motioner om utredning rörande turismen i Sverige, och

nr 26, i anledning av väckta motioner om utredning rörande stöd åt utlandsvenskarna.

§ 28

Annäddes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 172, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjunde huvudtiteln gjorda framställning om anslag för budgetåret 1960/61 till Tullverket: Anskaffning av viss materiel;

från jordbruksutskottet:

nr 170, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad disposition av vissa prisutjämningsavgiftsmedel; och

nr 171, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa stödåtgärder i anledning av skadorna å 1959 års skörd jämte i ämnet väckta motioner.

§ 29

Tillkännagavs, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen, nämligen

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 120, med förslag i fråga om lokaliseringen av vissa statliga institutioner, m. m., motionen nr 792, av herr *Nilsson* i Gävle och *Holmberg*,

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 124, med förslag till förordning om registrering och mönstring av sjömän (mönstringsförordning) m. m., motionen nr 793, av herr *Johansson* i Öckerö m. fl., samt

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 126, angående organisationen av den statliga centrala rationaliseringsverksamheten, m. m., motionerna:

nr 794, av herr *Sköld*,

nr 795, av herr *Ståhl*,

nr 796, av herrarna *Kollberg* och *Wedén*, samt

nr 797, av herr *Magnusson* i Borås m. fl.

Dessa motioner bordlades.

§ 30

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.50.

In fidem
Sune K. Johansson